

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

**Забрана мучења, нечовечног и
понижавајућег поступања према лицима у
притвору
(мастер рад)**

Ментор
Доц. др Иван Илић

Кандидат
Димитрије Андрејић
М 016/21-О

Ниш, 2022. године

САДРЖАЈ

УВОД	4
I ЗАБРАНА МУЧЕЊА, НЕЧОВЕЧНОГ ИЛИ ПОНИЖАВАЈУЋЕГ ПОСТУПАЊА ИЛИ КАЖЊАВАЊА.....	8
1. Међународна регулатива забране мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања	9
1.1. <i>Универзална декларација о људским правима.....</i>	9
1.2. <i>Конвенција Уједињених нација против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака .....</i>	10
1.3. <i>Међународни пакт о грађанским и политичким правима.....</i>	11
1.4. <i>Европска конвенција о људским правима.....</i>	12
1.5. <i>Европска конвенција о спречавању мучења и нечовечних или понижавајућих казни или поступака.....</i>	12
1.6. <i>Америчка конвенција о људским правима .....</i>	13
1.7. <i>Афричка повеља о људским правима и правима народа.....</i>	13
1.8. <i>Арапска повеља о људским правима .....</i>	13
2. Стандарди Европског суда за људска права у погледу забране мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања.....	15
2.1. <i>Минимални степен суровости.....</i>	17
2.2. <i>Стандард доказивања – ван разумне сумње .....</i>	18
2.3. <i>Мучење.....</i>	21
2.4. <i>Нечовечно поступање или кажњавање.....</i>	28
2.5. <i>Понижавајуће поступање или кажњавање .....</i>	31
3. Забрана мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања у кривичном законодавству Републике Србије.....	34
3.1. <i>Устав Републике Србије .....</i>	34
3.2. <i>Кривични законик Републике Србије .....</i>	36
3.3. <i>Законик о кривичном поступку.....</i>	39
3.4. <i>Закон о извршењу кривичних санкција.....</i>	40
3.5. <i>Национални механизам за превеницију тортуре.....</i>	41
II ПРАВО НА ЛИЧНУ СЛОБОДУ И ЊЕГОВА ОГРАНИЧЕЊА	44
1. Међународни стандарди у погледу ограничења права на личну слободу	44

2. Ограничења права на личну слободу у националном законодавству Републике Србије	46
2.1. <i>Позив .....</i>	48
2.2. <i>Довођење.....</i>	51
2.3. <i>Забрана прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем и посећивања одређених места .....</i>	52
2.4. <i>Забрана напуштања боравишта.....</i>	54
2.5. <i>Јемство.....</i>	57
2.6. <i>Забрана напуштања стана.....</i>	60
3. Притвор.....	62
3.1. <i>Појам и правна природа притвора.....</i>	62
3.2. <i>Општа правила о притвору.....</i>	64
3.3. <i>Основи за одређивање притвора .....</i>	64
3.4. <i>Поступак одлучивања о притвору.....</i>	70
3.5. <i>Трајање притвора .....</i>	71
3.6. <i>Контрола и укидање притвора .....</i>	72
3.7. <i>Поступање и третман према лицима у притвору.....</i>	75
III РЕЛЕВАНТНА ПРАКСА ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА.....	79
1. <i>Лакатош и други против Србије.....</i>	79
2. <i>Хајнал против Србије .....</i>	81
3. <i>Зличих против Србије.....</i>	82
4. <i>Станимировић против Србије.....</i>	83
IV ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА.....	86
ПОПИС КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ	90
ПОПИС ОСТАЛЕ ИСТРАЖИВАЧКЕ ГРАЂЕ	93
САЖЕТАК	100
АВСТРАКТ	101
БИОГРАФИЈА АУТОРА.....	102

УВОД

Вредности људских права које свој супстрат имају у људској природи¹, добијају и формално на значају кодификацијом људских права у деветнаестом и двадесетом веку.² Нормирање људских права актима међународног карактера имало је пре свега декларативан карактер³ и служило је додатном оснаживању и афирмацији идеје људских права. Развитком правне теорије и развитком друштва у целини, људска права су све више добијала на значају, те данас модерна демократска друштва као своју битну особеност истичу управо борбу за заштиту људских права и основних слобода и с тим циљем модерне демократске државе унапређују своје постојеће правне системе, како би степен поштовања људских права досегао свој максимум.

Кривично право које разумемо као грану постојећег права и као грану правне науке⁴ усмерава своје механизме ка заштити човека и других основних друштвених вредности⁵, те водећи се интересом друштва, циљем кривичног права и тиме што једино држава као ентитет има *ius puniendi*, често употреба механизма заштите доводи до нужног мешања државе у основна људска права и слободе човека. Између наведеног права кажњавања, чији је изворни титулар једино држава као носилац суверене власти над својом територијом, и људских права која неспорно припадају сваком појединцу, долази до међусобног преплитања и својеврсног сукоба, па је императив наћи баланс између ове две некада сукобљене категорије права.

Када говоримо о каталогу људских права лица које се налази у притвору, којем се већ применом неке од мера присуства окривљеног у кривичном поступку ограничавају основна људска права, пре свих право на слободу, можда највећи значај има забрана мучења, нечовечног и понижавајућег поступања или кажњавања. Битно је разумети да лица која се налазе у притвору, односно лица која су лишена слободе имају сва права као и лица која се налазе на слободи, а отежаност у спровођењу и уживању тих права не значи да је дошло до потпуне дерогације, шта више, држава пратећи циљеве модерног кривичног права огледане у

---

¹ Извођење људских права из саме природе човека представља разлог сврставања људских права у категорију природних права – *Ius naturale*

² Између осталог реч је о Универзалној декларацији о људским правима, Међународном пакту о грађанским и политичким правима, Међународном пакту о економским, социјалним и културним правима и Европској конвенцији за заштиту људских права и основних слобода.

³ Појам људских права се као и генерални појам права среће у античкој Грчкој, те се о идеји људских права говори још из тог доба, а поменутим кодификацијама људска права добила су и формално на својој универзалности.

⁴ Д. Јовашевић, Кривично право – Општи део, Београд, 2018, стр. 15

⁵ *Ibid.* стр. 16

спровођењу процеса ресоцијализације и касније инклузије у друштво лица која су била лишена слободе, има снажан императив у стварању услова да лица која се не налазе на слободи могу уживати свако друго основно људско право.⁶

Предмет овог рада јесте детаљна анализа постојећих правних стандарда у вези апсолутне забране мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања на националном, регионалном и међународном нивоу, као и анализа имплементације установљених стандарда у правни систем Републике Србије. Посебна пажња у раду биће посвећена притвору као институту кривичног процесног права и лицима која се налазе у притвору, с обзиром на то да се управо та лица налазе у контроли и детенцији државних органа, и као таква најчешће бивају изложена неодговарајућем третману, који се неретко може окарактерисати као супротан захтевима забране мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања. Аутор ће настојати да приказом и анализом праксе Европског суда за људска права (у даљем тексту и: Суд, ЕСЉП)⁷ укаже на правне стандарде и критеријуме који се примењују приликом оцене повреде забране мучења, нечовечног и понижавајућег поступања и кажњавања, као и да стручној и општој јавности приближи битне сегменте и примере свих правила које Европски суд за људска права узима у обзир приликом оцене повреде овог права.

Циљ рада аутор налази у указивању значаја апсолутне забране мучења, нечовечног и понижавајућег поступања, са посебним освртом на лица која се налазе у притвору, те у приказу и анализи степена усклађености важеће регулативе Републике Србије са стандардима праксе Европског суда за људска права у Стразбуру у контексту забране мучења, нечовечног и понижавајућег поступања према лицима у притвору.

Стандарди Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода (у даљем тексту и: Европска конвенција о људским правима, ЕКЉП)⁸ и пракса Европског суда за људска права у Стразбуру у контексту забране мучења, нечовечног и понижавајућег поступања или кажњавања завређују посебну пажњу аутора због снажног утицаја Европске конвенције о људским правима и праксе Суда у стварању читавог европског права људских

---

⁶ Попут права на живот, право на здравствену заштиту, права из области рада, право на обазовање, право на информисање, верска права итд.

⁷ Европски суд за људска права у Стразбуру основан је 1959. године, док постаје стална институција заштите људских права Протоколом 11 Европске конвенције о људским правима 1998. године

⁸ Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, акт Савета Европе о заштити слобода и права, донет у Риму у Италији, 4. новембра 1950. године, а ступа на снагу 3. септембра 1953. године

права.⁹ Међутим, чињеница да државе европског континента, где наравно убрајамо и државе Западног Балкана, врше хармонизацију свог законодавства следствено стандардима који произилазе из Европске конвенције о људским правима, не искључује непобитну чињеницу да се готово све државе, Високе стране уговорнице Европске конвенције о људским правима, сусрећу са кршењем члана 3 Европске конвенције о људским правима¹⁰.

Забрану мучења, нечовечног и понижавајућег поступања или кажњавања Европска конвенција о људским правима прописује као апсолутно право, односно право које ни у ком случају није подложно дерогацији што само по себи указује на значај гарантоване забране мучења, нечовечног и понижавајућег поступања или кажњавања, те и сам Европски суд за људска права често понавља да члан 3 Европске конвенције о људским правима садржи једну од најтемељнијих вредности демократског друштва¹¹ о чему ће аутор свакако више писати у наставку рада.

Систематизација рада учињена је тако да је рад подељен у више целина, кроз које се детаљно и свеобухватно анализирају релевантни прописи европског права људских права и домаћег законодавства, као и теоријска разматрања забране мучења, нечовечног и понижавајућег поступања или кажњавања, уз праксу Европског суда за људска права која указује на правне стандарде и критеријуме који се примењују приликом оцене повреде забране мучења, нечовечног и понижавајућег поступања или кажњавања. Како је предмет рада постављен тако да посебну пажњу завређују лица која се налазе у притвору кроз рад су темељно објашњена ограничења личне слободе у кривичном законодавству Републике Србије, са изузетним освртом на институт кривичног процесног права, институт притвора, који јесте најтеже средство обезбеђења присуства окривљеног у кривичном поступку ради несметаног вођења кривичног поступка, чија се суштина огледа у затварању окривљеног, што последично доводи до мешања државе у људска права човека и њихових знатних ограничавања.¹²

Аутор је радом настојао да укаже на недостатке системског решавања проблема кршења забране мучења, нечовечног или понижавајућег поступања према лицима у притвору. Између осталог реч је о недостацима у погледу постојања механизма истраге и испитавања случајева у којима постоје основи сумње да је дошло до повреде забране мучења, нечовечног

---

⁹ И. Крстић, Т. Маринковић, Европско право људских права, Београд, 2016, стр.13

¹⁰ Чл. 3 Европске конвенције о људским правима гласи: „Нико не сме бити подвргнут мучењу, или нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању.“

¹¹ *El-Masri v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia* [GC], представка бр. 39630/09 пресуда од дана 13.12.2012. пара. 195

¹² С. Кнежевић, Кривично процесно право, Општи део, Правни факултет Ниш, Ниш, 2019, стр. 241

и понижавајућег поступања и кажњавања лица у притвору. Такође, разматран је третман лица која се налазе у притвору и усклађеност њиховог третмана са стандардима Европског суда за људска права, те потреба за новелирањем законских и подзаконских прописа у погледу забране мучења, нечовечног и понижавајућег поступања и кажњавања лица у притвору.

Израда рада праћена је употребом догматског метода, историјскоправног метода, логичког, системског и језичког метода тумачења релевантних правних норми домаћег и међународног карактера. Осим наведених коришћени су и упоредноправни метод и метод студије случаја. Употребом наведених метода предочен је значај апсолутне забране мучења, нечовечног и понижавајућег поступања или кажњавања, као перемпторне норме, са посебним освртом на лица која су лишена слободе и налазе се у притвору.

I ЗАБРАНА МУЧЕЊА, НЕЧОВЕЧНОГ ИЛИ ПОНИЖАВАЈУЋЕГ ПОСТУПАЊА ИЛИ КАЖЊАВАЊА

Забрана мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања несумњиво заузима посебно место у категорији људских права, те се уз право на живот и право на личну слободу може ставити на сам врх каталога људских права, превасходно због вредности које ова забрана штити. Значај заштићених вредности¹³ доводи до разумевања забране мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања као *ius cogens* нормe¹⁴, која као таква јесте прихваћена у целокупној међународној заједници, што потврђује и чињеница да се забрана мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања јемчи свим релевантним актима међународног, регионалног и националног карактера¹⁵, о којима ће свакако бити више речи у наставку рада.

Чињеница да је забрана мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања данас саставни део међународних докумената из области заштите људских права и део националних законодавстава држава, ипак не умањује непобитну чињеницу да се готово све државе света сусрећу са проблемом поштовања забране мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања, те је од суштинског значаја разумети успостављене међународне стандарде како би се они на свеобухватан начин даље имплементирали у национална законодавства.

Како би државе могле суштински решити проблем постојања мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања, оне морају имати свеобухватни прави оквир којим би регулисале поменути забрану. Такав, свеобухватни правни оквир подразумева константну хармонизацију и унапређење националног законодавства стандардима произашлим из међународних докумената. Притом, посебну пажњу треба поклонити Европској конвенцији о људским правима и Европском суду за људска права који кроз своју јуриспруденцију унапређује стандарде везане за све три забрањене категорије понашања, али и шири позитивну обавезу државе с циљем превенирања мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања.

---

¹³ Реч је о личности, достојанству, физичком и психичком интегритету сваког лица.

¹⁴ Што нам указује да од поменуте забране није допуштено одступање ни у каквим околностима.

¹⁵ Чињеница да се ради о *ius cogens* норми, указује на то да она обавезује и оне државе које нису потписале нити ратификовале неки од међународних докумената којим се јемчи забрана мучењам нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања.

1. Међународна регулатива забране мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања

Акти мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања усмерени су директно на личност и достојанство лица, што поменуте забрањене категорије понашања сврстава у ред најозбиљнијих кршења основних људских права и слобода човека.¹⁶ Овакве последице примене мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања које се огледају у потпуној деградацији људског бића додатно дају на значају универзализацији људских права кроз међународне, регионалне и националне кодификације, које ће наћи посебно место у наставку рада. Говорећи о категоријама понашања која се разумеју као мучење, нечовечно или понижавајуће поступање или кажњавање битно је напоменути да се поимање, схватање и значај ових категорија понашања развијало временом, те је значајан допринос томе дао Европски суд за људска права који је кроз своју богату праксу унапређивао стандарде и захтеве члана 3 Европске конвенције о људским правима.

На глобалном нивоу, инструменте заштите од мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања, у виду међународних аката, кодификација или уговора, произвела је Организација уједињених нација,¹⁷ такође забрану мучења можемо наћи и у делу међународног обичајног права што представља још један начин утврђења међународно правне заштите људских права и у конкретном случају забране мучења, нечовечног и понижавајућег поступања или кажњавања.

1.1. Универзална декларација о људским правима

На првом месту у погледу глобалних инструмената заштите људских права издваја се Универзална декларација о људским правима Организације уједињених нација¹⁸ која са својих тридесет чланова предвиђа читав каталог људских права, док се чланом 5 декларације¹⁹ јасно наводи да нико не сме бити подвргнут мучењу или свирепом, нечовечном или понижавајућем поступку или кажњавању. Универзална декларација о људским правима²⁰ као идеал афирмише идеју људских права, и то јасно говори о грађанским, економским, социјалним

---

¹⁶ Антонио Касезе у свом делу „Нехумане државе“ говори: „Циљ мучења је да понизи, увреди и деградира људско биће и претвори га у ствар.“

¹⁷ Е. Сванидзе, Г. Смит, Приручник за примену члана 3 Европске конвенције о људским правима, Савет Европе, 2018, стр. 7

¹⁸ Универзална декларација о људским правима, Уједињене нације, Париз, 1948

¹⁹ Чл. 5 Универзалне декларације о људским правима

²⁰ Интересантно је на овом месту споменути да је Југославија била суздржана током гласања о усвајању Универзалне декларације о људским правима, уосталом као и СССР, које су представљали Љубомир Радовановић и Андреј Вишински

и политичким правима, те следствено говоримо о универзализацији људских права, пре свега јер се текст декларације односи на сваког човека, што се наравно односи и на лица у притвору, и обавезује сваку државу на пољу морала да исту поштује. Значај Универзалне декларације о људским правима можда се најбоље осликава кроз мишљење Ане Еленор Рузвелт²¹ која је Универзалну декларацију о људским правима видела као *Magna carta libertatum*²² за читаво човечанство.

1.2. Конвенција Уједињених нација против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака

Конвенција Уједињених нација против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака²³ посебног је значаја као међународноправни инструмент заштите људских права, пре свега због њене свеобухватности бављења питањем мучења и других облика злостављања. Поменутом Конвенцијом Уједињених нација основан је Комитет против мучења чији се основни циљ огледа у праћењу спровођења обавеза које државама потписницима намеће конвенција, такође Комитет може испитивати и појединачне жалбе.²⁴ Значај конвенције огледа се и кроз давање дефиниције акта мучења, те конвенција у свом првом члану наводи да је мучење „сваки акт којим се једном лицу намерно наносе бол или тешке физичке или менталне патње у циљу добијања од њега или неког трећег лица обавештења или признања или његовог кажњавања за дело које је то или неко треће лице извршило или за чије извршење је осумњичено, застрашивања тог лица или вршења притиска на њега или застрашивања или вршења притиска на неко треће лице или из било којег другог разлога заснованог на било ком облику дискриминације ако тај бол или патње наноси службено лице или било које друго лице које делује у службеном својству или на његов подстицај или са његовим изричитим или прећутним пристанком“, наводи се још да се под појмом мучења не разумеју бол или патње које су резултат искључиво законитих санкција, неодвојивих од тих санкција или које те санкције проузрокују.

Примећује се да овако постављена дефиниција везује акт мучења за својство субјекта који мора деловати у својству службеног лица, што у стручној јавности наилази на оправдану

---

²¹ Прва дама САД 1933-1945. године

²² Велика повеља слободе, Уставни документ, Виндсор, 1215

²³ Усвојена и отворена за потпис, ратификацију и приступање Резолуцијом Генералне скупштине УН бр. 39/46 од 10. децембра 1984. године. Ступила на снагу 26. јуна 1987. у складу са чланом 27 (1). Југославија је потписала и ратификовала ову Конвенцију. Објављена у Службеном листу (Међународни уговори) бр. 9/91.

²⁴ Б. Бернат, Спречавање мучења, оперативни приручник за националне институције за људска права, OHCHR ART AFT, Сиднеј, 2010

критику. Свакако, поменута конвенција даје значајан допринос у погледу заштите људских права, те осим дефиниције мучења она производи обавезу предузимања превентивних мера²⁵ с циљем спречавања мучења, члан 4 конвенције делује императивно према државама потписницама у погледу инкриминације мучења као посебног кривичног дела, даље чланом 12 конвенције предвиђа се да свака држава мора обавити брзу и непристрасну истрагу када постоје разумне основе за веровање да је извршен чин мучења на било којој територији под њеном јурисдикцијом, док је са становишта кривичног процесног права посебно значајан члан 15 конвенције који јасно нормира да се сваки доказ који је прикупљен као резултат мучења мора сматрати неприхватљивим, што ако доведемо у везу са горепоменутом чланом 1 конвенције и датом дефиницијом мучења, циљ мучења чини безвредним.

1.3. Међународни пакт о грађанским и политичким правима

Међународни пакт о грађанским и политичким правима²⁶ као важан инструмент заштите људских права већ се у свом уводу позива на Повељу Организације уједињених нација²⁷ и Универзалну декларацију о људским правима и тако одређује да људска права произилазе из урођеног достојанства људске личности као и да „идеал слободног људског бића које ужива грађанске и политичке слободе и ослобођеног од страха и беде може бити постигнут само ако се створе услови који омогућавају свакоме да ужива своја грађанска и политичка права, исто тако као и своја економска, социјална и културна права“. Чланом 7 Међународног пакта о грађанским и политичким правима²⁸ директно се нормира да нико не може бити подвргнут мучењу нити свирепом, нечовечном, или понижавајућем поступању или кажњавању, а посебно се поменутом чланом забрањује подвргавање неког лица медицинским или научним опитима²⁹ без његовог слободног пристанка.

Забрана мучења, нечовечног и понижавајућег поступања или кажњавања своје место поред међународних инструмената заштите људских права налази и у регионалним актима, те као најрелевантније уговоре који регулишу забрану мучења и других облика злостављања можемо узети Европску конвенцију о људским правима, Европску конвенцију о спречавању мучења и нечовечних или понижавајућих казни или поступака³⁰, Америчку конвенцију о

---

²⁵ Превентивне мере могу бити законодавне, судске итд.

²⁶ Међународни пакт о грађанским и политичким правима, Уједињене нације, Њујорк, 1966

²⁷ Повеља Организације уједињених нација, Уједињене нације, Сан Франциско, 1945

²⁸ Чл. 7 Међународног пакта о грађанским и политичким правима

²⁹ Експеримент, оглед

³⁰ Европска конвенција о спречавању мучења и нечовечних или понижавајућих казни или поступака, Савет Европе, Стразбур, 1987

људским правима³¹, Афричку повељу о људским правима и правима народа³², и напослетку Арапску повељу о људским правима.³³

1.4. Европска конвенција о људским правима

Европска конвенција о људским правима као најважнији регионални документ европског континента у контексту заштите људских права и основних слобода усвојен је у Риму, 4. новембра, 1950. године, док је иста 2003. године постала саставни део домаћег правног поретка ратификацијом³⁴ тада Државне заједнице Србије и Црне Горе. Како Европску конвенцију о људским правима осим самог текста конвенције чине и њени додатни протоколи, као и пракса Европског суда за људска права која се константно развија и заснована је на принципу прецедентног права, тако је и сам значај конвенције за читаво европско право људских права³⁵, готово немерљив. Забрана мучења, нечовечног и понижавајућег поступања или кажњавања предвиђена је чланом 3 Европске конвенције о људским правима. Реч је о апсолутном праву, које није подложно дерогацији, што потврђује богата пракса Европског суда за људска права, али и члан 15³⁶ Европске конвенције о људским правима који уређује одступања од одредби конвенције у ванредним околностима, те се у ставу 2 овог члана недвосмислено наводи да нису допуштена одступања од члана 3 конвенције. Управо ће због значаја Европске конвенције о људским правима и праксе Европског суда за људска права, аутор у посебној целини рада анализирати стандарде и захтеве члана 3 Европске конвенције о људским правима.

1.5. Европска конвенција о спречавању мучења и нечовечних или понижавајућих казни или поступака

Следећи у низу, вредан помена, регионални инструмент заштите људских права,

---

³¹ Америчка конвенција о људским правима, Организација америчких држава, Сан Хозе, 1969

³² Афричка повеља о људским правима и правима човека, Организација афричког јединства, Наироби, 1981

³³ Арапска повеља о људским правима, Лига арапских држава, Тунис, 2004

³⁴ Закон о ратификацији Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода, измењен у складу са Протоколом број 11, Протокола уз Конвенцију о заштити људских права и основних слобода, Протокола број 4 уз Конвенцију о заштити људских права и основних слобода којима се обезбеђују извесна права и слободе који нису укључени у Конвенцију и први Протокол уз њу, Протокола број 6 уз Конвенцију о заштити људских права и основних слобода о укидању смртне казне, Протокола број 7 уз Конвенцију о заштити људских права и основних слобода и Протокола број 7 уз Конвенцију о заштити људских права и основних слобода о укидању смртне казне у свим околностима. („Службени лист СЦГ“ - Међународни уговори, бр. 9/2003)

³⁵ Више о томе код: И. Крстић, Т. Маринковић, *op.cit.* стр. 13-24

³⁶ Чл. 15 Европске конвенције о људским правима, ставови 1 и 2: гласе „У доба рата или друге јавне опасности која прети опстанку нације, свака Висока страна уговорница може да предузме мере које одступају од њених обавеза по овој Конвенцији, и то у најнужнијој мери коју изискује таква ситуација, с тим да те мере не буду у нескладу с њеним другим обавезама према међународном праву. Претходна одредба не допушта одступања од члана 2, осим у погледу смрти проузроковане законитим ратним поступцима, или члана 3, 4 (став 1) и 7.

када говоримо о европском континенту, свакако јесте Европска конвенција о спречавању мучења и нечовечних или понижавајућих казни или поступка, усвојена као акт Савета Европе, 1987. године у Стразбуру. Највећи значај Европске конвенције о спречавању мучења и нечовечних или понижавајућих казни или поступка огледа се у стварању правног основа за оснивање, рад и функционисање Комитета за спречавање мучења. У контексту притвора, Комитет има овлашћења да обилази било коју пенитенцијарну установу државе чланице Савета Европе, те следствено затеченој ситуацији Комитет саставља извештај са препорукама Влади државе с циљем побољшања услова у установама пенитенцијарног карактера. На овај начин Комитет усваја и развија стандарде поступања и третмана према лицима која су лишена слободе.

1.6. Америчка конвенција о људским правима

У оквиру Организације америчких држава, 1969. године усваја се регионални инструмент заштите људских права под називом Америчка конвенција о људским правима. Чланом 5 поменуте конвенције наводи се да свака особа има право да се поштује њен физички, ментални и морални интегритет и да нико неће бити подвргнут мучењу или свирепом, нељудском или понижавајућем кажњавању или поступању, те да са свим особама лишеним слобода има поступати са поштовањем њиховог урођеног људског достојанства. Органи Организације америчких држава у чију надлежност спада контрола и надзор поштовања конвенције јесу Међуамеричка комисија за људска права³⁷ и Интерамерички суд за људска права.³⁸

1.7. Афричка повеља о људским правима и правима народа

Усвојена 1981. године од стране Организације афричког јединства такође на непосредан начин уређује забрану мучења, нечовечног и понижавајућег поступања или кажњавања тако што с текстом повеље каже да сваки појединац има право на поштовање достојанства урођеног људским бићима и на признавање његовог правног статуса као и да су сви облици експлоатације и деградације човека, посебно ропство, трговина робовима, свирепост, нељудско и понижавајуће кажњавање или поступање забрањени.

1.8. Арапска повеља о људским правима

Лига арапских држава у мају 2004. године усвојила је Арапску повељу о људским правима која *inter alia* регулише и забрану мучења, нечовечног и понижавајућег поступања

---

³⁷ Основана Америчком конвенцијом о људским правима, са сталним седиштем у Вашингтону, САД

³⁸ Међународни суд са седиштем у Сан Хозеу, Костарика, формиран Америчком конвенцијом о људским правима

или кажњавања на тај начин што на првом месту наводи да нико неће бити подвргнут физичком или психичком мучењу или свирепом, деградирајућем, понижавајућем или нељудском поступању, док можемо наћи и одредбу која гарантује да ће свака држава потписница штити сваког појединца у својој надлежности од праксе мучења и других облика злостављања, те да ће свака држава потписница предузимати делотворне мере да такву праксу спречи. Даље Арапска повеља о људским правима каже да се вршење и учешће у горепоменутих делима сматра кривичним делом које јесте кажњиво законом и да такво дело не може бити предмет било каквог ограничења. Напоследку, повеља гарантује да ће свака држава потписница својим правним системом обезбедити исправку неправде за жртве мучења, као и да ће жртве имати право на надокнаду.³⁹

---

³⁹ Б. Бернат, *op.cit* стр. 12-16

2. Стандарди Европског суда за људска права у погледу забране мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања

Европска конвенција о људским правима чланом 3 децидно јемчи забрану мучења, тиме што каже да нико не сме бити подвргнут мучењу или нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању. Очигледно је да Европска конвенција о људским правима овако постављеним чланом 3 одступа од праксе која постоји у другим међународним и регионалним инструментима заштите људских права и не дефинише значења појма мучења, појма нечовечног и појма понижавајућег поступања или кажњавања, већ ту улогу преузима Европски суд за људска права који кроз своју богату праксу производи стандарде који се односе на утрђивање да ли се одређена понашања могу окарактерисати као једно од категорија понашања која се забрањују чланом 3 Европске конвенције о људским правима.

Заштита права гарантованог чланом 3 Европске конвенције о људским правима обједињује позитивну материјалну обавезу чија се суштина огледа у спровођењу мера с циљем заштите сваког појединца од мучења или било ког другог облика злостављања и акта који би био супротан захтевима члана 3 Европске конвенције о људским правима, и негативну материјалну обавезу у контексту уздржавања државе од примене третмана који би се могао разумети као супротан члану 3 Европске конвенције о људским правима.

Негативна материјална обавеза односи се на представнике државе и државне органе попут полиције, службе безбедности или на било које лице које делује у службеном својству, односно на лице које се налази у контроли државног апарата.⁴⁰

Позитивна материјална обавеза *inter alia* обухвата опште мере које би држава морала предузети у погледу спречавања некажњивости мучења, нечовечног и понижавајућег поступања или кажњавања, обавезу спровођења адекватне истраге када се појаве информације које пружају индиције да је дошло до третмана супротног члану 3 Европске конвенције о људским правима, као и посебне мере гаранције према лицима која су лишена слободе. Држава такође има обавезу да предузима превентивне мере и механизме који осигуравају да појединци у њиховој надлежности не буду изложени мучењу, или нехуманом, или понижавајућем поступању, или кажњавању од стране приватних лица, какав став и заузима Европски суд за људска права у случају *M.C. v. Bulgaria*.⁴¹ Како позитивна обавеза државе подразумева активно

⁴⁰ Е. Сванидзе, Г. Смит, *op.cit.* стр. 9

⁴¹ *M.C. v. Bulgaria*, представка бр. 39272/98, пресуда од дана 04.03.2004, пара 169-187

деловање државе и предузимање позитивних корака, тако Суд у предмету *Mahmut Kaya v. Turkey* заузима став да државе морају имати адекватан легислативни оквир који регулише превентивне мере и мере заштите онда када појединцу прети опасност од мучења и других облика злостављања.⁴²

С обзиром да је Европски суд за људска права у досадашњој пракси по правилу налазио повреде права из члана 3 Европске конвенције о људским правима онда када се лица изложена мучењу или другим облицима злостављања налазе у контроли државних органа, битно је поменути када се све поједнци налазе у таквој ситуацији. Конкретно ради се о лицима:

- у поступку хапшења или када је већ ухапшено
- у поступку саслушања од стране полиције, тужиоца или снага безбедности
- у притвору
- у екстрадиционом притвору
- у затвору, након што је донесена осуђујућа пресуда
- у психијатријској установи, када је изречена мера безбедности обавезног лечења⁴³

Европски суд за људска права због апсолутности зајемченог права препознаје и случајеве када појединцу прети мучење, или понижавајуће поступање или кажњавање од стране лица или групе лица који не представљају јавне власти односно када до таквих претњи долази од недржавних органа, међутим у таквим случајевима последице, по лице за које постоји опасност да буде изложено третману супротним члану 3 Европске конвенције о људским правима, морају бити предвидиве како би држава могла да делује у складу са позитивном материјалном обавезом у контексту члана 3 Европске конвенције о људским правима.⁴⁴

Позитивна процедурална обавеза подразумева да државни органи морају након добијања информације која би указивала на то да је појединац био изложен мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању, спровести адекватну истрагу како би коначно дошли до закључка да ли је дошло до мучења или неког другог облика злостављања. Оваква обавеза државе и њених органа не настаје само онда када се јаве изгледи да је службено лице своје деловање усмерило ка злостављању појединца, већ и онда када

---

⁴² *Mahmut Kaya v. Turkey*, представка бр. 22535/93, пресуда од дана 28.03.2000, пара. 113

⁴³ Водич кроз члан 3 Европске конвенције о људским правима – забрана мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања, ЦЕДЕМ, Подгорица 2010, стр. 10

⁴⁴ *H.L.R v. France* [GC], представка бр. 24573/94, пресуда од дана 29.04.1997, пара 40

појединац тврди да је био мучен или се према њему поступало на нечовечни или понижавајући начин од стране приватних лица.⁴⁵ Последице неспровођења адекватне истраге доводи до тога да Европски суд за људска права утврди повреду права гарантованих чланом 3 Европске конвенције о људским правима.

2.1. Минимални степен суровости

Пре него што се Европски суд за људска права упусти у разматрање питања да ли се одређено понашање може окарактерисати као мучење, нечовечно или понижавајуће поступање или кажњавање, мора најпре испитати да ли је предузети акт достигао минимални степен суровости, односно да ли су бол и патња жртве јачег интензитета од онога који изазивају легитимни облици поступања или кажњавања, с обзиром да, како то суд утврђује у предмету *Tyler v. United Kingdom*⁴⁶, чињеница да одређено понашање код појединца можда изазива осећање стида или је на пољу морала недопуштено, не мора нужно значити да ће такво понашање Суд разумети као третман супротан члану 3 Европске конвенције о људским правима.

Процена минималног степена суровости посматра се као правни стандард који се процењује у сваком конкретном случају и зависи од свих околности случаја, као што су рецимо пол и здравствено стање жртве, узраст жртве, али и дужина трајања акта за који се сумња да је у супротности са чланом 3 Европске конвенције о људским правима.⁴⁷ Суд приликом утврђивања стандарда минималног степена суровости ипак заузима становиште да је недозвољена примена било које физичке силе према лицу које се налази у детенцији државних органа, поготово када се ради о лицу које је лишено слободе, а која није била нужна и не представља адекватан одговор на понашање притвореног лица.⁴⁸

Фактор који Суд узима као релевантан приликом испитивања минималног степена суровости без сумње јесте дужина трајања притвора, као и услови притвора, те у предмету

---

⁴⁵ Забрана мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања, Акција за људска права, Подгорица, 2013, стр. 13

⁴⁶ *Tyler v. United Kingdom*, представка бр. 5856/72, пресуда од дана 13.10.1978, пара 30-33

⁴⁷ *Costello-Roberts v. the United Kingdom*, представка бр. 13134/87, пресуда од дана 25.03.1993, пара. 30;

Karfkaris v Cyprus [GC], представка бр. 21906/04, пресуда од дана 12.02.2008. пара. 95;

Saadi v. Italy [GC], представка бр. 37201/06, пресуда од дана 28.02.2008, пара. 127;

Selmouni v. France [GC], представка бр. 25803/94, пресуда од дана 28.07.1999. пара 95;

Shamayev and Others v. Georgia and Russia, представка бр. 36378/02, пресуда од дана 12.04.2005. пара 335

Ramirez Sanchez v. France [GC], представка бр. 59450/00, пресуда од дана 04/07/2006, пара 96

⁴⁸ *Gedrimas v. Lithuania*, представка бр. 21048/12 пресуда од дана 12.07.2016. пара. 66

*Kalashnikov v. Russia*⁴⁹, Суд наводи да услови притвора подносиоца представке, препуна и прљава средина у којој је живео и њен штетни утицај на његово здравље и благостање, заједно са дугим трајањем периода за време ког је подносилац представке држан у таквим условима јесу довољни за испуњење стандарда минималног степена суровости, што је последично довело до тога да Суд утврди повреду права из члана 3 Европске конвенције о људским правима. У конкретном случају подносилац представке жалио се на то да је ћелија у којој је био смештен била површине од 17 квадратних метара са 8 кревета, те да је у ћелији скоро увек било 24 притвореника што је довело до тога да 1 кревет користи 3 притвореника тако што би спавали на смену. Уз изнето, подносилац представке истакао је да нормалан сан није био могућ и да није било апсолутно никакве приватности, у ћелији није био довољно ваздуха, хигијена је била на јако ниском нивоу, те је подносилац представке добио различита кожна и гљивична обољења. У оваквим условима подносилац представке био је од 29. јуна 1995. године до 20. октобра 1999. године, да би се касније у притворску јединицу вратио 09. децембра 1999. године где је остао до 26. јуна 2000. године. Суд услове притвора не разматра само *in abstracto* већ и *in concreto* што можемо видети у предмету *Papon v. France*,⁵⁰ у којем је Суд оценио услове притвора следствено годинама и здравственом стању подносиоца представке.

Лоши притворски услови, употреба силе која сигурно изазива и физичке и психичке патње, непружање адекватне здравствене помоћи притвореном лицу, су само неки од многобројних могућих фактора које Суд може разумети као оне који могу достићи поменути минимални степен суровости, те доводе до повреде права из члана 3 Европске конвенције о људским правима.

Приликом тумачења и разумевања стандарда минималног степена суровости не треба тежити, како то и сам Суд често наводи, прекомерном формализму, већ се у обзир има узети то да је Европска конвенција о људским правима живи инструмент који се мора тумачити у светлу садашњих услова, те да се пракса Суда као и тумачење његових стандарда константно развија што за последицу може имати карактеризацију одређених понашања као супротним члану 3 Европске конвенције о људским правима, иако се таква понашања раније нису налазила у раскладу са тадашњим стандардима Суда.

2.2. Стандард доказивања – ван разумне сумње

Приликом оцене доказа у предметима који се баве чланом 3 Европске конвенције о

⁴⁹ *Kalashnikov v. Russia*, представка бр. 47095/99, пресуда од дана пресуда од дана 15.07.2002, пара. 100-102

⁵⁰ *Papon v. France*, представка бр. 64666/01, пресуда од дана 07.06.2001. године

људским правима Европски суд за људска права усваја стандард доказа „ван разумне сумње“ (*beyond reasonable doubt*), међутим битно је споменути да Суд у сваком конкретном случају не одлучује о одговорности државе на основу грађанског права или са друге стране о кривици на основу кривичног права, како то Суд констатује у предмету *El-Masri v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia*⁵¹, већ се Суд стара о обезбеђивању поштовања обавеза које држава има сходно Европској конвенцији о људским правима. Не може се увек у предметима Европског суда за људска права по члану 3 Европске конвенције о људским правима применити принцип да „онај ко тврди нешто, мора то и доказати“, посебно због чињенице да често власти имају искључива сазнања о релевантним догађајима, поготово када се ради о лицима која су у детенцији државних органа, пре свега реч је о лицима која се налазе у притвору. Наведена чињеница терет доказивања у случајевима када се ради о члану 3 Конвенције пребацује властима, у смислу обезбеђивања задовољавајућег и убедљивог објашњења.⁵² Уколико власти не дају адекватно објашњење какво се захтева Суд ће несумњиво доћи до неповољног закључка по тужену државу. Дакле, императив је обезбедити довољно јак доказ који указује на излагање притвореника мучењу или нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању. Такав доказ може проizaћи из коегзистенције довољно јаких, јасних и подударних закључака или сличних непобитних чињеничних претпоставки. Тамо где су догађаји о којима је реч у потпуности или великим делом у оквиру искључивог сазнања власти, као што је случај са лицима под њиховом контролом у притвору, појавиће се јаке чињеничне претпоставке у погледу повреда насталих током таквог притвора.

Међутим Европски суд за људска права не сме изгубити из вида начело супсидијарности, па тако мора бити опрезан приликом преузимања улоге првостепеног суда о утврђивању чињеница случаја, јер ипак Суд није у потпуности везан закључцима домаћих судова и може одступити од њих тамо где нађе да то јесте неизбежно због околности конкретног случаја. О наведеном Суд *inter alia* разматра у предметима *Matyar v. Turkey*⁵³, *Edwards v. the United Kingdom*⁵⁴ и *Vidal v. Belgium*⁵⁵, и истиче да није у надлежности Европског суда за људска права да замени сопствену процену чињеница проценом домаћих судова и, по општем правилу, на овим судовима је да процењују доказе пред собом, али не искључује

---

⁵¹ *El-Masri v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia*, представка бр. 39630/09, пресуда од дана 13.12.2012, пара. 151

⁵² *Çakıcı v. Turkey* [GC], представка бр. 23657/94, пресуда од дана 08.07.1999, пара. 85

⁵³ *Matyar v. Turkey*, представка бр. 23423/94, пресуда од дана 21.02.2002, пара. 108

⁵⁴ *Edwards v. the United Kingdom*, представка бр. 13071/87, пресуда од дана 16.12.1992, пара. 34

⁵⁵ *Vidal v. Belgium*, представка бр. 12351/86, пресуда од дана 22.04.1992, пара. 33-34

могућност да од тих процена одступи. Приликом испитивања закључака домаћих судова, Европски суд за људска права може узети у обзир и квалитет поступака који су вођени пред националним судовима, као и било који евентуални недостатак приликом доношења одлуке, како Суд потврђује у предмету *Denisenko and Bogdanchikov v. Russia*⁵⁶, наводећи да када се испитију наводи на основу члана 3. Европске конвенције о људским правима, Суд мора применити посебно темељну контролу, чак и ако су одређени домаћи поступци окончани и истраге већ спроведене.

У предмету *Assenov and Others v. Bulgaria*⁵⁷, у коме се подносилац представке господин Асенов жалио на наводно злостављање у притвору од стране полицијских службеника⁵⁸, Европски суд за људска права наводи да на основу предочених доказа није могао утврдити начин на који су нанете повреде подносиоцу представке, нити да су повреде подносиоцу представке нанели припадници полиције, што је довело до тога да Суд утврди да није дошло до повреде права из члана 3 Европске конвенције о људским правима, у контексту злостављања од стране полицијских службеника⁵⁹, иако је лекарски налаз потврдио да је поносилац представке претрпео одређене повреде.

Такође, предмет у коме Европски суд за људска права није могао утврдити постојање прекомерне силе полицијских службеника приликом хапшења подносиоца представке, што би представљало третман супротан члану 3 Европске конвенције о људским правима, јесте *Klaas v. Germany*⁶⁰. У поменутом случају подносилац представке жалио се на повреде задобијене током акције хапшења коју су спроводили полицијски службеници, међутим, Европски суд за људска права налази да је повреде на које се жали, подносилац представке могао задобити приликом опирања током хапшења, те да нема доказа који би указали да се ради о прекомерној сили полицијских службеника.

Интересантно је споменути, када говоримо о стандардима доказивања пред Европским судом за људска права, да и претња третманом супротним члану 3 Европске конвенције, *per se* може представљати повреду права које гарантује члан 3, уколико претња може разумети као стварна и непосредна, односно ако се стварном и непосредном докаже. Наведену тврдњу, Европски суд за људска права потврђује у предмету *Campbell and Cosans v.*

---

⁵⁶ *Denisenko and Bogdanchikov v. Russia*, представка бр. 3811/02, пресуда од дана 12.02.2009, пара. 83

⁵⁷ *Assenov and Others v. Bulgaria*, представка бр. 24760/94, пресуда од дана 28.10.1998, пара. 92-100

⁵⁸ Реч о употреби пендрека од стране припадника полиције

⁵⁹ У поменутом случају, Европски суд за људска права утврдио је *inter alia* повреду права из члана 3 Европске конвенције о људским правима у погледу процедуралног аспекта члана 3.

⁶⁰ *Klaas v. Germany*, представка бр. 15473/89, пресуда од дана 22.09.1993. пара. 23-31

*The United Kingdom*⁶¹, где Суд наводи да „под условом да је довољно стварна и непосредна, пука претња понашањем забрањеним чланом 3 сама по себи може бити у супротности са том одредбом, односно да претња мучењем може у неким околностима представљати у најмању руку „нехумано поступање“, јер је разумљиво стаовиште да претња физичким насиљем заправо представља вршење психичког насиља према жртви, како даље наводи Европски суд за људска права у предмету *Gafgen v. Germany*.⁶²

2.3. Мучење

Текстом Европске конвенције о људским правима, конкретно чланом 3, не дефинише се појам мучења нити било ког другог облика злостављања, ипак Европски суд за људска права креирао је врло хетерогену јуриспруденцију која олакшава разумевање свих облика злостављања која се апсолутно забрањују чланом 3 Европске конвенције о људским правима⁶³. Забрана мучења у међународном праву има статус перемпторне норме која није подложна дерогацији, те има апсолутни карактер.⁶⁴ Почев од случаја *Ireland v. United Kingdom*⁶⁵, пракса Европског суда за људска права, у контексту дефинисања мучења као облика злостављања, константно се развија од дана ступања на снагу Конвенције Уједињених нација против мучења и другог суровог, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања, те поменуто дефиницију Суд редовно користи.⁶⁶

Приликом утврђивања да ли се одређени акт може квалификовати као акт мучења, Европски суд за људска права најпре мора учинити видљивом разлику између мучења са једне и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања, са друге стране, без обзира што све три наведене категорије понашања јесу апсолутно забрањене. *Ratio* издвајања акта мучења од осталих облика злостављања јесте стављање акцента на деловање које ствара веома озбиљну и сурову патњу.⁶⁷ Приликом испитивања да ли се одређено понашање може разумети као акт мучења и приликом његове касније квалификације, не сме се изузети из вида да је Европска конвенција о људским правима живи инструмент који се има тумачити у светлу

---

⁶¹ *Campbell and Cosans v. The United Kingdom*, представка бр. 7511/76 и 7743/76, пресуда од дана 25.02.1982, пара. 26

⁶² *Gafgen v. Germany*, представка бр. 22978/05, пресуда од дана 01.06.2010, пара. 91-108

⁶³ *Torture in International Law - a guide for jurisprudence*, АРТ, CEJIL, 2008, стр. 56

⁶⁴ *Advisory opinion on the applicability of statutes of limitation to prosecution, conviction and punishment in respect of an offence constituting, in substance, an act of torture [GC]*, 2022, пара. 59,

⁶⁵ *Ireland v. United Kingdom*, представка бр. 5310/71, пресуда од дана 18.01.1978. године

⁶⁶ Више о овој дефиницији било је речи на стр. 8

⁶⁷ Конвенција Уједињених нација против тортуре и других сирових, нељудских или понижавајућих казни или поступака такође издваја мучење од осталих облика злостављања, као посебно опасно и сурово понашање.

садашњих услова, што ствара могућност да се понашања која је Европски суд за људска права у прошлости квалификовао као нехумана или понижавајућа поступања, данас могу квалификовати као акт мучења, како и сам Европски суд за људска права потврђује у предмету *Selmouni v. France*.⁶⁸

Тако је без сумње Европски суд за људска права утврдио да је реч о повреди права из члана 3 Европске конвенције о људским правима, конкретно да је мучењу био изложен понодосилац представке у предмету *Aksoy v. Turkey*⁶⁹. У поменутом случају, подносилац представке је у притвору, између осталог, био изложен скидању, везивању и вешању односно тзв. „Палестинском вешању“⁷⁰, с циљем да се од њега добије признање, или додатне информације. Овакво поступање органа државе очигледно Европски суд за људска права разуме као недопуштено и супротно апсолутној забрани мучења, те никакво „оправдање“ владе у конкретном случају није представљало довољно јак аргумент који би допринео да Суд одлучи другачије у конкретном случају.

Даље, говорећи о актима мучења, у предмету *Aydin v. Turkey*⁷¹, подносилац представке, била је изложена различитим облицима злостављања, а одређена понашања, конкретно акт силовања коме је подносилац представке био изложен у притвору, Суд је окарактерисао као посебно озбиљан и гнусни облик злостављања имајући у виду рањивост и положај жртве што је у конкретном случају учинилац и искористио. Такође Суд је поред чињенице да се подносилац представке осећао деградирано и повређено, посебно истакао да акт силовања оставља жртви дубоке психичке последице које се због своје дуготрајности не могу изједначити са другим физичким и психичким последицама. Битно је поменути да је подносилац представке у конкретном случају док се налазио у притвору био изложен и другим различитим облицима злостављања. Наиме, подносилац представке био је изложен трајном физичком болу, тескобама насталим услед премлаћивања, њену дезоријентацију изазвао је повез на очима који је имала константно, да би напослетку била изложена снажним млазовима воде док се вртела у гуми. Следствено свим околностима, Европски суд за људска права могао је несумњиво утврдити да сва дела физичког и психичког насиља почињена над подносиоцем представке и силовања, које је посебно окрутно, представљају мучење забрањено чланом 3. Европске конвенције о људским правима. Суд је како се наводи одлучивао о свим делима

---

⁶⁸ *Selmouni v. France* [GC], представка бр. 25803/94, пресуда од дана 28.07.1999, пара. 101

⁶⁹ *Aksoy v. Turkey*, представка бр. 21987/93, пресуда од дана 18.12.1996. пара. 58-64

⁷⁰ Палестинско вешање представља посебну врсту мучења, односно дуготрајно вешање у болном положају.

⁷¹ *Aydin v. Turkey*, представка бр. 23178/94, пресуда од дана 25.09.1997. пара. 80-88

заједно, међутим, када сагледамо стандарде Европског суда за људска права у погледу члана 3 Конвенције, извесно је да би и за свако појединачно дело коме је подносилац представке био изложен Суд нашао да је реч о забрањеној категорији понашања, односно да је реч о мучењу.

Слично горенаведеном случају, у предмету *Maslova and Nalbandov v. Russia*⁷², први подносилац представке током њеног боравка у притвору била је више пута силована од стране државних службеника, што је подносиоца представке довело до потпуне деградације личности и учинило да она буде повређена физички, због прунудне пенетрације и емоционално, због психичких последица које са собом носи силовање као посебно озбиљан облик мучења. Такође, и у овом случају је подносилац представке био изложен и другим облицима злостављања и мучења, као што су премлаћивање, гушење и струјни удари, што је Европски суд за људска права препознао као третман супротним члану 3 Европске конвенције о људским правима.

У предмету *Bati and Others v. Turkey*⁷³, подносиоци представке ухапшени су као наводни чланови криминалне групе и као такви одведени су у притвор. Тринаест подносилаца представке изнело је тврдњу да су током боравка у притвора били изложени насиљу и различитим облицима злостављања. Такве тврдње нашао је као тачне Европски суд за људска права, утврдивши да су подносиоци представке на првом месту претрпели страх од могућег насиља, а затим психички и физички бол. Један од подносиоца представке била је бременита жена која је услед претрпљеног насиља, док је четворо спадало у групу малолетника или млађих пунолетних лица, те је Суд посебно ценио рањиви положај у коме су се налазили подносиоци представке. Коначно, Европски суд за људска права заузима став да је физичко и психичко насиље коме су несумњиво били изложени подносиоци представке било таквог интензитета и трајања да је било подесно да доведе до бола екстремног степена и до патње подносилаца представке, те је извесно да је у конкретном случају било речи о тортури, односно о мучењу и да је на тај начин Република Турска повредила апсолутну забрану мучења, нечовечног и понижавајућег поступања или кажњавања, која се јемчи чланом 3 Европске конвенције о људским правима.

Интересантан случај Европског суда за људска права, са становишта третмана притвореног лица, јесте *Nevmerzhitsky v. Ukraine*⁷⁴, случај у коме се подносилац представке жалио да је у притвору током сопственог штрајка глађу био принудно, уз употребу силе

---

⁷² *Maslova and Nalbandov v. Russia*, представка бр. 839/02, пресуда од дана 24.01.2008, пара. 99-108

⁷³ *Bati and Others v. Turkey*, представка бр. 33097/96 и 57834/00, пресуда од дана 03.06.2004, пара. 110-124

⁷⁴ *Nevmerzhitsky v. Ukraine*, представка бр. 54825/00, пресуда од дана 05.04.2005, пара. 93-106

храњен, док су му руке биле везане. Наиме, посебност овог случаја огледа се у захтеву да Европски суд за људска права одлучује о балансу између права појединца на његов физички и психички интегритет са једне, и позитивне обавезе државе која произилази из члана 2 Европске конвенције о људским правима са друге стране, као и о захтеву да Суд установи на који начин се, уколико то нађе као дозвољено, лице може принудно хранити, а да то не повуче са собом третман супротан члану 3 Европске конвенције о људским правима.

Не сме се изоставити досадшњи став Суда, који је најпре успоставила Комисија за људска права, да „присилно храњење особе укључује понижавајуће елементе који се у одређеним околностима могу сматрати забрањеним чланом 3. Конвенције“, међутим исто тако Суд има јасан став да се мера која је терапеутски неопходна са становишта утврђених принципа медицине не може у принципу сматрати мучењем, или нехуманом и понижавајућом, а таквом мером се може разумети и принудно храњење лица које одбија да прими храну с циљем спашавања његовог живота.

Европски суд за људска права ће на првом месту разматрати питање доказаности постојања нужде и неопходности такве медицинске интервенције⁷⁵, а затим и процесне гаранције⁷⁶ за одлуку о принудном храњењу. Напослетку, Суд има разматрати начин на који је подносилац представке подвргнут принудном храњењу током штрајка глађу како се не би прекорачио праг минималног степена суровости, који је предвиђен судском праксом Суда према члану 3. Конвенције. Разматрајући сва наведена питања у конкретном случају Европски суд за људска права нашао је да принудно храњење подносиоца представке⁷⁷, без икаквог медицинског оправдања на које је Влада указивала, коришћењем опреме предвиђене уредбом⁷⁸, а којој се подносилац супротстављао, представља лечење тешког и озбиљног карактера који оправдава карактеризацију таквог деловања као акт мучења.

Предмет Европског суда за људска права који завређује посебну пажњу због свог

---

⁷⁵ У пресуди *Herczegfalvy v. Austria*, представка бр. 10533/83, пресуда од дана 24.09.1992, у пара. 83, Суд наводи да „Докази пред Судом, у конкретном случају, нису довољни да оповргну тврдњу Владе да је, према општеприхваћеним психијатријским принципима у то време, медицинска потреба оправдавала спорно лечење.“

⁷⁶ У конкретном случају Влада је пропустила да достави писани извештај лекарске комисије којим је утврђено да се понодислац представке налази у опасности по свој живот, такође Влада није доставила ни решење начелника притворске установе која се могла разумети као обавезна у конкретном случају. Следствено томе Европски суд за људска права закључује да власти нису деловале у најбољем интересу подносиоца представке подвргавајући га принудном храњењу.

⁷⁷ Уз употребу лисица, справе која шири уста (*mouth-widener*), специјалне гумене цеви уметнуте у канал за храну и уз употребу силе.

⁷⁸ Уредба Министарства унутрашњих послова Републике Украјине од 04. марта 1992. године, број 122, о усвајању упутства о условима притвора и принудног храњења лица која одбијају да једу у притвору, казнено-поправним установама и здравствено-радним установама

значаја за развитак праксе Суда, свакако јесте предмет *El-Masri v. the Former Yugoslav Republic of Macedonia*⁷⁹. У поменутом случају подносилац представке означен је као могући сарадник неколико екстремних исламских организација и група, због чега су га македонске власти задржале најпре у хотелској соби 23 дана, затим у просторији на аеродрому у Скопљу, да би касније посредством и деловањем македонских служби безбедности и агената ЦИА-е био пребачен за Кабул, главни град Авганистана, где је био утамничен 5 месеци.⁸⁰

Подносилац представке се жалио да је током боравка у хотелској соби био изложен психичком насиљу, наиме, тврдио је да су му македонске службе безбедности претили ватреним оружјем, да су га испитивали на језику који није могао разумети и да су му забранили контакте са било ким другим, што је последично испровоцирало подносиоца представке да започне штрајк глађу. Несумњиво је изолација подносиоца представке у хотелској соби довела до његовог застрашивања, с обзиром да је код њега изолација изазвала страх од тога шта ће бити са њим у будућности, што је извесно довело до психичког, односно емоционалног бола.

Када је реч о боравку подносиоца представке на аеродрому у Скопљу, Европски суд за људска права утврдио је да су подносиоца представке агенти тима за предају ЦИА-е у присуству припадника македонских служби безбедности везали лисицама, повезом му прекрили очи и претукли га.⁸¹ Касније су подносиоца представке скинули голог и изложили га озбиљном сексуалном насиљу, да би га касније убацили у авион ЦИА-е, везали и бацили на под како би му силом дали дозу седатива, у том положају је подносилац представке остао све до краја лета у Кабулу, Авганистану. Како тужена држава није доставила никакав аргумент с циљем објашњења или правдања употребљене силе према подносиоцу представке, тако је извесно да је подносилац представке био изложен прекомерној и неоправданој сили. Европски суд за људска права, разматрао је посебно сваки поступак коме је био изложен подносилац представке, те је тако испитивао и околности присилног скидања подносиоца представке. Суд налази да се такав поступак може сматрати толико агресивном и потенцијално деградирајућом мером, да се он заиста не треба користити без нужног разлога.⁸² Још једном тужена држава

---

⁷⁹ *El-Masri v. the Former Yugoslav Republic of Macedonia* [GC], представка бр. 39630/09, пресуда од дана 13.12.2012. године

⁸⁰ Због оваквог третмана и незаконитог лишавања слободe подносиоца представке и притвора који је био арбитражан, Европски суд за људска права утврдио је на првом месту повреду права из члана 5 Европске конвенције о људским правима, који гарантује право на слободу и безбедност.

⁸¹ Европски суд за људска права сматрао је да тужена држава мора бити одговорна на основу Европске конвенције о људским правима, за дела која су учинили страни агенти уз прећутни притисак и толеранцију власти тужене државе.

⁸² *Wieser v. Austria*, представка бр. 2293/03, пресуда од дана 22.02.2007, пара. 40

није изнела никакво оправдање за овакво поступање. Идентична ситуација понавља се и у вези стављања капуљаче преко главе подносиоца представке, што *per se* изазива интезивну физичку и менталну патњу, како је и утврђивао Европски суд за људска права у досадашњој пракси⁸³, али и у вези принудног давања седатива подносиоцу представке без било каквог разлога медицинске природе, уз проузроковање физичког бола и патње.

Све напред наведене околности довеле су до тога да Европски суд за људска права дође до закључка да су све предузете мере, употребљене на кумулативан начин и са директним умишљајем да се нанесе бол снажног интезитета и патња, с циљем добијања информација, застрашивања и кажњавања подносиоца представке. Суд заузима јасан став да су такви поступци органа тужене државе довели до мучења подносиоца представке, што је, разуме се, у супротности са апсолутном забраном мучења која се јемчи чланом 3 Европске конвенције о људским правима.

Од значаја је напоменути да је Европски суд за људска права утврдио и повреду процесног аспекта члана 3 Европске конвенције о људским правима, управо због скраћеног поступка истраге који је спроведен у конкретном случају, јер је Суд исти нашао неделотворним, односно спроведени поступак није омогућио идентификацију и кажњавање учинилаца наведених дела, нити се установила истина о конкретним догађајима.

Како је већ споменуто, Европска конвенција о људским правима представља живи инструмент који се има тумачити у светлу садашњих услова, те је релевантно, у контексту апсолутне забране мучења, анализирати и предмете Европског суда за људска права новијег датума.

У предмету *Lutsenko and Verbytskyu v. Ukraine*⁸⁴ Европски суд за људска права је због тврдњи подносилаца представке да су одговорна лица за отмицу и злостављање господина Луценка и господина Вербицког била под директном контролом власти, или су тачније речено поступали по упутствима власти, најпре испитивао процедурални аспект члана 3 Европске конвенције о људским правима, односно да ли су власти Републике Украјине спровеле адекватне службене истраге о наведеним спорним наводима да су у злостављању учествовали и службеници државе, те је Суд утврдио да у конкретном случају није спроведена ефикасна истрага о отмици и малтретирању г. Луценка и г. Вербицкија и да је следствено томе дошло до процедуралне повреде члана 3. Конвенције.

---

⁸³ *Ireland v. United Kingdom*, представка бр. 5310/71, пресуда од дана 18.01.1978, пара. 167

⁸⁴ *Lutsenko and Verbytskyu v. Ukraine*, представка бр. 12482/14 и 39800/14, пресуда од дана 21.01.2021. године

У контексту материјалне повреде права које се гарантује чланом 3 Европске конвенције о људским правима, Суд је пре свега сагледао медицинске извештаје и потврдио постојање вишеструких повреда, из чега је касније Суд извео закључак да су исте настале с циљем наношења бола великог и јаког интензитета услед чега би касније државне власти од г. Луценка и г. Вербицкија добиле додатне информације о њиховом учешћу у протестима на Мајдану. Европски суд за људска права наводи да је злостављање г. Луценка било веома озбиљно, те да је имао велики број хематома и контузија на телу, глави и лицу, што се без даље сумње сигурно може квалификовати као мучење, управо због јаког бола и патње. Повреде које је доживео г. Вербицки и услед чијих последица је касније и преминуо⁸⁵, огледају се у бројним хематомима по читавом телу, преломима костију и ребара, као и у унутрашњем крварењу. Суд је заузео став да је готово немогуће поред свих доказа у конкретном случају, „превидети показатеље у вези са намерном и предумишљајном природом нанетог злостављања“.

У пресуди новијег датума, у предмету *Satybalova and Others v. Russia*⁸⁶, полицијски службеници изложили су г. Сатибалова озбиљном физичком насиљу и премлаћивању што је резултирало његовом смрћу. Од стране државних органа г. Сатибалов је био тучен песницама, ногама и кундацима пушака, да би касније он и још неколицина мушакарца било подвргнуто испитивању. Мајор полиције је више пута вукао г. Сатибалова за браду и тукао га, а он је и телефоном снимао поменуто малтретирање. У конкретном случају Влада Руске Федерације уопште није оспорила тврдње да је г. Сатибалов био изложен мучењу које је довело до његове смрти, те је Суд закључио да су агенти државе одговорни за његову смрт.

Европски суд за људска права себи дозвољава одређени степен флексибилности приликом разматрања да ли се одређене радња може квалификовати као мучење, како је он то посебно нагласио у случају *Selmouni v. France*, те како Европски суд за људска права у истом предмету наглашава да је потребно подизати стандарде у области заштите људских права и како темељне слободе човека следствено наведеном захтевају већи степен строгости и чврстине у процени кршења вредности модерних демократских друштава, то Суд није везан у погледу нужности да *a priori* следи закључке у својим претходним одлука, већ он има слободу преиспитивања своје досадашње праксе и уколико се јави потреба Суд може деловати у смеру проширења домаћаја члана 3 Европске конвенције о људским правима на она дела која се до

---

⁸⁵ Смрт настала као последица мучења Европски суд за људска права доводи до закључка да је у конкретном случају реч о кумулативној повреди права из члана 2 Европске конвенције о људским правима – права на живот и повреде права из члана 3 Европске конвенције о људским правима

⁸⁶ *Satybalova and Others v. Russia*, представка бр. 79947/12, пресуда од дана 30.06.2020

сада нису могла окарактерисати као акти злостављања, односно мучења.

Дакле, сагледавајући изнете чињенице подносилац представке Европском суду за људска права који тврди да је био изложен актима мучења мора изнети чињенице које би поткрепиле његове наводе у погледу:

- наношења физичког или психичког бола или патње
- намере усмерене на наношење јаког бола или патње
- циља мучења који се огледа у кажњавању, застрашивању, добијању информација итд.

како би Европски суд за људска права нашао да је жртва заиста била изложена мучењу, те како би Суд нашао повреду права из члана 3 Европске конвенције о људским правима.

2.4. Нечовечно поступање или кажњавање

Основна разлика између акта мучења и нечовечног поступања или кажњавања јесте у интензиту нанесене патње, закључује Европски суд за људска права у већ споменутом случају, који јесте један од најзначајнијих предмета Суда у контексту члана 3 Европске конвенције о људским правима, случају *Ireland v. United Kingdom*. У наведеном случају Суд наводи да пет техника које су комбиновано примењиване према жртвама континуирано дуг временски период, са умишљајем и намером, нанеле су, ако не стварну телесну повреду, барем интензивну физичку и психичку патњу подвргнутим лицима и довели до акутних психичких сметњи током испитивања. Следствено наведеном Европски суд за људска права нашао је да је реч о нечовечном поступању у смислу члана 3 Европске конвенције о људским правима, јер осим интензивне физичке и психичке патње, примењене технике су биле несумњиво деградирајуће и код жртава су изазвале осећања страха и инфериорности која је могла да их понизи и евентуално сломи њихов физички или морални отпор. Како се овај рад ослања на поступање и третман према лицима у притвору, у наставку рада уследиће анализа релевантне судске праксе Европског суда за људска права са становишта нечовечног поступања или кажњавања према притвореним лицима.

У предмету *V. v. the United Kingdom*⁸⁷ Европски суд за људска права посебно истиче да је поступање нечовечно кад је *inter alia*, било унапред смишљено, непрекидно се примењивало сатима и проузроковало или стварну телесну повреду или велику телесну или душевну патњу, а понижавајуће кад је било такво да је у жртвама будило осећање страха, тескобе и инфериорности који су их могли понизити и омаловажити. Да би кажњавње или

---

⁸⁷ *V. v. the United Kingdom*, представка бр. 24888/94, пресуда од дана 16.12.1999. године, пара. 70-71

поступање везано за њега било нечовечно или понижавајуће, патња или понижење које они повлаче за собом морају у сваком случају прелазити границе оног неизбежног елемента патње или понижења повезаног с одређеним обликом легитимног поступања или кажњавања. Питање да ли је сврха поступања била понизити или омаловажити жртву даљи је фактор који треба узети у обзир, али из тога што таква сврха не постоји не може се категорички закључити да није дошло до повреда члана 3, истиче Суд у предмету *Raninen v. Finland*.⁸⁸ Нечовечно поступање или кажњавање такође мора испунити стандард минималног степена суровости како би се као такво могло подвести под домашај члана 3 Европске конвенције о људским правима. Минимални степен суровости се не може одређивати *in abstracto* већ се он има процењивати у сваком конкретном случају, узимајући у обзир све околности случаја, између осталог природу и метод поступања, дужину поступања, пол, старост и здравствено стање жртве, подсећа Европски суд за људска права у предмету *Soering v. the United Kingdom*.⁸⁹

Битно је истакнути да постојање стварне физичке повреде или велике физичке или душевне патње, мора бити таквог степена да превазилази бол и патњу које евентуално могу произвести легитимни облици кажњавања, тако у предмету *Isacu and Others v. Moldova and Russia*⁹⁰ Европски суд за људска права закључује да је извесно да лишавање слободе и притварање *per se* са собом носи одређени степен понижења који осећа притвореник, међутим да такву врсту понижења морамо разликовати од понашања којим се тешко повређује људско достојанство и лицу наноси прекомерна патња, било физичка или ментална.

У предмету *Kudla v. Poland*⁹¹, подносилац представке је истицао да је ускраћивање адекватног психијатријског третмана довело до додатних покушаја да он себи одузме живот, те да се ускраћивање лечења на тај начин може разумети као нечовечно поступање. Европски суд за људска права заузима став да је обавеза државе да обезбеди такве притворске услове који неће угрожавати и повређивати људско достојанство притвореника, те да такви услови неће довести до прекорачења неизбежног степена патње који са собом носи притвор, несумњиво је да је обезбеђивање и пружање адекватне и неопходне медицинске помоћи притворенику *conditio sine qua non* ако говоримо о притворским условима који неће довести до прекомерних патњи. У конкретном случају након свих изнетих околности случаја, након тога што је Влада доказала да је подносилац представке тражену медицинску помоћ и добијао,

---

⁸⁸ *Raninen v. Finland*, представка бр. 20972/92, пресуда од дана 16.12.1997, пара. 55

⁸⁹ *Soering v. the United Kingdom*, представка бр. 14038/88, пресуда од дана 07.07.1989, пара. 100

⁹⁰ *Isacu and Others v. Moldova and Russia*, представка бр. 48787/99, пресуда од дана 08.07.2004, пара. 428

⁹¹ *Kudla v. Poland* [GC], представка бр. 30210/96, пресуда од дана 26.10.2000. године

Европски суд за људска права, иако је мишљење психијатра указивало да би наставак притвора могло да угрози живот подносиоцу представке због његовог лошег здравственог стања, ипак није нашао да се третман према подносиоцу представке може окарактерисати као супротан члану 3 Европске конвенције о људским правима.

Са друге стране, у предмету *Gafgen v. Germany*⁹² Европски суд за људска права претњу упућену притворенику да ће бити изложен актима мучења, разуме као довољан разлог да се код притвореника, који већ трпи одређени степен патње због боравка у притвору и лишавања слободе, произведе патње јачег интензитета што се последично може разумети као нечовечно поступање према притворенику.

У контексту нечовечног поступања према лицима у притвору вреди поменути и предмет новијег датума *Al Nashiri v. Romania*⁹³ у коме је Европски суд за људска права утврдио повреду материјалног аспекта члана 3 Европске конвенције о људским правима, због улоге Републике Румуније и њеног учествовања у програму ЦИА-е који се односи на притворенике високог ризика, приликом чега је подносилац представке био изложен нечовечном поступању, да би касније Република Румунија дозволила његов трансфер у другу државу и поред реалног и основаног ризика да ће он бити подвргнут злостављању, односно мучењу. Подносилац представке је за време које је провео у притвору у Републици Румунији био изложен физичком и психичком насиљу на различите начине: ударцима, скидањем, вешањем, стављањем у кутију, излагањем непрекидној буци, везивањем очију, лишавању сна и слично, што је извесно код њега изазвало озбиљне физичке и психичке последице, односно интензивну физичку и психичку патњу.

*Orhan v. Turkey*⁹⁴, јесте предмет у коме је подносилац представке по закључку Европског суда за људска права био изложен нечовечном поступању, односно третману супротним члану 3 Европске конвенције о људским правима, јер су привођења подносиоца представке којима је он био изложен континуирано дужи временски период код њега изазивали тешку душевну бол и несигурност у погледу његове будућности, што представља недозвољени третман, те је у конкретном случају дошло до повреде права из члана 3 Европске конвенције о људским правима.

Из изнетих чињеница и ставова Европског суда за људска права можемо извести закључак да приликом утврђивања повреде права из члана 3 Европске конвенције о људским

---

⁹² *Gafgen v. Germany* [GC], представка бр. 22978/05, пресуда од дана 01.06.2010. године

⁹³ *Al Nashiri v. Romania*, представка бр. 33234/12, пресуда од дана 31.05.2018. године

⁹⁴ *Orhan v. Turkey*, представка бр. 25656/94, пресуда од дана 18.06.2002. године

правима, у контексту нечовечног поступања или кажњавања, Европски суд за људска права сужава своје захтеве у погледу испуњених фактора који би указали на третман супротан члану 3 Конвенције. Наиме, Суд код нечовечног поступања или кажњавања за разлику од мучења, не захтева постојање намере или посебног циља, већ се као одлучујућа чињеница узима наношење тешког бола или патње, те је постојање ове чињенице довољан основ да Европски суд за људска права утврди да је дошло до повреде права из члана 3 Европске конвенције о људским правима.

2.5. Понижавајуће поступање или кажњавање

Европски суд за људска права понижавајуће поступање или кажњавање карактерише као оно поступање или кажњавање које изазива осећање инфериорности и страха код жртве, што последично може изазвати слом психичког или моралног отпора код жртве. Приликом преиспитивања чињеница у вези постојања понижавајућег поступања или кажњавања Суд неретко утврђује да ли је понижавајуће поступање било циљано⁹⁵, иако то није од пресудног значаја како би се утврдио третман супротан члану 3 Европске конвенције о људским правима, што Суд потврђује у предмету *V. v. The United Kingdom*,⁹⁶ док у предмету *Tyrer v. The United Kingdom*,⁹⁷ Суд заузима став да је довољно да се осећање инфериорности јави код жртве, што нам указује да је од пресудног значаја жртвино субјективно тумачење и поимање одређеног поступка који је предузет према њој.

Понижавајуће поступање или кажњавање да би се уопште о њему могло говорити мора достићи одређени ниво озбиљности, те ће Европски суд за људска права у сваком конкретном случају ценити све околности случаја, природу и метод извршења казне, субјективна својства жртве и све остале факторе који могу имати пресудан значај како би се поменути ниво озбиљности поступања или кажњавања ваљано испитао. Европски суд за људска права стоји на становишту да казна којој је изложен притвореник не сме изгубити свој понижавајући карактер само зато што она може представљати ефикасно средство за испуњење специјалне или генералне превениције и Европски суд за људска права готово у сваком предмету понавља да никада није дозвољено прибегавање казнама које су у супротности са чланом 3, без обзира на њихов одвраћајући ефекат.⁹⁸

Посебна корелација постоји између појма понижавајућег поступања или кажњавања,

---

⁹⁵ *Raninen v. Finland*, представка бр. 20972/92, пресуда од дана 18.01.1998. године, пара. 55

⁹⁶ *V. v. The United Kingdom*, представка бр. 24888/94, пресуда од дана 16.12.1999. године, пара. 71

⁹⁷ *Tyrer v. The United Kingdom*, представка бр. 5856/72, пресуда од дана 25.04.1978. године, пара. 23

⁹⁸ *Tyrer v. The United Kingdom*, представка бр. 5856/72, пресуда од дана 25.04.1978. године, пара. 31

како тај појам разуме Европска конвенција о људским правима, и права на поштовање достојанства личности, истиче Европски суд за људска права у предмету *Bouyid v. Belgium*⁹⁹, а да поштовање људског достојанства Европски суд за људска права доживљава као део саме суштине Европске конвенције о људским правима, подсећа став Суда из предмета *Svinarenko and Slyadnev v. Russia*.¹⁰⁰

Понижавајуће поступање према подносиоцу представке Европски суд за људска права утврдио је у предмету *Price v. the United Kingdom*¹⁰¹, где иако није постојала намера да се притвореник са великим степеном инвалидности понизи, притворски услови били су такви да је постојала могућност да притвореник страда од ниске температуре у просторији, кревет је био исувише тврд, док је своје физиолошке потребе притвореник обављао уз озбиљне потешкоће, те је Европски суд за људска права утврдио да је третман коме је био изложен подносилац представке у супротности са захтевима из члана 3 Европске конвенције о људским правима.

У предмету *Khudobin v. Russia*¹⁰², Европски суд за људска права установио је да третман у притвору коме је било изложен подносилац представке није у складу са захтевима које поставља члан 3 Европске конвенције о људским правима. Наиме, подносилац представке који је био ХИВ позитиван је током боравка у притвору добио неколико озбиљних болести (бронхитис, упала плућа, богиње), а доживео је и неколико епилептичних напада, те је знатно погоршање здравственог стања подносиоца представке довело Европски суд за људска права до закључка да је у конкретном случају изостала адекватна и благовремена стручна медицинска помоћ притворенику. Коначно, Суд истиче да одсуство квалификоване и правремене медицинске помоћи кумулативно са одбијањем државних власти да издају дозволу за спровођење независног медицинског испитивања, код подносиоца представке који се налазио у притвору произвело је снажан осећај несигурности, што је последично, заједно са његовим физичким патњама несумњиво прерасло у понижавајуће поступање.

Како је субјективни осећај жртве готово пресудан фактор да би се утврдило понижавајуће поступање или кажњавање према жртви, то доводи до немогућности да се сачини експлицитна и коначна листа свих понашања која се могу схватити као подесна да понизе.

---

⁹⁹ *Bouyid v. Belgium* [GC], представка бр. 23380/09, пресуда од дана 28.09.2015. године, пара. 90

¹⁰⁰ *Svinarenko and Slyadnev v. Russia*, представка бр. 32541/08 и 43441/08, пресуда од дана 17.07.2014, пара. 118

¹⁰¹ *Price v. the United Kingdom*, представка бр. 33394/96, пресуда од дана 10.07.2001. године

¹⁰² *Khudobin v. Russia*, представка бр. 59696/00, пресуда од дана 26.10.2006. године

Када посматрамо међусобни однос између, чланом 3 Европске конвенције о људским правима, три апсолутно забрањене категорије понашања, дакле када сагледамо све елементе мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања, понижавајуће поступање или кажњавање по својим последицама које производи, оставља најблаже ефекте на жртву, те се због тога у правној теорији може срести мишљење да понижавајуће поступање или кажњавање јесте најблажи облик злостављања.¹⁰³

---

¹⁰³ Arai-Yokoi, Grading Scale of Degradation: Identifying the Threshold of Degrading Treatment or Punishment under Article 3 ECHR, *Netherlands Quarterly of Human Rights* vol. 21, 420-421

3. Забрана мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања у кривичном законодавству Републике Србије

Имплементација забране мучења или нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања у национална права позитивна је пракса у свим државе Европе, те последично томе можемо говорити о побољшању заштите људских права и основних слобода, у контексту заштите људи од било ког облика злостављања, поготово ако оно долази од стране државних органа. Нормирање забране злостављања у највећем броју случаја јавља се на првом месту у највишем општем правном акту, у Уставу, притом државе због самог значаја ове *ius cogens* норме, апсолутну забрану злостављања даље регулишу посебним законима, било они из области кривичног или грађанског права. Таква ситуација јесте и са националним правом Републике Србије, где забрану наведених облика злостављања на првом месту налазимо у тексту Устава Републике Србије, а онда даље и у посебним законским текстовима.

У наставку рада пажња ће бити посвећена уставно-правним нормама, постојећем законодавству Републике Србије, са посебним освртом на кривично законодавство, све у контексту забране мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања.

3.1. Устав Републике Србије

Устав Републике Србије, као највиши правни акт садржи читав сет гаранција људских права и основних слобода и заиста Устав представља основни извор људских права човека, који у својој другој глави¹⁰⁴, одмах после основних начела Устава, у више од 60 чланова прокламује читав сет људских и мањинских права и слободе. Највиши општи правни акт у Републици Србији, Устав Републике Србије, јемчи забрану мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања на директан и индиректан начин. Наиме члан 25. Устава Републике Србије односи се на неповредивост психичког и физичког интегритета, те у свом другом ставу јасно каже да нико не може бити изложен мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању, нити подвргнут медицинским или научним огледима без свог слободно датог пристанка.¹⁰⁵

Дакле, у овом случају можемо приметити Уставом Републике Србије директно зајемчење апсолутне забране злостављања, односно забране мучења или нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања.

---

¹⁰⁴ Чл. 18-81. Устава Републике Србије

¹⁰⁵ Чл. 25. Устава Републике Србије

Такође, члан 28. Устава Републике Србије јемчи да се према лицу лишеном слободe мора поступати човечно и с уважавањем достојанства његове личности, те се овим чланом забрањује свако насиље према лицу лишеном слободe као и свако изнуђивање исказа.¹⁰⁶

Битно је поменути и члан 18. Устава Републике Србије¹⁰⁷ који кроз своји став 2. јасно указује да се Уставом јемче и као таква непосредно примењују људска и мањинска права зајемчена општеприхваћеним правилима међународног права и потврђеним међународним уговорима, што јесте битно када посматрамо обавезе државе следствено Европској конвенцији о људским правима. Већ је наведена чињеница да су саставни део Европске конвенције о људским правима и њени Протоколи као и пракса Европског суда за људска права, те када то доведемо у везу са чланом 3 Европске конвенције о људским правима, јасно је да се и на индиректан начин Уставом јемчи забрана мучења, нечовечног и понижавајућег поступања или кажњавања, у делу у коме он упућује на Европску конвенцију о људским правима, али и друге потврђене међународне уговоре и општеприхваћена правила међународног права.

У контексту апсолутности забране мучења, нечовечног и понижавајућег поступања или кажњавања, треба истакнути члан 202. Устава Републике Србије¹⁰⁸ који предвиђа могућност дерогације људских права када то захтева ванредно или ратно стање, међутим следствено овом члану, права из чланова 25. и 28. Устава Републике Србије морамо посматрати као апсолутна права која нису подложна ограничењу нити укидању. Чињеница која изазива полемику у стручној јавности односи се на то да Устав Републике Србије не препознаје члан 39. Устава Републике Србије¹⁰⁹ као недерогабилан, те се оставља могућност

---

¹⁰⁶ Чл. 28. Устава Републике Србије

¹⁰⁷ Чл. 18. Устава Републике Србије: „Људска и мањинска права зајемчена Уставом непосредно се примењују.

Уставом се јемче, и као таква, непосредно се примењују људска и мањинска права зајемчена општеприхваћеним правилима међународног права, потврђеним међународним уговорима и законима. Законом се може прописати начин остваривања ових права само ако је то Уставом изричито предвиђено или ако је то неопходно за остварење појединог права због његове природе, при чему закон ни у ком случају не сме да утиче на суштину зајемченог права. Одредбе о људским и мањинским правима тумаче се у корист унапређења вредности демократског друштва, сагласно важећим међународним стандардима људских и мањинских права, као и пракси међународних институција које надзиру њихово спровођење.“

¹⁰⁸ Чл. 202. Устава Републике Србије: „По проглашењу ванредног или ратног стања, дозвољена су одступања од људских и мањинских права зајемчених Уставом, и то само у облику у којем је то неопходно. Мере одступања не смеју да доведу до разликовања на основу расе, пола, језика, вероисповести, националне припадности или друштвеног порекла. Мере одступања од људских и мањинских права престају да важе престанком ванредног или ратног стања. Мере одступања ни у ком случају нису дозвољене у погледу права зајемчених чл. 23, 24, 25, 26, 28, 32, 34, 37, 38, 43, 45, 47, 49, 62, 63, 64 и 78. Устава.

¹⁰⁹ Чл. 39. став 2. Републике Србије: Улазак странаца у Републику Србију и боравак у њој уређује се законом. Странац може бити протеран само на основу одлуке надлежног органа, у законом предвиђеном поступку и ако му је обезбеђено право жалбе и то само тамо где му не прети прогон због његове расе, пола, вере, националне припадности, држављанства, припадности одређеној друштвеној групи, политичког мишљења или где му не прети озбиљно кршење права зајемчених овим уставом.

протеривања које се по пракси Европског суда за људска права може посматрати као поступак који је супротан захтевима члана 3 Европске конвенције о људским правима.

3.2. Кривични законик Републике Србије

Обавеза да се забрана мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања, односно забрана злостављања, у правни систем Републике Србије имплементира и следствено томе инкриминише као кривично дело, произилази из бројних међународних и регионалних докумената правно обавезујућег карактера. Тако Конвенција Уједињених нација против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака, о којој је било више речи у делу рада који се бавио међународном регулативом забране мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања, предвиђа читав низ обавеза које се односе на инкорпорирање забране злостављања у права држава чланица Уједињених нација.¹¹⁰

У складу са управо тим обавезама које произилазе из међународних документа који се баве забраном свих облика злостављања, Република Србије својим Кривичним закоником врши инкриминацију злостављања кроз кривична дела „Измућивање исказа“ и „Злостављање и мучење“.

Кривично дело „Измућивање исказа“ садржано је у члану 136. Кривичног законика Републике Србије и оно се састоји из свог општег облика¹¹¹ и једног квалификованог облика.¹¹² Дакле из дефинисаног кривичног дела произилази да се у улози учиниоца кривичног дела може наћи једино службено лице, а ко се може сматрати службеним лицем такође одређује Кривични законик Републике Србије и то у свом 112. члану.¹¹³ Радња извршења кривичног

---

¹¹⁰ *Inter alia*: Чл. 2. Конвенције УН против тортуре: 1. Све државе чланице предузимају делотворне законске, административне, судске и друге мере ради спречавања мучења на читавој територији под њиховом надлежношћу. 2. Искључује се могућност позивања на неку изузетну околност, без обзира да ли је то ратно стање, претња ратом, унутрашња политичка нестабилност или било које друго ванредно стање, да би се оправдало мучење. 3. Наређење претпостављеног или јавних власти не може се наводити као оправдање за мучење; Чл. 4. Конвенције УН против тортуре: 1. Све државе потписнице обавезују се да се акти мучења сматрају преступима по њиховом кривичном праву. Исто важи и за покушај спровођења мучења и за све друге поступке било ког лица који представљају саучесништво или суделовање у неком чину мучења. 2. Све државе потписнице предвидеће за те преступе одговарајуће казне, у складу са тежином престапа.

¹¹¹ Чл. 136. став 1. Кривичног законика Републике Србије: „Службено лице које у вршењу службе употреби силу или претњу или друго недопуштено средство или недопуштени начин у намери да изнуди исказ или неку другу изјаву од окривљеног, сведока, вештака или другог лица, казниће се затвором од три месеца до пет година.“

¹¹² Чл. 136. став 3. Кривичног законика Републике Србије: „Ако је измућивање исказа или изјаве праћено тешким насиљем или ако су услед измућеног исказа наступиле тешке последице за окривљеног у кривичном поступку, учинилац ће се казнити затвором од две до десет година.“

¹¹³ Чл. 112. став 3. Кривичног законика: „Службеним лицем сматра се: 1) лице које у државном органу врши службене дужности; 2) изабрано, именовано или постављено лице у државном органу, органу локалне самоуправе или лице које стално или повремено врши службене дужности или службене функције у тим органима; 3) јавни бележник, јавни извршитељ и арбитар, као и лице у установи, предузећу или другом субјекту, којем је поверено вршење јавних овлашћења, које одлучује о правима, обавезама или интересима физичких или правних лица или о јавном интересу; 4) службеним лицем сматра се и лице којем је фактички поверено вршење

дела одређена је као употреба силе¹¹⁴, претње¹¹⁵, недопуштеног средства или недопуштеног начина према пасивном субјекту кривичног дела, уз постојање посебне намере¹¹⁶ да се изнуди исказ или друга изјава. Битно је поменути да се ово кривично дело може сматрати довршеним чак иако изостане резултат и циљ изнуђивања. Квалификовани облик овог кривичног дела односи се на употребу тешког насиља приликом радње извршења кривичног дела, али и на последице наступиле према пасивном субјекту кривичног дела, које морају бити тешке последице.

Друго кривично дело којим се инкриминише забрана злостављања јесте кривично дело „Злостављање и мучење“ дефинише да ко злоставља другог или према њему поступа на начин којим се вређа људско достојанство, биће кажњен затвором до једне године.¹¹⁷ Квалификовани облик овог кривичног дела постоји када лице применом силе, претње, или на други недозвољени начин другоме нанесе велики бол или тешке патње с циљем да од њега или од трећег лица добије признање, исказ или друго обавештење или да се он или неко треће лице застраши или незаконито казни, или то учини из друге побуде засноване на било каквом облику дискриминације. За овако постављени тежи облик кривичног дела „Злостављање и мучење“ предвиђа се казна затвора од шест месеци до пет година.¹¹⁸ Напослетку, други тежи облик овог кривичног дела постоји када дело из става 1. или става 2. члана 137. Кривичног законика учини службено лице у вршењу службене дужности, притом ако учини дело из става 1. предвиђена казна је у распону од три месеца до три године, а ако службено лице учини кривично дело из става 2. казна затвора јесте тежа, од две до десет година.¹¹⁹ Радња извршења овог кривичног дела одређена је као злостављање или поступање на начин којим се вређа људско достојанство и као примена силе, претње, или другог недозвољеног начина који је подесан да се другоме нанесе велики бол или тешке патње, а објект заштите свакако јесте људска слобода, права човека, и достојанство људске личности.

Оно што се јавља као проблем код овако дефинисаног кривичног дела, јесте одређени степен непрецизности у самом називу кривичног дела, наиме, појам злостављања

појединих службених дужности или послова; 5) војно лице.

¹¹⁴ Свака физичка, механичка и психичка принуда, употреба омамљујућих средстава или хипнозе.

¹¹⁵ Стављање у изглед неког зла окривљеном или другим лицима, мора бити одређена, извесна, остварива и подобна да утиче на давање исказа.

¹¹⁶ Чињеница да је за извршење овог кривичног дела потребна посебна намера указује да се ово дело може учинити само са директним умишљајем.

¹¹⁷ Чл. 137. став 1. Кривичног законика Републике Србије

¹¹⁸ Чл. 137. став 2. Кривичног законика Републике Србије

¹¹⁹ Чл. 137. став 3. Кривичног законика Републике Србије

јесте општи појам који у својој суштини обухвата појам на првом месту појам мучења, а затим и нечовечно и понижавајуће поступање, те оваква законска непрецизност у називу кривичног дела може довести до даље забуне приликом одређивања којој категорији забрањених понашања је било изложено одређено лице.¹²⁰

Такође, треба приметити да се као могући учинилац овог кривичног дела може јавити било које лице, односно овако дефинисано кривично дело које забрањује злостављање и мучење не повлачи јасну дистинкцију између службеног и приватног лица, чиме Републике Србија у битноме одступа од члана 1. Конвенције Уједињених нација против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака, који јасно акт тортуре везује за службено лице наводећи да бол и патњу¹²¹ наноси службено лице или било које друго лице које делује у службеном својству или на његов подстицај или са његовим изричитим или прећутним пристанком. Битно је повући разлику између ситуације када апсолутну забрану мучења, нечовечног и понижавајућег поступања или кажњавања крше приватна лица, од оне ситуације када то чине лица која делују у службеном својству, пре свега због различитих обавеза које држава у таквим случајевима има. Следствено Европској конвенцији о људским правима и пракси Евроског суда за људска права не постоји изричити захтев државама да приватне учиниоце који крше апсолутну забрану злостављања гони управо због кривичних дела злостављања¹²², већ држава може гонити те учиниоце за било које кривично дело којим се штити телесни интегритет или достојанство човека.¹²³

Такође, приметно је да између кривичног дела из члана 136. Кривичног законика Републике Србије и квалификованог облика кривичног дела из става 3. члана 137. Кривичног законика Републике Србије не постоји било каква суштинска разлика, односно постоји очигледна конзумација радњи кривичних дела.

Напоследку, треба указати да кривична дела кроз која се Кривичним закоником Републике Србије инкриминише злостављање јесу подложна застарелости што јесте погрешно ако знамо да Конвенција Уједињених нација против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака не познаје застарелост у контексту ових кривичних дела не предвиђа могућност застарелости, притом, треба имати у виду и значај апсолутне забране

---

¹²⁰ Н.Коваћевић, Р. Драгичевић Дичић, Г. Јекић Брадајић, Ј.Тинтор, *Забрана злостављања*, Београдски центар за људска права, Београд, 2017, стр. 59-60

¹²¹ Мисли се на бол и патњу који се могу разумети као акт тортуре.

¹²² Како ту обавезу за државе производи Конвенција Уједињених нација против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака.

¹²³ Н.Коваћевић, Р. Драгичевић Дичић, Г. Јекић Брадајић, Ј.Тинтор, *op.cit.* стр. 61

злостављања, природу кривичних дела којима се крши ова забрана као и последице које чињење ових кривичних дела изазива.

3.3. Законик о кривичном поступку

Важећи Законик о кривичном поступку, који уз Кривични законик Републике Србије чини окосницу националног кривичног законодавства, кроз свој читав текст законика прожима одредбе које регулишу људска права окривљених лица као и људска права лица која су лишена слободе, односно оних лица која се налазе у притвору. Наиме, на самом почетку Законика о кривичном поступку, чланом 9. јасно се одређује да је забрањена и кажњива свака примена мучења, нечовечног и понижавајућег поступања, силе, претње, принуде, обмане, медицинских захвата и других средстава којима се утиче на слободу воље или изнуђује признање или каква друга изјава или радња од окривљеног или другог учесника у поступку.¹²⁴

Како би се увидео потпуни значај горепоменутог члана 9. Законика о кривичном поступку, морамо га довести у везу са чланом 16. ставом 1. Законика о кривичном поступку који говори о томе да се судске одлуке не могу заснивати на доказима који су, непосредно или посредно, сами по себи или према начину прибављања у супротности са Уставом, овим закоником, другим законом или општеприхваћеним правилима међународног права и потврђеним међународним уговорима, осим у поступку који се води због прибављања таквих доказа.¹²⁵ Дакле Законик о кривичном поступку осим што начелно забрањује мучење, нечовечно поступање и изнуду, он такве акте препознаје и цени у каснијој фази поступка приликом оцене доказа и утврђивања чињеница, те се кривица једног лица не може утврдити и заснивати се на доказима који су прибављени и последично настали услед аката мучења, нечовечног поступања или изнуде.

Међутим, постојећа законска решења иако на први поглед јесу подесна да одговоре на захтеве и стандарде међународних докумената, о којима је већ било речи у раду, Комитет против тортуре у својим периодичним извештајима указује на присутне недостатке оваквих законских решења.¹²⁶ Конкретно када је реч о Законик о кривичном поступку, чланом 495. којим се регулише скраћени поступак, одређено је да се у поступку за кривична дела за која је као главна казна прописана новчана казна или казна затвора до осам година имају примењивати правила о скраћеном поступку која уређује Законик о кривичном поступку, те

¹²⁴ Чл. 9. Законика о кривичном поступку

¹²⁵ Чл. 16. став 1. Законика о кривичном поступку

¹²⁶ Комитет против тортуре, Завршна разматрања другог периодичног извештаја Републике Србије 3. јун 2015, CAT/C/SRB/CO/2.

следећи та правила долазимо до ситуације да у случајевима кривичног дела „Измућивање исказа“ из члана 136. став 1. Кривичног Законика Републике Србије и кривичног дела „Злостављање и мучење“ из члана 137. став 1. и 2. Кривичног законика, тужилац више није у обавези да води истрагу и жртва нема могућност предузимања супсидијарног гоњења.

Поставља се питање и усклађености ових одредби са захтевима које за државу производи Европска конвенција о људским правима, а у погледу њене позитивне процедуралне обавезе из члана 3. Европске конвенције о људским правима која подразумева да државни органи морају након добијања информације која би указивала на то да је појединац био изложен мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању, морају спровести адекватну истрагу како би коначно дошли до закључка да ли је дошло до мучења или неког другог облика злостављања.

3.4. Закон о извршењу кривичних санкција

Законом о извршењу кривичних санкција¹²⁷ како је то чланом 1. прокламовано, уређује се, ако посебним законом није другачије одређено, поступак извршења кривичних санкција према пунолетним лицима, права и обавезе лица према којима се извршавају кривичне санкције, организација Управе за извршење кривичних санкција, надзор над њеним радом, извршење санкција изречених за привредне преступе и прекршаје, одузимање имовинске користи прибављене кривичним делом или привредним преступом и примена мере притвора.¹²⁸

Од значаја за забрану мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања *inter alia* јесте пре свега члан 6. Закона о извршењу кривичних санкција, који недвосмислено указује да се кривична санкција има извршавати на начин којим се јемчи поштовање достојанства лица према коме се она извршава, те да су забрањени и кажњиви поступци којима се лице према коме се извршава кривична санкција подвргава било каквом облику мучења, нечовечног или понижавајућег кажњавања или поступања, или експериментисања. Члан 6. Закона о извршењу кривичних санкција одређује и да је кажњива принуда према лицу према коме се извршава кривична санкција, ако је несразмерна потребама њеног извршења.¹²⁹ Такође, треба указати и на члан 8. Закона о извршењу кривичних санкција који одређује да лице према коме се извршава кривична санкција има право на заштиту основних права прописаних Уставом, потврђеним међународним уговорима,

¹²⁷ Закон о извршењу кривичних санкција, „Сл. гласник РС“, бр. 55/2014 и 35/2019

¹²⁸ Чл. 1. Закона о извршењу кривичних санкција

¹²⁹ Чл. 6. Закона о извршењу кривичних санкција

општеприхваћеним правилима међународног права и овим законом.¹³⁰ Положај осуђених лица детљано се регулише Законом о извршењу кривичних санкција, па се тако члановима 76-140. овог законика прописује читав каталог људских права која се гарантују лицима која се налазе на издржавању казне која се састоји у лишавању слободе, а суштински посматрано сваки од поменутих чланова управљен је ка поштовању достојанства осуђеника и забрани да се осуђено лице изложи нарушавању телесног и душевног здравља.

Када говоримо о положају лица која се налазе у притвору, Влада Републике Србије је у Националну стратегију реформе правосуђа¹³¹ због незавидног положаја лица која се налазе у притвору и лица која се налазе на издржавању казне која се састоји у лишавању слободе, унела Стратегију за реформу система извршења кривичних санкција. Наиме, у поменутој Стратегији за реформу система извршења кривичних санкција наводи се да су осуђена лица и лица која се налазе у притвору смештена у таквим просторијима и бораве у таквим условима који засигурно нису у складу са међународним стандардима и стандардима о људским правима.¹³² Притом треба додати и то да је делегација Комитета Савета Европе за превенцију тортуре и нехуманог или понижавајућег третмана или кажњавања при посети Републици Србији 2007. године у свом извештају¹³³ констатовала узнемирујуће велики број притворених лица, неодговарајућу дужину времена које притворено лице проведе у притвору, као и непримерене услове у којима бораве притворена лица.¹³⁴

3.5. Национални механизам за превенцију тортуре

Чланом 2а Закона о допуни Закона о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака¹³⁵ одређено је да Заштитник грађана обавља послове Националног механизма за превенцију тортуре, те да у обављању послова Националног механизма за превенцију тортуре Заштитник грађана сарађује са омбудсманима аутономних покрајина и удружењима чијим је статутом предвиђени циљ удруживања унапређење и заштита људских права и слобода, у

---

¹³⁰ Чл. 8. Закона о извршењу кривичних санкција

¹³¹ Одлука о утврђивању Националне стратегије правосуђа, „Сл. гласник РС“, бр. 44/2006

¹³² С. Константиновић Вилић, М.Костић, Систем извршења кривичних санкција и пенални третман у Србији, Правни факултет у Нишу, Ниш, 2013, стр. 33

¹³³ Council of Europe: CPT/Inf (2009)1: Report to the Government of Serbia on the Visit to Serbia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 19 to 29 November 2007, Strasbourg, 14 January 2009

¹³⁴ С. Константиновић Вилић, М.Костић, *op.cit.* 34-35

¹³⁵ Закон о допуни Закона о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака, „Сл. гласник РС – Међународни уговори“, бр. 7 од 1. августа 2011. године

складу са законом.

Национални механизам за превенцију тортуре делује на тај начин што својим посетама установама у којима се налазе лица лишена слободе остварује одвраћајући ефекат према државним органима и службеним лицима како би се они суздржали од сваког облика злостављања, те Национални механизам за превенцију тортуре својим деловањем усмерава поље деловања државе у смеру стварања онаквих притворских услова и заводских услова, каква одговарају међународним стандардима и општеприхваћеним правилима, притом треба додати да држава на путу стварања оваквих услова мора следити и праксу Европског суда за људска права и стандарде Европске конвенције о људским правима. Национални механизам за превенцију тортуре с циљем побољшања положаја притворених лица и положаја лица која се налазе на издржавању казне која се састоји у лишавању слободе, односно с циљем заштите и побољшања остваривања њихових људских права, може издавати препоруке и мишљења, а исто тако може покретати сопствене иницијативе. Тако је током 2021. године Национални механизам за превенцију тортуре обавио укупно 86 посета местима где се налазе лица лишена слободе. Национални механизам за превенцију тортуре, је упутио током 2021. године укупно 245 препорука од којих су 242 из извештаја о обављеним посетама местима на којима се налазе или се могу наћи лица лишена слободе.¹³⁶

Како је Национални механизам за превенцију тортуре током 2021. године посећивао притворске јединице у којима бораве лица која се налазе у притвору, те како су обављени разговори са лицима која се налазе у притвору, требало би се осврнути на годишњи извештај Националног механизма за превенцију тортуре.¹³⁷ Наиме, *inter alia* у поменутом извештају се наводи да, у погледу притворених лица, Управа за извршење кривичних санкција улаже напоре да побољша услове у којима бораве лица лишена слободе, сагласно Предлогу стратегије развоја система извршења кривичних санкција у Републици Србији за период 2021-2027. године, међутим констатује се приметно недовољан број стручних лица у појединим службама, што свакако да утиче негативно на заштиту притворених лица, остваривање њихових права, али и на њихову ресоцијализацију. Такође, потребно је истакнути чињеницу да још увек постоје случајеви ускраћивања права притвореним лицима, те се лица која се налазе у притвору још увек у одређеној мери жале на третман у притвору. Национални

---

¹³⁶ Интернет сајт Националног механизма за превенцију тортуре, https://npm.rs/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=113&Itemid=117 приступљено: 26.08.2022. године

¹³⁷ Национални механизам за превенцију тортуре, Годишњи извештај за 2021. годину, Београд, јул 2022. године

механизам за превенцију тортуре даље констатује да Управа за извршење кривичних санкција треба да пртивореним лицима омогући довољно расположивих активности, али и да обезбеди лицима која се налазе у притвору боравак у заједничким просторијама са осталим притвореницима са којима им због вођења кривичног поступка суд није ограничио контакт.

Дакле, из годишњег извештаја за 2021. годину, Националног механизма за превенцију тортуре, можемо закључити да постоје напори да се положај и третман према лицима која се налазе у притвору побољшају, али да је још увек приметно да притворски услови нису у потпуности задовољавајући и у складу са општеприхваћеним стандардима, као и да још увек притворена лица не остварују пун капацитет својих права.

II ПРАВО НА ЛИЧНУ СЛОБОДУ И ЊЕГОВА ОГРАНИЧЕЊА

Право на личну слободу и безбедност можемо издвојити као једно од фундаменталних и најзначајнијих права сваког човека из којег се изводи суштина људског постојања, како то истиче професор Кнежевић.¹³⁸ Своје место, гаранције личне слободе као саставни део каталога људских права, налазе у најважнијим документима међународног, регионалног и националног карактера, из чега можемо увидети и сам значај поменутих гаранција. Право на личну слободу можемо разумети као заштиту човека од произвољног и самовољног лишавања слободе коју би могле спровести једино државне власти¹³⁹, притом треба споменути да је саставни фрагмент овог права и слобода настањивања. Ограничење права на личну слободу у кривичном поступку последица је природе кривичноправне заштите и потребе обезбеђења присуства окривљеног у кривичном поступку ради несметаног тока кривичног поступка, те како на тај начин државне власти у одређеној мери ограничавају основна људска права окривљеног лица, или их пак потпуно укидају, потребно је сагледати међународне стандарде и принципе садржане у актима међународноправног карактера који регулишу питање ограничење права на личну слободу у кривичном поступку, како би могли свеобухватније анализирати њихову имплементацију у национално законодавство Републике Србије.

1. Међународни стандарди у погледу ограничења права на личну слободу

Када смо указали на појам и значај права на личну слободу, битно је истакнути да се у готово свим релевантним документима са међународноправним карактером ограничење права на личну слободу оправдава једино као нужна потреба кривичног поступка и то уз строги легалитет.¹⁴⁰ Тако се у ставу 1. члана 9. Међународног пакта о грађанским и политичким правима јасно наводи да сваки појединац има право на слободу и на безбедност своје личности, да нико не може бити произвољно ухапшен или притворен, те да нико не може бити лишен слободе осим из разлога и следствено поступку који је предвиђен законом. Даље се ставовима 2-5. члана 9. Међународног пакта о грађанским и политичким правима детаљније уређују права лица лишеног слободе.

¹³⁸ С. Кнежевић, Ограничавање личне слободе задржавањем осумњиченог, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, 1/2011, Нови Сад, 2011, стр. 167-182

¹³⁹ В. Ђурђић, Начело заштите личне слободе у кривичном поступку, Зборник радова Правног факултета у Нишу ХЛП/2002, Ниш, 2002, стр. 51-74

¹⁴⁰ С. Кнежевић, Ограничавање личне слободе задржавањем осумњиченог, *op.cit.* стр. 168

Нужно је када говоримо о међународним стандардима у контексту права на личну слободу поменути и члан 5 Европске конвенције о људским правима којим се јемчи управо право на слободу и безбедност.¹⁴¹ Члан 5 Европске конвенције о људским правима у првом ставу јемчи да свако има право на слободу и безбедност личности и да нико не може бити лишен слободе осим у појединим случајевима¹⁴² и то у складу са законом прописаним поступком. Даље чланом 5 Европске конвенције о људским правима, предвиђају се и јемче права лица које је лишено слободе, конкретно реч је о следећим правима:

- Свако ко је ухапшен мора бити обавештен без одлагања и на језику који разуме о разлозима за његово хапшење и о свакој оптужби против њега.¹⁴³
- Свако ко је ухапшен или лишен слободе сходно одредбама из става 1.Ц овог члана мора без одлагања бити изведен пред судију или друго службено лице законом одређено да обавља судске функције и мора имати право да му се суди у разумном року или да буде пуштен на слободу до суђења. Пуштање на слободу може бити условљено јемствима да ће се лице појавити на суђењу.¹⁴⁴
- Свако ко је лишен слободе има право да покрене поступак у коме ће суд хитно испитати законитост лишења слободе и наложити пуштање на слободу ако је лишење слободе незаконито.¹⁴⁵
- Свако ко је био ухапшен или лишен слободе у супротности с одредбама овог члана има утуживо право на накнаду.¹⁴⁶

Ratio документа међународноправног карактера који се баве проблематиком ограничења права на личну слободу може се извести из двојакe одређености овог права. Наиме, на првом месту међународни документи баве се заштитом од произвољног лишавања

---

¹⁴¹ Чл. 5. Европске конвенције о у људским правима

¹⁴² А) у случају законитог лишења слободе на основу пресуде надлежног суда; Б) у случају законитог хапшења или лишења слободе због неизвршења законите судске одлуке или ради обезбеђења испуњења неке обавезе прописане законом; Ц) у случају законитог хапшења или лишења слободе ради привођења лица пред надлежну судску власт због оправдане сумње да је извршило кривично дело, или када се то оправдано сматра потребним како би се предупредило извршење кривичног дела или бекство по његовом извршењу; Д) у случају лишења слободе малолетног лица на основу законите одлуке у сврху васпитног надзора или законитог лишења слободе ради његовог привођења надлежној власти; Е) у случају законитог лишења слободе да би се спречило ширење заразних болести, као и законитог лишења слободе душевно поремећених лица, алкохоличара или уживалаца дрога или скитница; Ф) у случају законитог хапшења или лишења слободе лица да би се спречио његов неовлашћени улазак у земљу, или лица против кога се предузимају мере у циљу изгона или екстрадиције.

¹⁴³ Став 2. чл. 5 Европске конвенције о људским правима

¹⁴⁴ Став 3. чл. 5 Европске конвенције о људским правима

¹⁴⁵ Став 4. чл. 5 Европске конвенције о људским правима

¹⁴⁶ Став 5. чл. 5 Европске конвенције о људским правима

слободе, а затим истичу и хумано поступање према привореном лицу, наравно то све уз поменути строги легалитет, који се односи на читав низ стриктних процесних правила која се имају примењивати у приликом ограничења права на личну слободу.

2. Ограничења права на личну слободу у националном законодавству Републике Србије

Право на личну слободу као битан сегмент читавог спектра људских права налази своје место и у актима националног карактера. Тако се на првом месту чланом 27 Устава Републике Србије¹⁴⁷ јемчи да свако има право на слободу и безбедност, као и да је лишење слободе допуштено само из разлога и у поступку који су предвиђени законом. Такође, ставом два поменутог члана прописано је да ће се лице које је лишено слободе од стране државног органа одмах, на језику који разуме, обавестити о разлозима лишења слободе, о оптужби која му се ставља на терет као и о својим правима и да има право да без одлагања о свом лишењу слободе обавести лице по свом избору. Напоследку, у трећем и четвртом ставу одређује се да свако ко је лишен слободе има право изјавити жалбу суду, који је дужан да хитно одлучи о законитости лишења слободе и да нареди пуштање на слободу ако је лишење слободе било незаконито, те да казну која обухвата лишење слободе може изрећи само суд. Устав Републике Србије даље јемчи да се према лицу лишеним слободе има поступати човечно и с уважавањем достојанства његове личности, те да је забрањено свако насиље према лицу лишеном слободе и изнуђивање исказа.¹⁴⁸

Присуство окривљеног лица представља у кривичном поступку *conditio sine qua non* за несметано вођење и ток кривичног поступка. Неретеко се окривљени не одазива на позиве тужилаштва или суда, иако је одредбама Законика о кривичном поступку (у даљем тексту и ЗКП)¹⁴⁹ прописана општа дужност одазивања на позив органа у поступку¹⁵⁰, те је следствено томе законодавац предвидео радње процесне принуде којима се ограничава лична слобода окривљеног лица¹⁵¹, које за циљ имају обезбеђење његовог присуства, како би се сам кривични поступак могао несметано водити.¹⁵² Радње процесне принуде претходе свим осталим

¹⁴⁷ Устав Републике Србије, „Сл. гласник РС“, бр. 98/2006 и 115/2021

¹⁴⁸ Чл. 28. Устава Републике Србије

¹⁴⁹ Законик о кривичном поступку, “Сл. гласник РС”, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС

¹⁵⁰ Чл. 70. став 1. тачка 1. Законика о кривичном поступку

¹⁵¹ В. Ђурђић, Кривично процесно право, општи део, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2014, стр. 360

¹⁵² Чл. 188-224 Законика о кривичном поступку

радњама које садржински припадају кривичном поступку, односно радњама доказивања, одлучивања, достављања и осталим процесним радњама.¹⁵³

Врсте мера које ограничавају личну слободу окривљеном лицу, односно радње процесне природе које се примењују према окривљеном ради његовог присуства у кривичном поступку и ради остварења циљева кривичног поступка регулисане су Законом о кривичном поступку¹⁵⁴ и оне јесу:

- позив¹⁵⁵
- довођење¹⁵⁶
- забрана прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем и посећивања одређених места¹⁵⁷
- забрана напуштања места боравишта¹⁵⁸
- јемство¹⁵⁹
- забрана напуштања стана¹⁶⁰
- привор¹⁶¹

Како се наведеним радњама процесне принуде ограничава лична слобода окривљеног лица,¹⁶² и то пре правноснажне одлуке кривичног суда, законодавац је потребним нашао регулисање постулата, односно принципа на којима се заснива примена мера процесне принуде.¹⁶³ Управо се одредбама Закона о кривичном поступку нормира да ће приликом одређивања горенаведених мера орган поступка водити рачуна да се не примењује тежа мера, ако се иста сврха може постићи блажом мером¹⁶⁴, дакле говоримо о правилу каскадне сврсисходности. Следеће правило које уређује исти члан Закона о кривичном поступку јесте правило процесне супституције које подразумева да ће се по службеној дужности прекинути одређена

---

¹⁵³ С. Кнежевић, *op.cit.* стр. 228

¹⁵⁴ Чл. 188. Закона о кривичном поступку

¹⁵⁵ Чл. 191-194. Закона о кривичном поступку

¹⁵⁶ Чл. 195-196. Закона о кривичном поступку

¹⁵⁷ Чл. 197-198. Закона о кривичном поступку

¹⁵⁸ Чл. 199-201. Закона о кривичном поступку

¹⁵⁹ Чл. 202-207. Закона о кривичном поступку

¹⁶⁰ Чл. 208-209. Закона о кривичном поступку

¹⁶¹ Чл. 210-222. Закона о кривичном поступку

¹⁶² Радњама процесне природе се може ограничити и лична слобода осталих учесника у кривичном поступку, односно и другим процесним субјектима

¹⁶³ С. Кнежевић, *op.cit.* стр. 229

¹⁶⁴ Чл. 189. Закона о кривичном поступку

мера када престану разлози за њено постојање, односно да ће се иста заменити блажом мером уколико се за то испуне услови. Не треба изоставити и правило легалитета које предвиђа обавезу органа поступка¹⁶⁵ да се приликом одређивања неке од мера наведених у члану 188. Законика о кривичном поступку, придржава законом одређених услова за њихову примену,¹⁶⁶ као и могућност да када се јави за то потреба орган поступка одреди две или више мера за обезбеђење присуства окривљеног, следствено члану 189. Законика о кривичном поступку.

2.1. Позив

Позив представља једну од мера, и то ону најблажу, која се одређује од стране суда или јавног тужиоца, с циљем обезбеђења присуства окривљеног лица¹⁶⁷, али и других процесних субјеката у кривичном поступку. Позив по својој природи не представља у пуном смислу радњу процесне принуде, већ он јесте врста писане наредбе коју орган поступка упућује и њоме налаже окривљеном лицу или другом учеснику кривичног поступка, да дође у тачно одређено време на место на коме ће се извести процесна радња у кривичном поступку. Принудност мере позива огледа се у претњи да ће се последица оглушења о упућени позив учесника кривичног поступка огледати у његовом принудном довођењу или да ће пак његов долазак произвести другу врсту последице, конкретно, уколико је реч о приватном тужиоцу или супсидијарном тужиоцу активираће се законска претпоставка да је исти одустао од оптужбе и кривичног гоњења.¹⁶⁸

Садржај позива одређен је одредбама Законика о кривичном поступку¹⁶⁹, те се тако окривљени позива достављањем затвореног писаног позива који садржи:

- назив органа поступка који позива
- име и презиме окривљеног
- законски назив кривичног дела које му се ставља на терет
- место где окривљени има да дође
- дан и час када треба да дође
- назначење да се позива у својству окривљеног и упозорење да ће у случају недоласка према њему бити одређена тежа мера из члана 188. Законика о кривичном поступку

---

¹⁶⁵ На првом месту суд

¹⁶⁶ М. Шкулић, Кривично процесно право, Београд, 2009, стр. 137

¹⁶⁷ Чл. 191. став 1. Законика о кривичном поступку

¹⁶⁸ С. Кнежевић, *op.cit.* стр. 230

¹⁶⁹ Чл. 191. став 2. Законика о кривичном поступку

- службени печат и име и презиме јавног тужиоца, односно судије који позива

Када позив нема све саставне елементе који се предвиђају Законом о кривичном поступку, или када се не достави у складу са законским правилима о достављању, односно када садржи краћи рок за одазивање него што је то нормирано одредбама Законика о кривичном поступку, такав позив због своје неуредности не производи никакве правне последице и окривљени нема законску обавезу да поступа по таквом позиву.¹⁷⁰

Како то законодавац прописује¹⁷¹, у случају када се окривљеном од стране органа поступка први пут упућује позив он се има поучити о његовом праву да узме браниоца који може присуствовати његовом саслушању, окривљено лице ће се такође поучити и у вези његових дужности следствено члану 70. тачке 2. Законика о кривичном поступку¹⁷², као и о правилима које Законик о кривичном поступку предвиђа у вези с достављањем писмена окривљеном.¹⁷³ Уколико се окривљени налази у стању у коме не може одговорити на позив, услед болести или друге неотклоњиве сметње, он се има саслушати у месту где се налази или ће се обезбедити његов превоз до зграде органа поступка или другог места где се процесна радња предузима.¹⁷⁴

Онда када се окривљени не буде налазио на адреси која је позната органу поступка, правилима о достављању писмена предвиђено је да ће достављач окривљеном доставити обавештење о томе да ће позив писано бити истакнут на огласној табли органа поступка или на његовој интернет страници, те ће се након протеча од 8 дана такав позив сматрати уредно достављеним.¹⁷⁵

Како је раније наведено, позив јесте најблажа мера процесне принуде, чија се принудност огледа у претњи да ће се уколико дође до неоазивања на упућени позив применити строжија мера, међутим у пракси то неће увек бити случај. Орган поступка иако има ту могућност, он нема законску обавезу да примени строжију меру од позива како би обезбедио присуство окривљеног лица или другог учесника у поступку. У пракси ће се десити да орган поступка не нађе да ће примена строжије мере процесне принуде, услед неоазивања на позив, бити целисходна и сврсисходна, те ће у том случају орган поступка једноставно

---

¹⁷⁰ С. Кнежевић, *op.cit.* стр. 230

¹⁷¹ Чл. 192. став 1. Законика о кривичном поступку

¹⁷² Окривљени следствено одредбама Законика о кривичном поступку дужан је да обавести орган поступка о промени адресе пребивалишта или боравишта, односно о намери да промени адресу пребивалишта или боравишта

¹⁷³ Чл. 246. Законика о кривичном поступку

¹⁷⁴ Чл. 192. став 2. Законика о кривичном поступку

¹⁷⁵ С. Кнежевић, *op.cit.* стр. 230

поновити већ раније упућен позив окривљеном лицу, или другом учеснику у кривичном поступку.

Друге учеснике поступка пре подизања оптужнице по правилу позива јавни тужилац¹⁷⁶, а након подизања оптужнице другог учесника у поступку позива суд или странке и бранилац уколико на себе преузму ту обавезу.¹⁷⁷ Како се може десити да сазнања о одређеној кривичној ствари има и малолетно лице које није навршило 16 година, то законодавац предвиђа да ће се у том случају малолетно лице позвати преко својих родитеља, односно законских заступника, осим када то није могуће због потребе да се хитно поступа или због других оправданих разлога.¹⁷⁸ Ваља поменути да учесник у кривичном поступку који избегава да прими позив може бити решењем суда кажњен новчано у износу до 150.000 динара, да на то решење може поднети жалбу, док се ова одредба не примењује на малолетно лице.¹⁷⁹

Законик о кривичном поступку познаје и позивање јавним огласом. Наиме, ако располаже основима сумње о кривичном делу, орган поступка може путем јавног огласа који се објављује у средствима јавног информисања, позвати лица која имају сазнања о учиниоцу и околностима догађаја да се јаве.¹⁸⁰ Овакав начин позивања представља новину у кривичном процесном праву у Републици Србији и он одговара постојању законске могућности да се истрага покрене и води када је учинилац кривичног дела непознат.¹⁸¹

Напоследку, ваљано је правити разлику између позива као радње процесне принуде и обавештења учесницима у поступку да ће се одређена процесна радња спровести. Тако, примера ради, стручни саветник¹⁸², има право да буде обавештен о дану, часу и месту вештачења и да присуствује вештачењу¹⁸³, и то чини јавни тужилац слањем обавештења о извођењу процесне радње.¹⁸⁴ Посматрајући позив као меру процесне принуде и обавештење о извођењу процесне радње, закључује се да је суштинска разлика у наступању последице услед непоступања по примљеном позиву, јер непоступање по обавештењу о извођењу процесне радње са собом не повлачи никакву последицу.

---

¹⁷⁶ Уколико јавни тужилац на предлог окривљеног и његовог браниоца не позове другог учесника у поступку то ће учинити судија за претходни поступак

¹⁷⁷ Чл. 193. став 1. и 2. Законика о кривичном поступку

¹⁷⁸ Чл. 193. став 3. Законика о кривичном поступку

¹⁷⁹ Чл. 193. став 4. став 5. и став 6. Законика о кривичном поступку

¹⁸⁰ Чл. 194. Законика о кривичном поступку

¹⁸¹ С. Кнежевић, *op.cit.* стр. 231

¹⁸² Чл. 125. став 1. Законика о кривичном поступку

¹⁸³ Чл. 126. став 1. Законика о кривичном поступку

¹⁸⁴ Чл. 300. став 5. Законика о кривичном поступку

2.2. Довођење

Довођење јесте мера процесне принуде која је се по својој тежини налази одмах после позива, дакле оно јесте друга најблажа мера процесне принуде коју познаје наш законодавац.¹⁸⁵ Мера довођења одређује се писаном и образложеном наредбом органа поступка¹⁸⁶, док се услови за примену мере довођења одређују одредбама Законика о кривичном поступку¹⁸⁷ препознаје следеће случајеве у којима суд или јавни тужилац издају наредбу о довођењу:

- ако уредно позвани окривљени не дође, а свој изостанак не оправда
- ако се није могло извршити уредно достављање позива, а из околности очигледно произилази да окривљени избегава пријем позива
- ако је донето решење о притвору

Услови горенаведени одређени су алтернативно, те је довољно да је испуњен један од услова да би орган поступка искористио законску могућност¹⁸⁸ и наредио довођење. Треба истакнути да је довођење обавезно онда када се уредно позвано окривљено лице не одазове на тај позив и не дође на главни претрес¹⁸⁹, у складу са одредбама Законика о кривичном поступку.¹⁹⁰

Такође, истим чланом којим се уређују услови за примену мере довођења уређује се и то да се наредба има издати писаним путем, као и да мора садржати:

- име и презиме окривљеног који се има довести
- место и годину рођења окривљеног
- законски назив кривичног дела које му се ставља на терет, уз навођење одредбе кривичног закона
- разлог због кога се наређује довођење
- службени печат и потпис јавног тужиоца или судије који наређује достављање

Наредбу коју изда јавни тужилац или суд, која садржи све законом прописана елементе

---

¹⁸⁵ С. Кнежевић, *op.cit.* стр. 231

¹⁸⁶ То може бити и суд и јавни тужилац.

¹⁸⁷ Чл. 195. став 1. Законика о кривичном поступку

¹⁸⁸ Издавање наредбе за довођење јесте могућност органа поступка, а не обавеза органа поступка, осим како је наведено у случају када се окривљени не одазове на позив за главни претрес.

¹⁸⁹ С. Кнежевић, *op.cit.* стр. 232

¹⁹⁰ Чл. 380. став 1. Законика о кривичном поступку

извршава полиција¹⁹¹, те свако деловање органа унутрашњих послова мора бити у складу са одредбама Законика о кривичном поступку и одредбама Закона о полицији.¹⁹² Наиме, овлашћено службено лице полиције коме је поверено извршење наредбе за довођење, предаје наредбу окривљеном лицу и позива окривљеног да пође с њим. Тек ако окривљено лице одбије да поступи по претходном онда ће га овлашћено лице полиције довести принудно.¹⁹³ Када се има довести припадник полиције, војно лице, припадник Безбедносно-информативне агенције, Војнобезбедооносно агенције, Војнообавештајне агенције или припадник службе за обезбеђење завода у којем су смештена лица лишена слободе, наредбу за довођење извршава њихова команда, када је реч о припадницима полиције, војске и служби безбедности, односно завод када је реч о припаднику службе за обезбеђење завода у којем су смештена лица лишена слободе.¹⁹⁴

Са становишта ограничења личне слободе, од значаја је напоменути да се мером довођења, као радњом процесне принуде у кривичном поступку, односно извршењем наредбе за довођење, лице које се доводи пред орган поступка лишава слободе само у времену док не буде изведено пред орган поступка, јер наредба за довођење као формални акт органа поступка не даје довољно основа да се лице затвори.¹⁹⁵

2.3. Забрана прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем и посећивања одређених места

У кривичном процесном праву мера забране прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем и посећивање одређених места представља супститут мере притвора, која се одређује из готово истих разлога као мера притвора, у контексту осигурања доказа, из разлога колузионе и итерацијске опасности.¹⁹⁶ Одредбама Законика о кривичном поступку прописано је да суд може окривљеном забранити прилажење, састајање или комуницирање са одређеним лицем или забранити посећивање одређених места, у следећим случајевима¹⁹⁷:

- уколико постоје околности које указују да би окривљени могао ометати поступак утицањем на оштећеног, сведоке, саучеснике или прикриваче (колузиона опасност)

¹⁹¹ Чл. 196. став 1. Законика о кривичном поступку

¹⁹² Закон о полицији, „Сл. гласник РС“, бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018

¹⁹³ Чл. 196. став 2. Законика о кривичном поступку

¹⁹⁴ Чл. 196. став 3. Законика о кривичном поступку

¹⁹⁵ В. Ђурђић, *op.cit.* стр. 364

¹⁹⁶ С. Кнежевић, *op.cit.* стр. 232

¹⁹⁷ Чл. 197. став 1. Законика о кривичном поступку

- уколико постоје околности које указују на то да би окривљени могао поновити кривично дело, довршити покушано кривично дело, или учинити кривично дело којим прети (итерацијска опасност)

Уз једну од изречених забрани из става 1. члана 197. Законика о кривичном поступку орган поступка, односно суд, може окривљеном лицу наложити да се континуирано у одређеном временском периоду јавља полицији, повернику из органа државне управе надлежног за извршење кривичних санкција или другом државном органу одређеном законом¹⁹⁸, с циљем контроле поштовања изречене мере.

Окривљено лице ће се у решењу о изрицању мере забране прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем и посећивање одређених места упозорити да ће уколико прекрши изречену забрану, орган поступка имати могућност да према њему одреди тежу меру, а поменуто решење се доставља и лицу у односу на које се окривљеном изриче ова мера.¹⁹⁹

Ако приступимо тумачењу формулације наведене забране, можемо закључити да она разликује два вида забране. Прва забрана има три поткатегорије и односи се на прилажење одређеном лицу²⁰⁰, састајање са одређеним лицем²⁰¹ и комуницирање са одређеним лицем²⁰², док се друга забрана односи на забрану посећивања одређених места и управо се кроз наведене забране осликава ограничење личне слободе окривљеном лицу. Нема законских препреки да суд одреди и само једну од могућих забрана коју препознаје члан 197. Законика о кривичном поступку, али ни да одреди све забране заједно.

Одређивање мере забране прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем и посећивања одређених места, продужење ове мере, као и њено укидање спада у искључиву стварну надлежност суда, док једино функционална надлежност зависи од фазе у којој се кривични поступак налази, па ће тако у фази истраге функционално бити надлежан за одређивање, продужење и укидање ове мере судија за претходни поступак, након подизања оптужнице ће то бити председник судећег већа, а на самом главном претресу ће о томе одлучивати веће. Ако изрицање ове мере процесне принуде није иницирао, односно предложио јавни тужилац, код дела за која се по Кривичном законнику Републике Србије²⁰³

¹⁹⁸ Чл. 197. став 2. Законика о кривичном поступку

¹⁹⁹ Чл. 198. став 3. Законика о кривичном поступку

²⁰⁰ Долазак у непосредну близину одређеног лица.

²⁰¹ Долазак у физички контакт са одређеним лицем, по претходном договору.

²⁰² Размена информација између окривљено/г лица и одређеног лица. Не подразумева нужно и физички контакт.

²⁰³ Кривични законик, „Сл. гласник РС“ бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019

гони по службеној дужности, суд ће од јавног тужиоца пре доношења одлуке о томе да ли ће меру забране прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем и посећивања одређених места, одредити, продужити или укинути, затражити мишљење.²⁰⁴

Ограничења личне слободе окривљеног лица која последично настају применом ове мере процесне принуде остају на снази све док за то постоје законски разлози, али не дуже од тренутка када пресуда постане правноснажна и окривљено лице се пусти на слободу или упути на издржавање казне затвора или мере безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи, док суд има обавезу да одређену меру забране прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем и посећивања одређених места преиспитује, тачније речено, да преиспитује њену оправданост.²⁰⁵

2.4. *Забрана напуштања боравишта*

Мера забране напуштања боравишта којом се окривљеном лицу ограничава слобода кретања и настањивања²⁰⁶ и којом држава задире у основна људска права и слободе окривљеног лица, поред одредби Законика о кривичном поступку који детљано регулише ову меру, основ за изрицање налази и у највишем правном акту Републике Србије. Наиме, Уставом Републике Србије, чланом 39. недвосмислено се одређује да се слобода кретања и настањивања и право да се напусти Република Србија могу ограничити законом ако је то неопходно ради вођења кривичног поступка, заштите јавног реда и мира, спречавања ширења заразних волести или одбране Републике Србије.

Закоником о кривичном поступку одређени су услови за одређење мере забране напуштања боравишта²⁰⁷, те се тако ова мера може одредити у следећим случајевима када околности указују да би окривљени могао да:

- побегне
- сакрије се
- оде у непознато место
- оде у иностранство

Сагледавајући овако постављене услове изрицања мере забране напуштања боравишта, примећује се да се преваходно цени опасност од бекства окривљеног лице, што се чини и

---

²⁰⁴ Мишљење јавног тужиоца у конкретном случају нема обавезни карактер..

²⁰⁵ С. Кнежевић, *op.cit.* стр. 233

²⁰⁶ Овом мером се окривљени не лишава слободе.

²⁰⁷ Чл. 199. став 1. Законика о кривичном поступку

приликом изрицања тежих мера од мере забране напуштања боравишта, код мере забране напуштања стана, јемства или притвора. Оно што ће суд у сваком конкретном случају одредити да изрекне ову меру, а не меру јемства или другу тежу меру јесте степен опасности од бекства окривљеног лице, што ће суд разуме се, утврдити на основу свих околности датог случаја.

Новелираним текстом Законика о кривичном поступку допуњена је мера забране напуштања боравишта на тај начин што се сада окривљеном може одредити и забрана напуштања територије Републике Србије, што нам указује да *ratio legis* није апсолутно забранити окривљеном лицу да напусти територију места свог боравка. Окривљено лице може напустити место боравка, али уз дозволу надлежног органа, односно суда.²⁰⁸

Уз меру забране напуштања боравишта окривљеном може бити изречена и једна од допунских мера:

- окривљеном може бити забрањено посећивање одређених места
- окривљеном може бити наложено да се повремено јавља одређеном државном органу
- окривљеном може привремено бити одузета путна исправа
- окривљеном може привремено бити одузета возачка дозвола

Све од наведених допунских мера служе почетном циљу мере због којег се на првом месту одређује забрана напуштања боравишта, а то је обезбеђење присуства окривљеног лица у кривичном поступку и обезбеђење несметаног вођења кривичног поступка. Битно је напоменути да се мером забране напуштања боравишта и мерама које прате ову забрану, окривљеном лицу не може бити ограничено право да живи у свом стану, да се несметано виђа са члановима своје породице, блиским сродницима и својим браниоцем.²⁰⁹

О одређивању забране напуштања боравишта одлучује надлежни суд и то пре подизања оптужнице на предлог јавног тужиоца, а након подизања оптужнице *ex officio*, те када одреди ову меру, суд ће о томе обавестити министарство унутрашњих послова.²¹⁰ Како се одређење мере забране напуштања боравишта налази у искључивој надлежности суда, тако ће у зависности од фазе у којој се кривични поступак налази бити разлике једино у функционалном смислу поделе надлежности. У фази истраге образложено решење којим се одређује мера забране напуштања боравишта, или пак она укида или продужава, доноси судија

---

²⁰⁸ Ibid.

²⁰⁹ Чл. 199. став 3. Законика о кривичном поступку

²¹⁰ Чл. 200. став 1. Законика о кривичном поступку

за претходни поступак. Након подизања оптужнице доношење решења којим се одређује, продужава или укида спада у функционалну надлежност председника већа, док ће на самом главном претресу о одређивању, продужењу и укидању ове мере одлучивати судеће веће. Уколико се кривични поступак води за она кривична дела која се гоне по службеној дужности, а изостане предлог јавног тужиоца за одређење мере забране напуштања боравишта, кривични суд ће од јавног тужиоца затражити мишљење пре него што одлучи о самој мери, с тим што дато мишљење јавног тужиоца ни по чему не обавезује суд, јер је дато мишљење пре свега саветодавног карактера.²¹¹ Уколико се окривљено лице оглуши о одређену меру забране напуштања боравишта, према њему се може одретити нека од тежих мера којом ће се обезбедити његово присуство у кривичном поступку.²¹²

Како се према окривљеном лицу као пратећа мера, мери забране напуштања боравишта, може одредити и мера одузимања путне исправе, законодавац предвиђа могућност да уколико се окривљени нађе у ситуацији да има неодложну и нужну потребу да отпутује у иностранство суд му условно може вратити путну исправу. Наиме, потребно је да окривљено лице постави пуномоћника за пријем поште у Републици Србији и пружи обећање да ће се на сваки позив суда одазвати, а по потреби окривљени може положити и јемство.²¹³

Трајање мере забране напуштања боравишта по слову закона одређено је тако да мера има трајати док за то постоје законски услови за њено одређење, односно док постоји потреба за њом, а надјуже до правноснажности пресуде.

Привремено одузимање возачке дозволе, које се може одредити уз меру забране напуштања боравишта, може бити и самостална мера у следећим случајевима:

- ако се кривични поступак води због кривичног дела у вези са чијим извршењем или припремањем је коришћено моторно возило
- ако се кривични поступак води због кривичног дела угрожавања јавног саобраћаја које је учињено са умишљајем

док се време за које је окривљеном лицу одузета воуачка дозвола урачунава у изречену казну одузимања возачке дозволе или меру безбедности забране управљања моторним возилом.²¹⁴

---

²¹¹ Чл. 200. став 2. Законика о кривичном поступку

²¹² Чл. 200. став 3. Законика о кривичном поступку

²¹³ Чл. 200. став 4. Законика о кривичном поступку

²¹⁴ Чл. 201. Законика о кривичном поступку

2.5. Јемство

Специфичност мере јемства, као мере обезбеђења присуства окривљеног у кривичном поступку и обезбеђења несметаног вођења и тока кривичног поступка огледа се у везаности ове мере мером притвора, најтежом мером процесне природе. Јемство представља, зависно од тренутка одређивања, претходну или накнадну супституцију мере притвора. Уколико притвор окривљеном лицу још увек није одређен разумемо јемство као претходну супституцију, а уколико је притвор одређен онда је реч о накнадној супституцији²¹⁵, дакле јемство можемо посматрати као меру спусидијарног карактера у односу на меру притвора која јесте *ultima ratio* мера обезбеђења присуства окривљеног лица у кривичном поступку.

Институт јемства у кривичном процесном праву своје темеље налази у англосаксонском правном систему и англосаксонској правној традицији где се најпре институт јемства доводио у везу са правом на припрему одбране и у везу са претпоставком невиности.²¹⁶

Услови за одређење мере јемства²¹⁷ везани су за услове одређења мере притвора²¹⁸, па се тако јемство може одредити окривљеном ако:

- се крије или се не може утврдити његова истоветност или у својству оптуженог очигледно избегава да дође на главни претрес или ако постоје друге околности које указују на опасност од бекства
- је за кривично дело које му се ставља на терет прописана казна затвора преко десет година, односно казна затвора преко пет година за кривично дело са елементима насиља или му је пресудом првостепеног суда изречена казна затвора од пет година или тежа казна, а начин извршења или тежина последице кривичног дела су довели до узнемирења јавности које може угрозити несметано и правично вођење кривичног поступка.

Окривљено лице може се оставити на слободи, односно може се пустити на слободу, ако он лично или неко други за њега пружи јемство да до краја поступка неће побећи и ако сам окривљени, пред судом пред којим се води поступак, да обећање да се неће крити и да без одобрења суда неће напустити боравиште.²¹⁹

²¹⁵ С. Кнежевић, *op.cit.* стр. 236

²¹⁶ Schnacke R T., *Fundamentals of Bail: A Resource Guide for Pretrial Practitioners and a Framework for American Pretrial Reform*, U.S. Department of Justice National Institute of Corrections, 2014., стр. 21-44.

²¹⁷ Чл. 202. Законика о кривичном поступку

²¹⁸ Чл. 211. став 1. тач. 1. и 4. Законика о кривичном поступку

²¹⁹ Чл. 202. став 1. Законика о кривичном поступку

Јемство, поред чињенице да се одређује због законских услова за одређење мере притвора има сопствено место у Законнику о кривичном поступку и кривичном процесном праву, због потребе да се разматрају и регулишу питања попут кршења услова за одређење јемства, одузимања јемства, пропасти и укидања јемства.²²⁰

Садржина јемства одређена је тако да се јемство састоји у полагању готовог новца, хартија од вредности, драгоцености или других покретних ствари веће вредности које се лако могу уновчити и чувати или у стављању хипотеке за износ јемства на непокретна добра лица које даје јемство или у личној обавези једног или више лица да ће у случају да окривљени прекрши обећање из члана 202. став 1. овог законика, платити утврђени износ јемства.²²¹

Овако постављена и дефинисана садржина јемства указује нам на чињеницу да постоје два аспекта ове мере, односно две обавезе које ова мера производи. Први аспект огледа се у виду стварне, односно материјалне обавезе коју има окривљени или друго физичко или правно лице које полаже своја материјална добра дефинисана Закоником о кривичном поступку као подобна да пруже јемство, док се други аспект ове мере огледа у личној и моралној обавези окривљеног лица, да оно да своју реч и обећа пред судом да се неће крити и да неће напуштати своје боравиште. Интересантно је овде споменути да је пракса судова у Републици Србији показала да се као довољна гаранција за пружање јемства не може поднети изјава у форми поднеска суду који одлучује о јемству, већ се захтева да то окривљено лице учини лично пред надлежним судом.²²²

Јемство зависно од начина на који се пружи имовинскоправна гаранција, која има циљ да обезбеди присуство окривљеног лица у кривичном поступку, може бити:

- стварно јемство (*cautio realis*)
- лично јемство (*cautio personalis*)²²³

Стварно јемство одговара ситуацији када се полаже готов новац, драгоцене ствари, вредносни папири, када се на непокретност стави хипотека, што представља гаранцију да ће лице које полаже јемство платити одређени износ уколико окривљено лице прекрши обавезу коју је преузело на себе. Дакле у овом случају, средства обезбеђења се полажу унапред, а то

---

²²⁰ Б. Бановић, Јемство као мера обезбеђења присуства окривљеног у кривичном поступку – норма, пракса и досадашња искуства у примени, Притвор и друге мере обезбеђења присуства окривљеног у кривичном поступку, Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2019, стр. 202

²²¹ Чл. 203. Законика о кривичном поступку

²²² Апелациони суд у Београду, Кж. 2 бр. 1351/14

²²³ У литератури се може наћи и као вербално јемство (*cautio verbalis*)

може учинити и сам окривљени.²²⁴

Лично јемство, које притом не може дати сам окривљени, постоји када једно или више лица једино дају обећање да ће, уколико окривљено лице прекрши на себе преузету обавезу, положити утврђени износ јемства, с тим што се тај износ не полаже унапред, нити постоје било какви терети и оптерећења на имовини лица која дају обећање.²²⁵

Одређивању мере јемства, претходи предлог за одређивање јемства који могу поднети странке или бранилац или лице које за окривљеног у конкретном случају даје јемство.²²⁶ Новчани износ који се има положити на име јемства одређује суд, а то може и учинити без предлога, као саставни део решења којим се окривљеном лицу одређује притвор, или у посебном решењу уколико се окривљено лице већ налази у притвору.²²⁷

Одређивање мере јемства налази се у искључивој надлежности суда, те ће о одређивању, одузимању или укидању јемства, у фази истраге, образложено решење донети судија за претходни поступак, а након подизања оптужнице то може учинити председник већа, док на самом главном претресу, доношење решења о одређивању, одузимању или укидању јемства спада у надлежност судећег већа.²²⁸

Вредност дата на име јемства решењем суда може бити одузета, уколико окривљени не поступи у складу са обавезама које је преузео на себе, те долази до пропасти јемства и суд ће према окривљеном у том случају одредити меру притвора.²²⁹ Одузета вредност дата на име јемства није последично везана исходом поступка, јер је сама сврха мере јемства обезбеђење присуства окривљеног лица у кривичном поступку. На том становишту стоји и Европски суд за људска права који у предмету *Lavrechov v. the Czech Republic*²³⁰, закључује да исход поступка није од непосредног значаја за питање одузимања средстава положених на име јемства.

Такође, може доћи и до укидања одређеног јемства и до одређивања притвора окривљеном лицу уколико:

- се окривљени на уредан позив не одазове, а свој изостанак не оправда
- се појави други разлог за одређивање притвора

---

²²⁴ С. Кнежевић, *op.cit.* стр. 237

²²⁵ Б. Бановић, *op.cit.* стр. 208

²²⁶ Чл. 204. став 1. Законика о кривичном поступку

²²⁷ Чл. 204. став 2. Законика о кривичном поступку

²²⁸ Чл. 205. Законика о кривичном поступку

²²⁹ Чл. 206. Законика о кривичном поступку

²³⁰ *Lavrechov v. the Czech Republic*, представка бр. 57404/08, пресуда од дана 20.06.2013, пара. 48-51

Јемство се укида одлуком у форми решења, новац положен на име јемства, драгоцености, хартије од вредности, или друге положене покретне ствари се враћају, док се хипотека се непокретности скида, исти поступак је и у случају да се кривични поступак оконча решењем о обустави поступка, одбијањем оптужбе или пресудом. Уколико се након спроведеног кривичног поступка, окривљено лице огласи кривим и изрекне му се кривична санкција која се састоји у лишењу слободе, јемство ће бити укинута од тренутка када, тада осуђено лице, почне да издржава кривичну санкцију.²³¹

Иако примарно јесте институт грађанског права, јемство заузима посебно место у кривичном процесном праву, као мера обезбеђења присуства окривљеног лица у поступку.

2.6. Забрана напуштања стана

Још једна у низу мера процесне принуде, односно мера за обезбеђење присуства окривљеног лица и за несметано вођење кривичног поступка и ток кривичног поступка, али и мера која се може разумети као супститут мери пртивора, јесте мера забране напуштања стана.²³²

Мера забране напуштања стана може се одредити у случају када су за то испуњени законом одређени услови за одређење мере²³³, а то јесте случај када:

- се окривљени крије или се не може утврдити његова истоветност или у својству оптуженог очигледно избегава да дође на главни претрес или ако постоје друге околности које указују на опасност од бекства
- особите околности указују да ће у кратком временском периоду поновити кривично дело или довршити покушано кривично дело или учинити кривично дело којим прети
- је за кривично дело које му се ставља на терет прописана казна затвора преко десет година, односно казна затвора преко пет година за кривично дело са елементима насиља или му је пресудом првостепеног суда изречена казна затвора од пет година или тежа казна, а начин извршења или тежина последице кривичног дела су довели до узнемирења јавности које може угрозити несметано и правично вођење кривичног поступка

Садржина мере забране напуштања стана по слову Законика о кривичном поступку огледа се у могућности суда да окривљеном лицу може забранити да без одобрења напусти

---

²³¹ Чл. 207. Законика о кривичном поступку

²³² У општој, али и у стручној јавности се ова мера неретко назива и кућни пртивор.

²³³ Чл. 208. став 1. Законика о кривичном поступку

стан у којем борави и одреди услове под којима ће боравити у стану, као што су забрана окривљеном да користи телефон и интернет или да прима друга лица у стан. У изузетним околностима какве јесу хитна медицинске интервенција у односу на њега или лице са којим живи у стану, избегавање или спречавање озбиљне опасности по живот или здравље људи, односно имовину већег обима окривљени може и без одобрења напустити свој стан, али окривљени има дужност да о напуштању стана, разлогу и месту на којем се налази у датом тренутку, без одлагања обавести повереника из органа управе надлежног за извршење кривичних санкција.²³⁴

О мери забране напуштања стана, о њеном одређивању, продужењу или укидању одлучује суд, на предлог јавног тужиоца²³⁵ или по службеној дужности, зависно од фазе у којој се кривични поступак налази. Када се кривични поступак налази у фази истраге, образложено решење о одређивању, продужењу или укидању мере забране напуштања стана донеће судија за претходни поступак, а након подизања оптужнице о томе ће одлучивати веће.²³⁶

Битно је напоменути да се контрола и провера поштовања већ одређене мере забране напуштања стана може вршити и употребом електронског надзора²³⁷, који обавља орган државне управе надлежан за извршење кривичних санкција или други државни орган одређен законом.²³⁸

Мера забране напуштања стана своје трајање остварује док за то постоји потреба, а најдуже до правноснажности пресуде, односно до тренутка упућивања окривљеног лица на издржавање кривичне санкције која се састоји у лишењу слободе. Одредбе Законика о кривичном поступку налажу суду да на свака три месеца испитује одређену меру, односно да испитује да ли је даље трајање мере забране напуштања стана оправдано. Против решења којим се одређује, продужава или укида мера забране напуштања стана, странке и бранилац могу изјавити жалбу, док јавни тужилац може изјавити жалбу и против решења којим је одбијен предлог за одређивање мере. Жалба на поменуто решење нема суспензивно дејство.²³⁹

---

²³⁴ Чл. 208. став 2. Законика о кривичном поступку

²³⁵ У тренутку док још увек није потврђена оптужница.

²³⁶ Чл. 209. став 2. Законика о кривичном поступку

²³⁷ Под овим се подразумева употреба уређаја за лоцирање, односно одашиљача и пријемника. „Одашиљач, на зглоб руке или ноге окривљеног, односно на други начин причвршћује стручно лице, које при том окривљеном даје детаљна упутства о начину рада уређаја. Стручно лице рукује уређајем којим се даљински прати кретање окривљеног и његов положај у простору – пријемник.“

²³⁸ Чл. 190. Законика о кривичном поступку

²³⁹ Чл. 209. став 4. и став 5. Законика о кривичном поступку

3. Притвор

3.1. Појам и правна природа притвора

Притвор јесте *ultima ratio* мера и радња процесне принуде, односно институт кривичног процесног права путем ког се држава значајно меша у људска права лица које се налази у притвору, тиме што то лице лишава слободе и затвара. Поменута чињеница, да се мером притвора утиче на остваривање основних људских права и слобода утицала је на то да најважнији документи међународног, регионалног и националног карактера²⁴⁰ пропагирају немали број постулата у погледу притвора и његовог свеобухватног регулисања.²⁴¹ Устав Републике Србије прокламује основне принципе мере притвора и начелно одређује његово трајање²⁴², да би се ипак, одредбама Законика о кривичном поступку притвор детљано регулисао²⁴³, па тако у тексту Законика о кривичном поступку можемо наћи одредбе које регулишу:

- основна правила о одређивању притвора
- разлоге за одређивање притвора
- одлучивање о притвору
- решење о одређивању притвора
- притвор у истрази
- трајање притвора у истрази
- притвор након подизања оптужнице

---

²⁴⁰ Међународни пакт о грађнским и политичким правима, Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода итд.

²⁴¹ С. Кнежевић, *op.cit.* стр. 241

²⁴² Чл. 30. Устава Републике Србије гласи: „Лице за које постоји основана сумња да је учинило кривично дело може бити притворено само на основу одлуке суда, ако је притварање неопходно ради вођења кривичног поступка. Ако није саслушано приликом доношења одлуке о притвору или ако одлука о притвору није извршена непосредно по доношењу, притворено лице мора у року од 48 часова од лишења слободе да буде изведено пред надлежни суд, који потом поново одлучује о притвору. Писмено и образложено решење суда о притвору уручује се притворенику најкасније 12 часова од притварања. Одлуку о жалби на притвор суд доноси и доставља притворенику у року од 48 часова.“;

Чл. 31. Устава Републике Србије гласи: „Трајање притвора суд своди на најкраће неопходно време, имајући у виду разлоге притвора. Притвор одређен одлуком првостепеног суда траје у истрази најдуже три месеца, а виши суд га може, у складу са законом, продужити на још три месеца. Ако до истека овог времена не буде подигнута оптужница, окривљени се пушта на слободу. После подизања оптужнице трајање притвора суд своди на најкраће неопходно време, у складу са законом. Притвореник се пушта да се брани са слободе чим престану разлози због којих је притвор био одређен.“

²⁴³ Чл. 210-223. Законика о кривичном поступку регулишу меру притвора

- основна правила о поступању са притвореницима
- права и дужности притвореника
- посете притворенику
- преписку са притвореником
- дисциплинске преступе притвореника
- надзор над притвореницима

Правна природа притвора одређена је ставом модерне теорије кривичног процесног права која притвор без сумњи разуме као радњу процесне принуде, што нам указује на двојако одређење притвора, као принудну меру и као меру процесног карактера. Меру притвора чије је обележје затварање окривљеног лица, треба разликовати од казне затвора која се састоји у лишавању слободе, јер између ова два института кривичноправне науке постоји доста разлика.²⁴⁴ Наиме, на првом месту, у контексту степена вероватноће, притвор се изриче оном лицу за које постоји основана сумња²⁴⁵ да је извршило одређено кривично дело²⁴⁶ и чија се кривица испитује у кривичном поступку, док се казна која се састоји у лишавању слободе изриче оном лицу чија је кривица већ утврђена, те се он упућује у пенитенцијарну установу на извршење казне. Осим наведеног, између притвора и казне постоје и разлике које се огледају у сврси изрицања²⁴⁷, трајању²⁴⁸, основама за њихово изрицање, факултативношћу.²⁴⁹

Битно је напоменути да се притвор разликује и од осталих облика лишавања слободе, односно од полицијског хапшења, грађанског хапшења, привременог смештаја малолетника у установу и од смештања окривљеног лица у одговарајућу здравствену установу, јер како то примећује професор Кнежевић²⁵⁰, горенаведеним облицима лишавања слободе ограничавају се само поједини елементи личне слободе, док се притвором лична слобода ограничава у својој свеукупности.

²⁴⁴ В. Ђурђић, *op.cit.* стр. 383-387

²⁴⁵ Основана сумња по слову закона представља скуп чињеница које непосредно указују да је одређено лице учинилац кривичног дела

²⁴⁶ Не треба заборавити да се за одређивање мере притвора захтева, поред основане сумње, и постојање неког од законских услова за његово одређивање.

²⁴⁷ Притвор се одређује како би се обезбедило присуство окривљеног у кривичном поступку, док се казна изриче с циљем остављања специјалне и генералне превенције.

²⁴⁸ Трајања казне затвора може бити знатно дуже од трајања притвора.

²⁴⁹ Казна затвора се може изрећи у великом броју случајева, док је притвор *ultima ratio* мера.

²⁵⁰ С. Кнежевић, *op.cit.* стр. 242-243

3.2. Општа правила о притвору

Законик о кривичном поступку својим одредбама отелотворује принципе међународних и регионалних докумената који се баве темом поштовања и заштите људских права, нормирањем следећих општих правила о притвору:

притвор се може одредити само под условима предвиђеним Законом о кривичном поступку и само ако се иста сврха не може остварити другом мером²⁵¹

дужност је свих органа који учествују у кривичном поступку и органа који им пружају правну помоћ да трајање притвора сведу на најкраће неопходно време и да поступају са нарочитом хитношћу ако се окривљени налази у притвору²⁵²

у току целог поступка притвор ће се укинути чим престану разлози на основу којих је био одређен²⁵³

Говорећи о оправданости мере притвора, односно о обавези преиспитивања неопходности одређивања притвора, Европски суд за људска права истиче да би најпре требало да домаћи правосудни органи обезбеде да притвор одређен окривљеном лицу у преткривичном поступку не траје дуже него што је то разумно, те да с тим циљем морају бити испитане све чињенице које иду у прилог или оспоравају постојање стварног захтева јавног интереса, којим би се оправдало одступање од принципа поштовања личне слободе, уз обавезно разматрање начела претпоставке невиности, а све поменуте чињенице би требало навести у одлукама донетим по захтевима за пуштање на слободу.²⁵⁴

Када је реч о општим правилима о притвору које познаје постојеће право у Републици Србији, потребно је истакнути потребу да се поменута правила константно унапређују, модификују и усклађују са међународним стандардима у области кривичног права и у области људских права, који су садржани у међународним и регионалним документима, али и у пракси Европског суда за људска права, чији је значај у креирању читавог европског права људских права немерљив.

3.3. Основи за одређивање притвора

Како би се окривљеном лицу притвор одредио потребно је да буде испуњен, превасходно, општи материјалноправни услов који се тиче постојања одређеног степена вероватноће, односно потребно је постојање основане сумње, скупа чињеница кој би

²⁵¹ Чл. 210. став 1. Законика о кривичном поступку

²⁵² Чл. 210. став 2. Законика о кривичном поступку

²⁵³ Чл. 210. став 3. Законика о кривичном поступку

²⁵⁴ *Letellier v. France*, представка бр. 12369/86, пресуда од дана 26.06.1991, пара. 35

непоредно указао да је неко лице извршило кривично дело.

Када је испуњен општи материјалноправни услов, битно је да по оцени суда у конкретном случају постоје један или више посебних основа за одређивање притвора, који по својој природи јесу различите околности које могу бити објективног карактера²⁵⁵ или субјективног карактера.²⁵⁶

Одредбама Законика о кривичном поступку²⁵⁷ прописује се да се притвор може одредити против лица за које постоји основана сумња да је учинило кривично дело ако:

- се крије или се не може утврдити његова истоветност или у својству оптуженог очигледно избегава да дође на главни претрес или ако постоје друге околности које указују на опасност од бекства²⁵⁸
- постоје околности које указују да ће уништити, сакрити, изменити или фалсификовати доказе или трагове кривичног дела или ако особите околности указују да ће ометати поступак утицањем на сведоке, саучеснике или прикриваче²⁵⁹
- особите околности указују да ће у кратком временском периоду поновити кривично дело или довршити покушано кривично дело или учинити кривично дело којим прети²⁶⁰
- је за кривично дело које му се ставља на терет прописана казна затвора преко десет година, односно казна затвора преко пет година за кривично дело са елементима насиља или му је пресудом првостепеног суда изречена казна затвора од пет година или тежа казна, а начин извршења или тежина последице кривичног дела су довели до узнемирења јавности које може угрозити несметано и правично вођење кривичног поступка²⁶¹

Основана сумња, која како знамо, представља општи материјалноправни услов и минимални степен вероватноће потребан за одређење притвора, мора постојати у току читавог боравка окривљеног лица у притвору, поготово када је реч о дуготрајном притвору, а не само

---

²⁵⁵ Примера ради тежина учињеног кривичног дела.

²⁵⁶ Постојање околности које указују на могућност бекства окривљеног лица, постојање околности које указују да би окривљено лице могло да понови кривично дело итд.

²⁵⁷ Чл. 211. Законика о кривичном поступку

²⁵⁸ Чл. 211. став 1. тач. 1.

²⁵⁹ Чл. 211. став 1. тач. 2.

²⁶⁰ Чл. 211. став 1. тач. 3.

²⁶¹ Чл. 211. став 1. тач. 4.

приликом одређивања притвора. Европски суд за људска права, у предмету *Labita v. Italy*²⁶² истиче да иако осумњичени може бити ваљано притворен на почетку поступка на основу изјава које су дали сведоци сарадници²⁶³ те изјаве нужно губе на значају протеком времена, нарочито када се током истраге не открију нови докази, те би требало да постоје веома убедљиви разлози да би се оправдао дуготрајан притвор.

Када је реч о првом основу за одређивање притвора, из чл. 211. ст. 1. тач. 1. Законика о кривичном поступку, осим тачно наведених околности које указују на опасност од бекства окривљеног лица, следеће понашања:

- напуштање места саобраћајног деликта када је повређен пешак, без заустављања возила и када окривљени не станује на познатој адреси
- уколико окривљени странац који поседује документа прибављена на нелегалан начин или окривљени који је странац није пријавио боравак у Републици Србији
- уколико је окривљени лице које се налази у бекству, одјављено са раније адресе становања, а без пријаве новог места боравка
- уколико је окривљени странац који није пријавио боравиште у Републици Србији, а држављанин је земље са којом Република Србије нема потписан споразум о узајамној правној помоћи

судска пракса препознаје као потенцијално опасне околности које указују на могуће бекство окривљеног лица.²⁶⁴

Суд ће у сваком конкретном случају ценити да ли постоје околности које указују на постојање опасности од бекства окривљеног лица, те ће с тим циљем ценити животни стил окривљеног лица, његово претходно понашање, породични живот, као и све друге конкретне околности које могу бити одлучујућег карактера. Дакле, опасност од бекства не сме бити апстрактна, већ она мора бити конкретна, заснована на конкретним критеријумима и околностима.²⁶⁵

Други основ за одређивање притвора, садржан у чл. 211. ст. 1. тач. 2. Законика о

---

²⁶² *Labita v. Italy* [GC], представка бр. 26772/95, пресуда од дана 06.04.2000, пара. 159-161

²⁶³ Не мора нужно бити реч о изјавама сведока сарадника, како је то у конкретном случају, већ се може говорити о било којој врсти доказа.

²⁶⁴ Г. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев, Коментар Законика о кривичном поступку, Београд, 2012, стр. 455-456

²⁶⁵ М. Шкулић, Притвор као мере обезбеђења присуства окривљеног лица у кривичном поступку (кривично процесно законодавство Србије – норма и пракса), Притвор и друге мере обезбеђења присуства окривљеног у кривичном поступку, Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2019, стр. 43-45

кривичном поступку, заправо представља основ за одређивање притвора због постојања опасности да би окривљено лице извршило доказну опструкцију, која може бити двојако усмерена. Наиме, можемо говорити о опструкцији у односу на материјалне доказе, и о опструкцији у односу на тзв. личне изворе доказа²⁶⁶, када се заправо јавља колузиона опасност.

Притвор одређен по основу чл. 211. ст. 1. тач. 3. Законика о кривичном поступку, јесте притвор из превентивних разлога како не би окривљено лице поновило кривично дело, довршило покушано и започето кривично дело, или учинило оно кривично дело којим прети. Примера ради, о испуњењу овог законског основа можемо говорити у ситуацији када је код окривљеног лица приликом хапшења констатовано присуство алкохола или опојних дрога, а налаз и мишљење сталног судског вештака указује да постоји реална опасност да се такво његово понашање, насилно и противно закону, настави.²⁶⁷ У кривичноправној теорији некада је овај вид притвора из превентивних разлога наилазио на критике које су упућивале да се овако нормираним основом за одређење притвора заправо врши прејудуцирање исхода поступка и прејудуцирање кривице окривљеног лица, те да се на тај начин крши право на претпоставку невиности окривљеног лица.

Међутим, постојање основане сумње да је одређено лице учинило кривично дело које му се ставља на терет, приликом одређивања притвора, уз постојање основане сумње да ће то лице поновити то или учинити друго кривично дело, засигурно лишава било какав прејудуцијарни карактер одлуке о одређивању притвора из превентивних разлога.²⁶⁸

Са становишта теорије кривичног процесног права, највише критика трпи основ за одређивање притвора из чл. 211. ст. 1. тач. 4. Законика о кривичном поступку, реч је о ситуацији када се притворе одређује окривљеном лицу због тежине кривичног дела и због узнемирења јавности.

Наиме, овај основ заправо садржи у себи два аспекта од којих је један субјективног, а други објективног карактера. Аспект објективног карактера налазимо у делу који се односи на то да је реч о кривичном делу за које је прописана казна затвора преко десет година, односно казна затвора преко пет година за кривично дело са елементима насиља или је окривљеном лицу пресудом првостепеног суда изречена казна затвора од пет година или тежа казна. Са

---

²⁶⁶ Овде се пре свега мисли на исказе одређених лица.

²⁶⁷ Г. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев, *op.cit.* стр. 456

²⁶⁸ М. Шкулић, Притвор као мере обезбеђења присуства окривљеног лица у кривичном поступку (кривично процесно законодавство Србије – норма и пракса), *op.cit.* 56-57; Видети и: В. Ђурђић, Поимање претпоставке невиности у теорији и процесној стварности, *Правна ријеч – часопис за правну теорију и праксу*, Удружење правника Републике Српске, Бања Лука, 2016, стр. 428 – 430

друге стране, околност субјективног карактера представља узнемирење јавности. Овако постављен основ за одређење притвора, посебно његов субјективни аспект, налазио је своје место у Закону о кривичном поступку Социјалистичке Федеративне Републике Југославије²⁶⁹, када се овај основ примењивао у случајевима када постоји основана сумња да је одређено лице лице учинило кривично дело, а не постоје услови за обавезни притвор.²⁷⁰ Међутим, овај основ у стручној јавности јесте наилазио на чини се оправдане критике које су доводиле у питање његову демократичност и сврсисходност пре свега, што је касније довело до тога да Уставни суд донесе одлуку којом овај основ за одређење притвора проглашава за неуставним.²⁷¹

Тежина кривичног дела *per se* и самостално, без постојања било ког другог основа за одређивање притвора, није довољан услов како би се притвор одредио, закључује Европски суд за људска права у предмету *Mamedova v. Russia*²⁷², када истиче да су се приликом испитивања законитости и оправданости продужавања притвора подносиоцу представке, окружни и регионални судови упорно ослањали на тежину оптужби, као главни чинилиац за оцену опасности од бекства, ометања спровођења правде или поновног извршења кривичног дела. Међутим, Европски суд за људска права тврди да иако тежина запређене казне представља релевантан елемент оцене опасности од бекства или поновног извршења кривичног дела, потреба за продужавањем лишења слободе се не може оцењивати са строго апстрактне тачке гледишта, узимајући у обзир само тежину кривичног дела, као и да, продужавање притвора не може користити у сврху предвиђања затворске казне.

Притвор у скраћеном кривичном поступку²⁷³ може бити одређен лицу за које постоји основана сумња да је учинило кривично дело ако постоји неки од разлога из члана 211. став 1. тач. 1. до 3. Законика о кривичном поступку, или ако је окривљеном изречена казна затвора од пет година или тежа казна и ако је то оправдано због посебно тешких околности кривичног дела.²⁷⁴

Када говоримо о основима за одређивање притвора, важно је споменути да Европски суд за људска права има јасно изражен став да је пракса држања лица у притвору без

---

²⁶⁹ Чл. 191. став 2. тач. 4. Закона о кривичном поступку објављеног у "Сл. листу СФРЈ" бр. 4/77, 36/77, 14/85, 26/86, 74/87, 57/89, 3/90 и "Сл. лист СРЈ" бр. 27/92, 24/94, 13/01

²⁷⁰ Тадашњи процесни закон из кривичне области, садржао је одредбе које су предвиђале обавезни притвор у случајевима када постоји основана сумња да је одређено лице учинило кривично дело за које је према закону прописана смртна казна.

²⁷¹ С. Кнежевић, *op.cit.* стр. 245

²⁷² *Mamedova v. Russia*, представка бр. 7064/05, пресуда од дана 01.06.2006, пара. 74

²⁷³ Скраћени, односно сумарни поступак прописан је за кривична дела за која је предвиђена новчана казна и казна затвора до осам година.

²⁷⁴ Чл. 498. став 1. Законика о кривичном поступку

конкретног правног основа, услед непостојања јасних прописа који уређују положај лица у притвору, с могућом последицом да лице буде лишено слободе у неограниченом временском периоду без одлуке суда, у супротности с начелима правне сигурности и заштите лица од произвољног поступања, које представљају заједничку нит Европске конвенције о људским правима и владавине права, како то Суд истиче у предмету *Jecius v. Lithuania*.²⁷⁵

Управо везано за основе за одређивање притвора, у предмету *Boicenco v. Moldova*²⁷⁶ Европски суд за људска права истакао је да су и првостепени и другостепени суд, приликом доношења решења о одређивању и продужавању притвора подносиоцу представке, навели одредбе важећег закона, али нису дали било какво образложење о основаности навода да би подносилац представке могао да омета поступак, побегне или поново изврши кривично дело, те су те чињенице очито указале Суду да се у конкретном случају ради о повреди права из члана 5 Европске конвенције о људским правима.

Такође, у истом предмету, *Boicenco v. Moldova*²⁷⁷ у коме се држава позвала на неколико чланова Законика о кривичном поступку, који по њеном мишљењу представљају правни основ за продужавање притвора подносиоцу представке без посебне одлуке, након истека већ одређеног притвора, Суд запажа да ниједан члан Законика о кривичном поступку на који се позивала држава не предвиђа одређивање притвора без доношења одлуке, те продужење притвора подносиоцу представке по истеку решења о одређивању притвора, није било засновано на одредбама закона, што је довело до тога да Европски суд за људска права у конкретном случају, *inter alia* утврди повреду права из члана 5. Европске конвенције о људским правима.

Од значаја је поменути и став Европског суда за људска права, који се често цитира када се разматрају повреде права из члана 5. Европске конвенције о људским правима у контексту притвора, да појам законитости притвора по својој суштини представља усклађеност с домаћим правом, те поред чињенице да је првенствено на националним властима, посебно судовима, да тумаче и примењују домаће право, чињеница да према члану 5. став 1. Конвенције, непоштовање домаћег закона повлачи за собом повреду Конвенције, произилази да Суд може и треба да има одређена овлашћења да преиспита да ли је домаћи закон испоштован.²⁷⁸

---

²⁷⁵ *Jecius v. Lithuania*, представка бр. 34578/97, пресуда од дана 31.07.2000, пара. 62

²⁷⁶ *Boicenco v. Moldova*, представка бр. 41088/05, пресуда од дана 11.07.2006, пара. 143-145

²⁷⁷ *Boicenco v. Moldova*, представка бр. 41088/05, пресуда од дана 11.07.2006, пара. 151-153

²⁷⁸ *Gusinskiy v. Russia*, представка бр. 70276/01, пресуда од дана 19.05.200, пара. 66

3.4. Поступак одлучивања о притвору

Одлучивати о притвору, дакле, одредити, продужити или укинути притвор може једино суд, јер то спада у његову искључиву надлежност. Суд одлучује о одређивању притвора на предлог јавног тужиоца, а уколико је оптужница већ подигнута он то може учинити и *ex officio*.²⁷⁹ Дужност суда приликом одлучивања о одређивању мере притвора огледа се у обавези да пре тренутка доношења одлуке, саслуша окривљено лице о постојећим разлозима за одређивање притвора, а Законик о кривичном поступку оставља могућност да поменутом саслушању присуствују бранилац окривљеног и јавни тужилац, с тим да се саслушање може обавити и без њих, уколико се бранилац и јавни тужилац не појаве на саслушању по примљеном обавештењу од стране суда, о датуму, времену и месту саслушања окривљеног лица.²⁸⁰

У посебним околностима, одлука о одређивању мере притвора може се донети и без саслушања окривљеног лица о постојећим разлозима за одређивање притвора, у складу са одредбама Законика о кривичном поступку²⁸¹, уколико:

- се уредно позвано окривљено лице не одазове позиву, а свој изостанак не оправда
- се није могло извршити уредно достављање позива, а из околности очигледно произилази да окривљено лице избегава пријем позива
- постоји опасност од одлагања

Међутим, уколико суд одлучи о мери притвора без саслушања окривљеног лица, те одреди меру притвора, суд ће у законском року од 48 часова саслушати тако притвореног окривљеног и након саслушања суд ће поново одлучивати о одређивању мере притвора, односно, одлучиће да ли ће већ изречену меру укинути или оставити на снази.²⁸² Одлука о одређивању притвора коју доноси суд има форму решења, док су његови саставни делови:

- име и презиме лица које се притвара
- кривично дело за које се оно окривљује
- законски основ за притвор
- време на које је одређен притвор

²⁷⁹ Чл. 212. став 1. Законика о кривичном поступку

²⁸⁰ Чл. 212. став 2. и 3. Законика о кривичном поступку

²⁸¹ Чл. 212. став 4. Законика о кривичном поступку

²⁸² Чл. 212. став 5. Законика о кривичном поступку

- време хапшења
- поука о праву на жалбу
- образложење основа и разлога за одређивање притвора
- службени печат и потпис судије који одређује притвор

Решење о притвору се по правилу предаје окривљеном лицу у тренутку хапшења, а најкасније у законском року од 12 часова од тренутка притварања, те се у списима предмета мора посебно назначити дан и час хапшења окривљеног као и тренутак предаје решења којим се притвор одређује.²⁸³

Доношење решења о притвору у фази истраге спада у функционалну надлежност судије за претходни поступак, који решење о притвору доноси на основу предлога јавног тужиоца, док ће о доношењу решења о притвору после подизања оптужнице одлучивати ванпретресно веће.²⁸⁴ Када почне фаза главног претреса, па све до тренутка објављивања пресуде о одређивању, продужењу и укидању притвора одлучиваће судеће веће.²⁸⁵

3.5. Трајање притвора

Притвор као принудна мера процесног карактера којом се задире у основна људска права и ограничава лична слобода окривљеног лица, мора се прекинути онда када сврха одређивања притвора престане да постоји. Наиме, општим правилима о притвору које познаје важећи Законик о кривичном поступку, предвиђа се дужност свих органа који учествују у кривичном поступку и органа који им пружају правну помоћ да трајање притвора сведу на најкраће неопходно време и да поступају са нарочитом хитношћу ако се окривљени налази у притвор.

Битно је поменути да се трајањем и ограничавањем мере притвора бави и највиши шравни акт у Републици Србији. Наиме Уставом Републике Србије²⁸⁶ јемчи се да трајање притвора суд своди на најкраће неопходно време, имајући у виду разлоге притвора, да притвор одређен одлуком првостепеног суда траје у истрази најдуже три месеца, а виши суд га може, у складу са законом, продужити на још три месеца, те да ако до истека овог времена не буде подигнута оптужница, окривљени се пушта на слободу. Исти члан Устава јемчи и да после подизања оптужнице трајање притвора суд своди на најкраће неопходно време, у складу са

²⁸³ Чл. 213. Законика о кривичном поступку

²⁸⁴ До тренутка потврђивања оптужнице ванпретресно веће ће одлучивати о притвору на предлог јавног тужиоца, а након потврђивања оптужнице то може чинити и по службеној дужности.

²⁸⁵ В. Ђурђић *op.cit.* стр. 397

²⁸⁶ Чл. 31. Устава Републике Србије

законом, као и да се притвореник пушта да се брани са слободе чим престану разлози због којих је притвор био одређен. Уставом прокламоване принципе ограничавања трајања притвора материјализује кроз своје одредбе Законик о кривичном поступку.²⁸⁷

Са друге стране, притвор након подизања оптужнице нема своје временско ограничење. О томе говори члан 216. Законика о кривичном поступку, којим се порписује да је веће дужно да и без предлога странака и браниоца испита да ли још постоје разлози за притвор и да донесе решење о продужењу или укидању притвора, по истеку сваких 30 дана до потврђивања оптужнице, а по истеку сваких 60 дана након потврђивања оптужнице па до доношења првостепене пресуде.²⁸⁸ Временско ограничење притвора постоји и у сумарном кривичном поступку, те у овој врсти посебног кривичног поступка притвор пре подношења оптужног предлога може трајати највише 30 дана, уз могућност да се притвор продужи за још 30 дана, ако је то неопходно ради прибављивања нових доказа, док након подношења оптужног предлога више не постоји временско ограничење притвора.²⁸⁹

Посебни кривични поступак који се води према малолетницима такође познаје временско ограничење трајања притвора, па тако Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица²⁹⁰ садржи посебне одредбе којима се ограничава и регулише трајање притвора који се одређује малолетницима.²⁹¹

3.6. Контрола и укидање притвора

Једно од раније наведених општих правила о притвору предвиђа могућност да у току целог поступка притвор мора бити укинут чим престану разлози на основу којих је био одређен. Из тог разлога, али и с циљем да се најтежа мера обезбеђења окривљеног у кривичном поступку учини хуманијом, постојећим правом у Републици Србији нормира се обавеза периодичног преиспитивања опстанка већ одређеног притвора.²⁹² Овакав вид контроле притвора, односно постојање могућности да се покрене поступак којим би се укинуо већ одређени притвор, предвиђа и Европска конвенција о људским правима, конкретно члан 5 Конвенције, којим се јемчи да свако ко је лишен слободе има право да покрене поступак у коме ће суд хитно испитати законитост лишења слободе и наложити пуштање на слободу ако

---

²⁸⁷ Чл. 215. Законика о кривичном поступку

²⁸⁸ Чл. 216. Законика о кривичном поступку

²⁸⁹ С. Кнежевић, *op.cit.* стр. 248

²⁹⁰ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, „Сл. гласник РС“, бр. 85/2005

²⁹¹ Чл. 67. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица

²⁹² С. Кнежевић, *op.cit.* стр. 249

је лишење слободе незаконито.²⁹³

Када је реч о одређеном притвору у току фазе истраге, судија за претходни поступак има дужност да и без предлога странака или браниоца окривљеног, по истеку сваких 30 дана испита да ли још увек постоје разлози за притвор, те да донесе решење о продужењу или укидању притвора.²⁹⁴ У ситуацији када је притвор одређен након подизања оптужнице, идентична дужност преиспитивања опстанка већ одређеног притвора обавезује и ванпретресно веће које је о притвору одлучивало, па тако ванпретресно веће јесте дужно да и без предлога странака и браниоца испита да ли још постоје разлози за притвор и да донесе решење о продужењу или укидању притвора, по истеку сваких 30 дана до потврђивања оптужнице, а по истеку сваких 60 дана након потврђивања оптужнице па до доношења првостепене пресуде.²⁹⁵ Од тренутка објављивања првостепене пресуде, до тренутка када се списи предмета пошаљу другостепеном суду, на сваких 60 дана контролу мере притвора вршиће ванпретресно веће првостепеног суда.

Начелно, другостепени суд нема онакву обавезу какву има првостепени суд у погледу контроле постојања разлога за одређивање притвора, са изузетком када другостепени орган укине пресуду првостепеног суда, јер ће тада другостепени суд испитати да ли још постоје разлози због којих је одређен притвор и донеће решење о продужењу или укидању притвора, а против ког није дозвољена жалба.²⁹⁶ Такође, како је суд који суди у другом степену позван да донесе и одлуку којом преиначава пресуду првостепеног суда, у том случају другостепени суд надлежан је и да одреди оптуженом притвор уколико су се тек у овој фази стекли услови, односно основи за одређивање притвора. Притвор ће другостепени орган одредити посеним решењем против кога није дозвољена жалба.²⁹⁷

За одређивање мере притвора морају бити испуњени законски услови, те у тренутку када за већ одређени притвор не постоје више законски услови и основи, притвор се има укинути и битно је поменути да укидање притвора може наступити у било којој фази кривичног поступка. Притвор се може укинути ако:

- престану разлози због којих је притвор био одређен
- истекне одређени рок трајања притвора или истекне најдужни рок прописан законом за

---

²⁹³ Чл. 5. став 4. Европске конвенције о људским правима

²⁹⁴ Чл. 215. став 1. Законика о кривичном поступку

²⁹⁵ Чл. 216. став 3. Законика о кривичном поступку

²⁹⁶ Чл. 458. став 4. Законика о кривичном поступку

²⁹⁷ Чл. 459. став 2. Законика о кривичном поступку

трајање притвора

- дође до обуставе кривичног поступка
- се оптужница одбаци
- се донесе ослобађајућа пресуда
- се донесе пресуда којом се оптужба одбија
- се окривљено лице иако оглашено кривим ослободи од казне
- је окривљеном лицу изречена новчана казна, казна рада у јавном интересу, казна одузимањавозачке дозволе, судска опомена или условна осуда

Оваква дужност да се притвор за који не постоје конкретни законски основи укине, предвиђа један од основних принципа заштите људских права окривљеног лица, али исто тако треба истакнути да би продужетак трајања мере притвора без законских основа било у чистој супротности са сврхом ове принудне мере процесног карактера и са чврсто постављеним стандардима Европског суда за људска права на које често Суд подсећа приликом сваког разматрања питања оправданости лишења слободе.

Притвор се укида одлуком у форми решења, а то суд може учинити и по службеној дужности, али и на предлог странака у поступку. Судија за претходни поступак и ванпретресно веће надлежни су за доношење овог решења када се поступак налази у фази истраге, док након подизања оптужнице то спада у надлежност ванпретресног већа²⁹⁸ и судећег већа²⁹⁹, а донети решење о укидању притвора може и председник судећег већа на припремном рочишту, уз сагласност странака.³⁰⁰ Решење о укидању притвора представља исходиште преиспитивања оправданости притвора који је одређен, али и судске контроле оптужбе.³⁰¹

Другостепени суд поред могућности да одреди притвор када то нађе потребним, он може и притвор укинути, и то када донесе одлуку којом укида одлуку првостепеног суда и предмет враћа на поновно одлучивање, а не нађе да је потребно продужити трајање притвора, а исто тако другостепени орган може укинути трајање мере притвора приликом преиначавања одлуке првостепеног суда, наравно ако се донетом пресудом другостепеног суда или изреченом кривичном санкцијом окривљеном лицу том пресудом, испуњавају основи за укидање притвора. Идентична ситуација као када другостепени орган донесе решење о

---

²⁹⁸ До почетка главног претреса и након објављивања пресуде.

²⁹⁹ Уколико се о укидању притвора одлучује у току главног претреса.

³⁰⁰ В. Ђурђић *op.cit.* стр. 403-407

³⁰¹ С. Кнежевић, *op.cit.* стр. 251

продуживању или одређивању притвора, против решења другостепеног суда којим се укида већ одређени притвор окривљеном лицу, није дозвољена жалба.³⁰²

3.7. Поступање и третман према лицима у притвору

Законик о кривичном поступку осим тога што својим одредбама регулише мере којима се ограничава лична слобода окривљеног лица, с посебним освртом на најтежу од тих мера, меру притвора, а све у сврху остварења процесних циљева, Законик о кривичном поступку садржи посебан део којим се одређује статус притвореника, односно лица која се налазе у притвору. Тако у тексту Законика о кривичном поступку можемо наићи на одредбе које регулишу:

- основна правила о поступању са притвореницима³⁰³
- права и дужности притвореника³⁰⁴
- посете притворенику³⁰⁵
- преписке са притвореником³⁰⁶
- дисциплинске преступе притвореника³⁰⁷
- надзор над притвореницима³⁰⁸

Напошетку чланом 223. Законика о кривичном поступку одређује се да ће се извршење мере притвора ближе уредити актом министра надлежног за послове правосуђа.³⁰⁹

Фундаментално правило приликом поступања према притвореном лицу јесте да се у току притвора не сме вређати личност и достојанство притвореника, притом свака од додатних ограничења која се имају применити према лицу у притвору не смеју бити прекомерна и у супротности са самом сврхом мере притвора.³¹⁰ Битно је поменути да је текстом Законика о кривичном поступку одређено да лица која се налазе у притвору неће бити смештена у истој просторији са лицима која се налазе на извршењу казне која се састоји у лишењу слобде, те да

---

³⁰² Ibid.

³⁰³ Чл. 217. Законика о кривичном поступку

³⁰⁴ Чл. 218. Законика о кривичном поступку

³⁰⁵ Чл. 219. Законика о кривичном поступку

³⁰⁶ Чл. 220. Законика о кривичном поступку

³⁰⁷ Чл. 221. Законика о кривичном поступку

³⁰⁸ Чл. 222. Законика о кривичном поступку

³⁰⁹ У Републици Србији, за послове правосуђа надлежно је министарство правде, односно министар правде.

³¹⁰ Тако се према притворенику по слову закона, могу примењивати само она ограничења која су потребна да се спрече бекство, подстрекавање других лица да униште, сакрију, измене или фалсификују доказе или трагове кривичног дела и непосредни или посредни контакти притвореника усмерени на утицање на сведоке, саучеснике или прикриваче.

на тај начин законодавац прави јасну дистинкцију између притворених лица и осуђених лица, што се даље само додатно материјализује кроз одредбе закона којима се уређују положај и права притвореника који се очито разликује од права лица која се налазе на извршењу казне затвора.

Када је реч о правима и дужностима које имају притворена лица, треба истакнути да притвореник има одређена апсолутна права која ни у ком случају нису подложна дерогацији или пак ограничавању. У такву категорију права можемо сврстати:

- право на непрекидни ноћни одмор сваког дана у трајању од најамње осам часова
- право на кретање на слободном ваздуху у трајању од најамње два часа дневно
- право комуникације притвореника са својим браниоцем
- правно на подношење правних лекова

Остала права која припадају лицима која се налазе у притвору подложна су ограничењима, а уколико говоримо о дисциплинским преступима, поједина права могу бити и ускраћена.³¹¹ Лица која се налазе у притвору имају право да носе своју одећу, да користе своју постељину и да о свом трошку набављају и користе храну, књиге, стручне публикације, штампу³¹², прибор за писање и цртање и друге ствари које би служиле у оставривању њихових редовних потреба. Притворена лица немају право да поседују предмете подобне да нанесу телесне повреде или подобне да служе у сврху припреме бекства. Притворенику ће се такође омогућити да оствари своје право на рад, то право може остварити у кругу завода, за шта му припада одређена накнада.³¹³

Посебан сегмент гарантованих људских права лица које се налази у притвору односи се на право на примање посета и на могућност преписке са друим лицима. Наиме, како је то одредбама Законика о кривичном поступку нормирано, по одобрењу судије за претходни поступак и под његовим надзором или надзором лица које он одреди, у границама кућног реда завода, притвореника могу посећивати блиски сродници, а по захтеву притвореног лица може га посетити и лекар и друга лица.³¹⁴ Са знањем судије за претходни поступак, али и у складу са потврђеним међународним уговором, дипломатско-конзуларни представник државе чији је

---

³¹¹ Дисциплинска казна притворенику може се огледати у ограничењу посета, осим када је реч о посети браниоца притвореника.

³¹² Судија за претходни поступак може притворенику решењем, у фази истраге, привремено ускратити или ограничити коришћење штампе, ако је вероватно да би то довело до ометања истраге.

³¹³ Чл. 218. став 5. Законика о кривичном поступку

³¹⁴ Чл. 219. став 1. Законика о кривичном поступку

притвореник држављанин, односно представник овлашћене међународне организације јавноправног карактера, ако је у питању избеглица или лице без држављанства, има право да притвореника посећује и са њим разговара без надзора. Такође, бранилац, Заштитник грађана и Комисија за контролу извршења кривичних санкција Народне скупштине, у складу са законом, као и представник овлашћене међународне организације јавноправног карактера, у складу са потврђеним међународним уговором, имају право да несметано посећују притворена лица и да са њима разговарају без присуства других лица, како то одређује члан 219. став 3. Законика о кривичном поступку.

Дужност притвореника огледа се у обавези поштовања законских одредби које регулишу дужности притвореника, пре свега кроз Законик о кривичном поступку и обавези поштовања подзаконских аката који прописују дужности лица која се налазе у притвору, а то без сумње јесте Правилник о кућном реду за примену мере притвора (у даљем тексту и Правилник).³¹⁵ Како је дужност притвореника да се придржавају кућног реда, тако непоступање у складу са горенаведеним регулативама законским и подзаконским, са собом последично доводи до тога да лице које се налази у притвору чини дисциплински преступ, због којих им судија за претходни поступак, односно председник судећег већа могу изрећи дисциплинску казну.³¹⁶ Правилник о кућном реду за примену мере притвора предвиђа да су притвореници дужни да током трајања мере притвора понашање управљају у складу са наредбама и упутствима управника завода, те Правилник одређује читав низ дисциплинских престапа³¹⁷ као што су:

- недисциплиновано, непристојно и агресивно понашање
- угрожавање, односно ометање других притвореника у обављању радних и слободних активности
- удаљавање из круга завода или радилишта завода без одобрења
- физичко обрачунавање, припремање бекства, бекство из завода
- изношење алата и других материјалних средстава којима су задужени на радном месту
- међусобна купопродаја и размена одеће, обуће, лекова и других ствари
- коцкање

---

³¹⁵ Правилник о кућном реду за примену мере притвора, „Сл. гласник РС“, бр. 35/99

³¹⁶ С. Кнежевић, *op.cit.* стр. 253

³¹⁷ Чл. 46. Правилник о кућном реду за примену мере притвора

- припремање оброка, напитака и хране ван просторија предвиђеног у ту сврху
- тетовирање, повређивање себе и других
- уништавање имовине завода
- лепљење постера, шарање по зидовима и на други начин нарушавање изгледа завода
- вршење других недозвољених активности којима се ремети живот и рад у заводу

Дисциплинска казна, изречена због учињеног неког од наведених дисциплинских престапа огледа се у ограничењу или ускраћивању права притворених лица, и то оних права која су подложна дерогацији, с тим да пре самог кажњавања лице које се налази у притвору мора бити обавештено о дисциплинском преступу за који се терети и мора му се пружити прилика да изнесе своју одбрану.

Напослетку, када говоримо о поступању и третману према лицима која се налазе у притвору морамо се осврнути и на надзор над притвореницима. Наиме, надзор врши судија за извршење кривичних санкција или судија кога председник суда одреди.³¹⁸ Надзор се има спровести најмање једном у 15 дана, те судија који врши надзор има дужност и да ако нађе за потребно, и без присуства запослених у заводу обавести како се притвореници хране, како се снабдевају другим потребама и како се са њима поступа. Судија је дужан да о неправилностима уоченим приликом обиласка завода без одлагања обавести министарство надлежно за послове правосуђа, као и Заштитника грађана., док се обавеза Министарства огледа у томе да у року од 15 дана од дана пријема обавештења о неправилностима обавести судију о мерама предузетим за њихово отклањање.³¹⁹

Коначно, судија за извршење кривичних санкција или судија кога председник суда одреди може без ограничења, у свако доба да обилази све притворенике, да са њима разговара и да од њих прима притужбе.³²⁰

---

³¹⁸ Чл. 222. став 1. Законика о кривичном поступку

³¹⁹ Чл. 222. став 2. Законика о кривичном поступку

³²⁰ Чл. 222. став 3. Законика о кривичном поступку

III РЕЛЕВАНТНА ПРАКСА ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА

Како би свеобухватно разумели горенаведене међународне стандарде, али и критике изнете према постојећим законским решењима у контексту апсолутне забране мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања, ваљало би приказати неке од одлука Европског суда за људска права донете против Републике Србије, како би на тај начин указали на правне стандарде и критеријуме које Европски суд за људска права примењује приликом оцене повреде забране мучења, нечовечног и понижавајућег поступања према лицима у притвору. Притом ће се анализом пресуда које су донете против Републике Србије указати и на степен усклађености решења националног права са стандардима Европског суда за људска права, те се на тај начин могу уочити системски проблеми са којима се Република Србија суочава у решавању случајева у којима постоје основи сумње да је одређено лице било изложено актима мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања. У наставку рада следи анализа свих донетих пресуда Европског суда за људска у вези поступања према лицима у притвору.

1. Лакатош и други против Србије

Тако су у предмету *Lakatoš and Others v. Serbia*³²¹ подносиоци представке³²² тврдили да су, *inter alia*, претрпели повреду права из члана 3 Европске конвенције о људским правима и то у материјалном и процедуралном смислу. Први, други, трећи и четврти подносилац представке су се јавном тужиоцу жалили да је полиција према њима применила физичку силу током хапшења и касније у просторијама полицијске станице, те да су били изложени актима злостављања, што је последично изазвало физичке болове и психичке патње подносиоцима представке. Влада је на изнете тврдње подносилаца представке с циљем оправдања несумњиво нанетих повреда подносиоцима представке изнела контрааргумент да су се подносиоци представке опирали приликом извођења акције хапшења, те да је у том случају примена и употреба силе била неопходна и даје иста резултат нужног деловања полиције.

Европски суд за људска права се, између осталог, приликом разматрања повреде права из члана 3 Европске конвенције о људским правима у конкретном случају служио и Извештајем Влади Србије о посети Комитета против мучења Србији од 19. до 29. новембра

---

³²¹ *Lakatoš and Others v. Serbia*, представка бр. 3363/08, пресуда од дана 07.01.2014

³²² Славко Лакатош (први подносилац представке), Лајчи Димовић (други подносилац представке), Ивица Димовић (трећи подносилац представке), Маћаш Димовић (четврти подносилац представке), Рамајана Аметов (пети подносилац представке)

2007. године, објављен 14. јануара 2009. године у коме се наводи да је Комитет против мучења примио информације о физичком и психичком злостављању притворених лица, као и да је делегација Комитета у просторијама неколико полицијских станица пронашла палице за бејзбол, гвоздене шипке, дрвене палице и друге сличне предмете који су свакако подобни да се њима нанесе озбиљан физички бол лицима која се налазе у притвору. Ове наводе садржане у Извештају Комитета против мучења Европски суд за људска права узео је као релевантне.

У вези навода подносиоца представке да је дошло до повреде права из члана 3 Европске конвенције у материјалном смислу, битно је поменути касније медицинске извештаје лекара којима се насупрот првобитним полицијским извештајима, може јасно утврдити да су подносиоцима представке нанете повреде не само приликом хапшења већ и у тренуцима боравка у полицији. Европски суд за људска права поновио је да су лица у притвору у осетљивом положају, а да је дужност власти да воде рачуна о поступању са њима. Када дође до ситуације у којој полиција притвори појединца доброг здравља, а касније се утврди да је лице повређено у време пуштања на слободу, за државу је обавезујуће да пружи уверљиво објашњење како је дошло до повреда, а ако то не учини јасно је да настаје питање према члану 3. Конвенције, подсећа Суд.³²³ Европски суд за људска права, у конкретном случају, закључује разматрање повреде материјалног аспекта члана 3 Европске конвенције о људским правима наводима да Влада није понудила никакво објашњење за разлике између повреда које је полиција најпре потврдила и оних касније утврђених, да су нанете повреде јасно достигле минималан степен суровости, те да Суд не може а да не утврди да је дошло до повреде члана 3. Европске конвенције о људским правима због нечовечног и понижавајућег поступања које су претрпели први, други, трећи и четврти подносилац представке.

Даље, у конкретном случају Европски суд за људска права утврдио је и повреду процесног аспекта члана 3 Европске конвенције о људским правима. Суштински је важно истакнути чињеницу да и поред тога што су се подносиоци представке жалили истражном судији, надлежне власти нису спровеле посебну истрагу с циљем откривања и кажњавања одговорних лица за злостављање притвореника, односно за злостављање подносилаца представке. Наиме, како је већ наведено, позитивна процедурална обавеза државе подразумева да државни органи морају након добијања информације која би указивала на то да је појединац био изложен мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању, спровести адекватну истрагу како би коначно дошли до закључка да ли је заиста појединац био изложен

---

³²³ *Lakatoš and Others v. Serbia*, представка бр. 3363/08, пресуда од дана 07.01.2014, пара. 76

мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању. Управо непостојање адекватне истраге и испитивање свих релевантних околности случаја злостављања лица која се налазе у притвору и непоступање државних органа по службеној дужности, онако како им налаже позитивна процедурална обавеза довело је до закључка Европски суд за људска права да је у конкретном случају дошло до повреде права из члана 3 Европске конвенције о људским правима и у његовом процедуралном аспекту. Наведено понашање државних власти сведочи односу који државни органи имају према Европској конвенцији о људским правима и Европском суду за људска права, који не можемо окарактерисати као у потпуности одговарајући.

2. Хајнал против Србије

Следећа пресуда Европског суда за људска права коју ћемо анализирати јесте из предмета *Hajnal v. Serbia*.³²⁴ У поменутом предмету, подносилац представке г. Хајнал тврдио је да је претрпео између осталих и повреду права из члана 3 Европске конвенције о људским правима, притом реч је и о материјалном и о процедуралном аспекту овог члана, а Европски суд за људска потврдио је касније дошао до закључка да је заиста дошло до повреде права из члана 3 Конвенције.

Међутим пресуда у предмету *Hajnal v. Serbia*, оправдано наилази на оштре критике у стручној јавности. Наиме, оно што изазива незадовољство стручне јавности јесте чињеница да у конкретном случају Европски суд за људска права није имао нити један материјални доказ који би поткрепио наводе подносиоца представке да је био изложен актима мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања. Европски суд за људска права више пута констатује да г. Хајнал није имао видљиве повреде на себи, међутим Суд наводи да како је интервал између боравка и испитивања подносиоца представке у просторијама полицијске станице и саслушања пред истражним судијом седам дана, тако су евентуално физички нанете повреде могле да зацеле, док свакако психичко злостављање не оставља видљиве трагове. Европски суд за људска права даље наводи да је Комитет против мучења „на најприкаднији начин утврдио да је у релевантном тренутку, у скоро свим полицијским станицама које је посетила у Београду, делегација нашла бејзбол палице и сличне нестандардне и необележене предмете у канцеларијама које се користе за испитивање.“, те ове наводе Комитета Суд цени као релевантне у конкретном случају, приликом утврђивања повреде материјалног аспекта

---

³²⁴ *Hajnal v. Serbia*, представка бр. 36937/06, пресуда од дана 19.06.2012. године

члана 3 Европске конвенције о људским правима, чак иако је подносилац представке г. Хајнал приведен и саслушаван у Суботици, а не у Београду на који се односи извештај Комитета. Како је приликом оцене доказа у предметима који се баве чланом 3 Европске конвенције о људским правима Европски суд за људска права усвојио стандард доказа „ван разумне сумње“, не можемо, а да не закључимо да у конкретном случају такав стандард доказа није задовољен, те да је Европски суд за људска права погрешно утврдио повреду материјалног аспекта члана 3 Европске конвенције о људским правима, али исто тако на овом примеру можемо увидети значај Извештаја Комитета против мучења, на коме Европски суд за људска права претежно заснива своје аргументе да се заиста ради о третману супротном члану 3 Конвенције.

Повреда процедуралног аспекта члана 3 Конвенције у конкретном случају није упитна, из разлога јер је очигледно изостала посебна истрага државних органа која би морала бити покренута по службеној дужности с циљем откривања и каснијег кажњавања одговорних лица за злостављање подносилаца представке, чак иако се подносилац представке жалио на третман током боравка у полицијској станици, те је тврдио да је био изложен актима злостављања.

3. Зличих против Србије

Са становишта апсолутне забране мучења, нечовечног или понижавајућег поступања према притвореним лицима, од значаја је споменути и пресуду новијег датума донету у предмету *Zličić v. Serbia*.³²⁵ У поменутом случају подносилац представке истицао је повреду права из члана 3 Европске конвенције о људским правима Тврдње подносиоца представке односиле су злостављање од стране полицијских службеника, коме је он био изложен 10. јануара 2014. године, а подносилац представке је такође истакао пропуст државе да спроведе делотворну истрагу о наводима да је г. Зличих био изложен злостављању. Подносилац представке је истакао да је током испитивања у просторијама полицијске станице више пута био изложен физичком насиљу, те да је ударан песницом у главу и стомак, али и то да је у једном тренутку био приморан да скине са себе сву одећу.³²⁶ Влада и у овом случају није пружила било какво објашњење које би одговорило на питање како је подносилац представке могао да задобије повреде које су му констатоване, те се као логичан закључак намеће да су оне настале услед примене физичке силе од стране полицијских службеника у

---

³²⁵ *Zličić v. Serbia*, представка бр. 73313/17 и 20143/19, пресуда од дана 26.01.2021. године

³²⁶ Након обављеног лекарског прегледа утврђено је да подносилац представке има контузије главе и лица, као и контузију леве очне јабучице.

просторијама где је подносилац представке боравио у притвору. Треба додати и чињеницу да је Европски суд за људска права, као између осталог и национални судови, утврдио да је предузето насиље према подносиоцу представке имало посебан циљ да се од њега изнуди потпис на потврди о привремено одузетим предметима. Након сагледавања свих изнетих околности, Европски суд за људска права нашао је да овакво понашање према подносиоцу представке мора бити окарактерисано као нечовечно и понижавајуће.

Суд је даље у овом предмету испитивао повреду процедуралног аспекта члана 3 Европске конвенције о људским правима, јер је Суд истакао да се жалба подносиоца представке у вези нечовечног и понижавајућег поступања према њему може сматрати веродостојном, пре свега јер је управо постојање таквог третмана утврдио Европски суд за људска права, те таква жалба свакако захтева адекватну званичну истрагу. Оно што Суд истиче јесте недоследан приступ државних органа приликом оцене изнетих доказа, наиме, јавно тужилаштво је своје закључке креирало само на основу изјава полицијских службеника умешаних у инцидент, док је јавно тужилаштво без даљег разматрања одбацило изјаву сведока Г.К., али и изјаву подносиоца представке. За такво поступање јавно тужилаштво није дало довољно уверљиво објашњење, с тим да се у обзир мора узети чињеница да су полицијски службеници били умешани у наводно злостављање подносиоца представке, те су њихове изјаве очигледно дате с циљем избегавања кривичне одговорности.

Европски суд за људска права, следствено свим изнетим чињеницама закључује да државни органи нису спровели ефективну званичну истрагу о веродостојним наводима подносиоца представке о злостављању од стране полицијских службеника, што последично доводи до повреде и процедуралног аспекта члана 3 Европске конвенције о људским правима.

4. Станимировић против Србије

С циљем разумевања системског проблема са којим се Република Србија сусреће у погледу постојања адекватног механизма истраге и испитивања случајева у којима постоје основи сумње да је дошло до повреде забране мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања лица у притвору, треба анализирати и пресуду Европског суда за људска права у предмету *Stanimirović v. Serbia*.³²⁷ Подносилац представке г. Станимировић изнео је тврдње да је око 20 часова 10. фебруара 2001. године ухапшен код своје куће, да је одведен у просторије полицијске станице у Смедереву где је био изложен актима мучења,

---

³²⁷ *Stanimirović v. Serbia*, представка бр. 26088/06, пресуда од дана 18.10.2011. године

услед чега је од њега изнуђено признање да је учествовао у убиству.

Када је подносилац представке био изведен пред истражног судију изнео је жалбе у погледу претпрљеног насиља од стране полиције. Подносилац представке је прегледан у локалној болници, те је према лекарском извештају подносилац представке имао поломљено ребро и модрице по телу. Након што је подносилац представке враћен у притвор он је поново претучен од стране полцијских службеника, притом се подносилац представке услед претпрљених болова онесвестио, те му је након лекарског прегледа установљен потрес мозга уз модрице на глави.

Треба поменути да је подносилац представке истакао и да је тучен бејзбол палицом, да су му полцијски службеници излагали гениталије електричним шоковима, да му је пређено смрћу и да је био гушен пластичном кесом за време испитивања у полицији у периоду од 10. до 17. фебруара 2001. године. Међутим, Европски суд за људска права се у конкретном случају морао држати општих правила међународног права³²⁸, те је последично томе утврђено да Суд нема временску надлежност да разматра повреду права из члана 3 Европске конвенције о у људским правима, односно да разматра материјални аспект члана 3 Конвенције.

Подносилац представке је такође изнео своју жалбу и због непостојања делотворне истраге у погледу поступања полицијских службеника према њему. У конкретном случају истражни органи обуставили су истрагу 2001. године, којом је требало утврдити околности у погледу злостављања г. Станимировића, притом истражни органи нису испитали ни самог подносиоца представке, већ су га истражни органи први пут на околности његовог наводног злостављања испитивале тек 2004. године у мају. Следствено тој чињеници Европски суд за људска права разуме да је „оживела“ процедурална обавеза држава која произилази из члана 3 Европске конвенције о људским правима. Европски суд за људска права, у конкретном случају, подсећа на свој устаљени став да би истрага требало да омогући идентификацију и кажњавање одговорних лица за акте злостављања, те да ако то истрага не омогући, законом прописана забрана мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања остала би без своје делотворности у пракси. Европски суд за људска права такође истиче брзину и независност као битне карактеристике истраге, притом се истрага не може окарактерисати као независна уколико дође до ситуације да припадници исте јединице који су умешани у наводно

---

³²⁸ Чл 28. Бечке конвенције о уговорном праву говори о неповратној снази уговора: „Осим ако друкчија намера не произилази из уговора или није на други начин утврђена, одредбе уговора не везују једну чланицу у погледу акта или чињенице који су претходили датуму ступања на снагу овог уговора у односу на ту чланицу или ситуацију која је престала да постоји тог датума.“

мучење, нечовечно или понижавајуће поступање или кажњавање, или су управо они извршили наведене акте злостављања, предузимају истрагу.

Да би у потпуности разумели колики значај процедуралној обавези коју свака држава има према члану 3 Европске конвенције о људским правима, даје Европски суд за људска права, довољно је сагледати закључак у горенаведеном случају *Stanimirović v. Serbia*. Наиме, чак и поред чињенице да су у кривичном поступку, који се водио против подносиоца представке, утврђене околности мучења коме је подносилац представке изложен у полицијској станици у Смедереву почетком 2001. године, од стране полицијских службеника, и поред чињенице да су у том кривичном поступку могући учиниоци одговорни за акте злостављања, утврђени, Европски суд за људска права је због чињенице да посебна истрага због навода о злостављању подносиоца представке није обављена закључио да нису задовољени стандарди и захтеви које у контексту забране мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања производи Европска конвенција о људским правима, те је последично Европски суд за људска права утврдио да је у конкретном случају дошло до повреде процедуралне обавезе држава из члана 3 Европске конвенције о људским правима.

IV ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Анализом постојећих стандарда у области заштите људских права, насталих првенствено кроз јуриспруденцију Европског суда за људска права долазимо до закључка да забрана мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања заузима посебно место у каталогу људских права која се гарантују Европском конвенцијом о људским правима, притом апсолутни карактер ове забране представља *argumentum a fortiori* да је реч о привилегованом праву. Потребно је истакнути да следствено чињеници да се Европска конвенција о људским правима разуме као „живи инструмент који се има тумачити у светлу садашњих услова“, стандарди произашли из јуриспруденције Европског суда за људска права су подложни даљем развијању, а зависно од конкретног случаја, они могу бити тумачени екстензивније или ипак рестриктивније, односно могу сузити или проширити захтеве Конвенције према државама што производи обавезу државним властима да своја важећа законска решења усклађују и даље хармонизују у складу са општеприхваћеним стандардима.

Свеобухватном анализом горенаведених стандарда и нормативног оквира Републике Србије, у контексту апсолутне забране мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања, уочава се неопходност измене важећих законских и подзаконских прописа. Притом је уочљив недостатак воље државних власти да заштиту људских права додатно унапреди, што можемо видети из чињенице да нису отклоњени постојећи недостаци и мане садржане у одредбама Кривичног законика и Законика о кривичном поступку, о којима је раније било речи у раду. У прилог томе говоре извештаји Комитета против мучења у којима се детаљно објашњава присутан проблем некажњивости државних службеника за акте злостављања.

Интепретацијом закључака Европског суда за људска права из предмета вођених против Републике Србије, у погледу члана 3 Европске конвенције о људским правима, стиче се јак утисак да се државне власти у Републици Србији суочавају са системским проблемом кршења процедуралног аспекта члана 3 Конвенције и са проблемом некажњивости државних органа за учињене акте злостављања према лицима која су лишена слободе и налазе се у притвору. Постојање оваквог системског проблема повлачи одговорност свих учесника у систему откривања злостављања, тачније, говоримо о одговорности тужилаштва, судија, адвоката, полицијских службеника, али и лекара.

Према нашем схватању, системски проблем захтева његово системско решавање

које би се огледало, пре свега у новелирању законских решења, а потом у константним обукама стручних лица у органима унутрашњих послова, запослених у управи за извршење кривичних санкција, тужиоца, адвоката, судија и лекара, са посебним освртом на унапређење судске и тужилачке праксе у контексту спровођења истраге која би по својим карактеристикама у потпуности одговорила захтевима Европске конвенције о људским правима и стандардима који произилазе из праксе Европског суда за људска права. Истичемо да потпуна имплементација и практично спровођење апсолутне забране мучења и нечовечног поступања или кажњавања као *ius cogens* норме у националном праву, не сме бити упитно, јер се кроз ову апсолутну забрану отелотворује цивилизацијски развитак модерног друштва и материјализују постављени принципи модерне кривичноправне науке.

Битно је напоменути да се висока позиција апсолутне забране мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања на лествици гарантованих људских права, осликава у националном законодавству и кроз законске текстове који уређују процесно право, те се тако постојећим законским одредбама Законика о кривичном поступку прописује да се докази прибављени применом неке од три забрањене категорије понашања не сматрају ваљаним, те се као судске одлуке не могу заснивати на тако прибављеним доказима.

Посебна пажња у овом раду била је посвећена ограничавању личне слободе у постојећем кривичном законодавству Републике Србије, уз нарочит осврт на институт притвора, као меру принуде процесног карактера, којом се обезбеђује присуство окривљеног лица у кривичном поступку, ради несметаног вођења и тока кривичног поступка. Наиме, Европски суд за људска права лица јасног је става да се лица у притвору налазе у посебно осетљивом положају, а да је дужност државних власти да воде рачуна о поступању са њима. Анализа праксе Европског суда за људска права, указује да Суд када разамтара положај притворених лица цени сваку конкретну околност која може бити од релевантног значаја приликом коначног утврђивања повреде права из члана 3 Европске конвенције о људским правима, те као такве околности можемо разумети третман полицијских службеника према притвореним лцима и услове који су обезбеђени притвореним лицима током њиховог боравка у притвору.

Чланом 1. Европске конвенције о људским правима јемчи се обавеза поштовања људских права и основних слобода³²⁹, те се следствено овом члану Европске конвенције о

---

³²⁹ Чл. 1. Европске конвенције о људским правима: „Високе стране уговорнице јемче свакоме у својој надлежности права и слободе одређене у Делу I ове Конвенције.

људским правима захтева од држава васпостављање нормативног оквира који би омогућио заштиту људских права и основних слобода. Говорећи о члану 3 Европске конвенције о људским правима, којим се апсолутно забрањује мучење, нечовечно или понижавајуће поступање или кажњавање, правни оквир заштите члана 3 Конвенције морао би да се ослања на процесне обавезе државе према Конвенцији, у контексту спровођења истражних радњи због постојања индиција да је одређено лице било изложено актима злостављања, и борби против некажњивости. Истичемо на овом месту и огроман значај материјалног кривичног законодавства чији је задатак, наравно поред генерале и специјалне превенције, да кривична дела која у свом бићу садрже неке од три забрањених категорија понашања адекватно класификују.

Притом, постојање адекватног националног нормативног оквира у погледу апсолутне збаране мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања у многоме зависи и од казнене политике државе, за коју смо утврдили да је у Републици Србији исувише блага³³⁰. Како казна која се примењује према учиноцу одређеног кривичног дела мора бити сразмерна тежини извршеног кривичног дела, чини се да последице изазване извршењем кривичних дела која у свом бићу садрже акте мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања, огледане у директном нарушавању достојанства људске личности и нарушавању физичког и психичког интегритета човека, по свом квалитету превазилазе постојеће висине запређених казни за извршење ових кривичних дела, притом чињеница да таква кривична дела јесу често учињена од руке државних службеника од којих се ипак очекује највиши степен поштовања правног поретка, само додатно говори у прилог чињеници да предвиђене казне затвора, које се крећу у распону од три месеца до пет година за учињене опште облике кривичног дела, док за квалификоване облике казна затвора не прелази десет година, апсолутно нису одговарајуће, сврсисходне и сразмерне насталим последицама. Не смемо заобићи и чињеницу да према важећим законским решењима, кривична дела садржана у члановима 136. и 137. Кривичног законика Републике Србије нису изузета од института застарелости, те будућим изменама и допунама Кривичног законика уз бројне друге и овај недостатак мора бити отклоњен, како би могло говорити о потпуној усклађености националног законодавства са општеприхваћеним стандардима и са јуриспруденцијом Европског суда за људска права.

---

³³⁰ У контексту кривичних дела из чл. 136. и 137. Кривичног законика Републике Србије.

Коначно исходиште овог рада јесте да овако обрађена тема забране мучења, нечовечног и понижавајућег поступања према лицима у притвору у домаћој и међународној легислативи, те приказ и анализа ставова теорије и праксе Европског суда за људска права, пружа довољно основа за унапрђење праксе домаћих судова и тужилаштва, поступања професионалаца и напослетку, резултати садржани у овом раду свакако могу имати посебан значај у погледу неопходне измене националног законодавства.

ПОПИС КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

- С. Кнежевић, Кривично процесно право, Општи део, Правни факултет Ниш, Ниш, 2019;
- С. Кнежевић, Ограничавање личне слободе задржавањем осумњиченог, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, 1/2011
- Д. Јовашевић, Кривично право - Општи део, Досије студио, Београд, 2018;
- Д. Јовашевић, Кривично право - Посебни део, Досије студио, Београд, 2017;
- И. Крстић, Т. Маринковић, Европско право људских права, Савет Европе, Београд, 2016;
- Е. Сванидзе, Г. Смит, Приручник за примену члана 3 Европске конвенције о људским правима, Савет Европе, 2018;
- Б. Бернат, Спречавање мучења, оперативни приручник за националне институције за људска права, OHCHR ART AFT, Сиднеј, 2010;
- Водич кроз члан 3 Европске конвенције о људским правима – забрана мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања, ЦЕДЕМ, Подгорица 2010;
- Забрана мучења и нечовјечног или понижавајућег поступања или кажњавања, Акција за људска права, Подгорица, 2013;
- Torture in International Law - a guide for jurisprudence, АРТ, CEJIL, 2008;
- Arai-Yokoi, Grading Scale of Degradation: Identifying the Threshold of Degrading Treatment or Punishment under Article 3 ECHR, Netherlands Quarterly of Human Rights vol. 21, 2003;
- В. Ђурђић, Кривично процесно право, општи део, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2014;
- В. Ђурђић, Начело заштите личне слободе у кривичном поступку, Зборник радова Правног факултета у Нишу XLII/2002, Ниш, 2002
- М. Шкулић, Кривично процесно право, Универзитет у Београду Правни факултет Београд, 2009;
- Schnacke R T., Fundamentals of Bail: A Resource Guide for Pretrial Practitioners and a Framework for American Pretrial Reform, U.S. Department of Justice National Institute of Corrections, 2014;

- Б. Бановић, Јемство као мера обезбеђења присуства окривљеног у кривичном поступку - норма, пракса и досадашња искуства у примени, Притвор и друге мере обезбеђења присуства окривљеног у кривичном поступку, Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2019;
- Г. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев, Коментар Законика о кривичном поступку, Службени гласник, Београд, 2012
- М. Шкулић, Притвор као мере обезбеђења присуства окривљеног лица у кривичном поступку (кривично процесно законодавство Србије – норма и пракса), Притвор и друге мере обезбеђења присуства окривљеног у кривичном поступку, Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2019;
- В. Ђурђић, Поимање претпоставке невиности у теорији и процесној стварности, Правна ријеч - часопис за правну теорију и праксу, Удружење правника Републике Српске, Бања Лука, 2016;
- Н.Коваћевић, Р. Драгичевић Дичић, Г. Јекић Брадајић, Ј.Гинтор, Забрана злостављања, Београдски центар за људска права, Београд, 2017;
- С. Константиновић Вилић, М.Костић, Систем извршења кривичних санкција и пенални третман у Србији, Правни факултет у Нишу, Ниш, 2013;
- Р. Драгичевић Дичић, И. Јанковић, В. Петровић, Спречавање и кажњавање мучења и других облика злостављања – приручник за судије и тужиоце, Београд, 2011;
- Центар за демократију и људска права, Водич кроз члан 3 Европске конвенције о људским правима, Подгорица, 2020;
- Ф. Лич, Обраћање Европском суду за људска права, Београдски центар за људска права, Београд, 2007;
- Илић, И. - Притвор – легислативни оквир и примена европских стандарда, Зборник радова „Право у функцији развоја друштва“, Косовска Митровица, 2019;
- Илић, И. - Положај оштећеног у кривичном поступку, Мобилна правна клиника: од институције ка жртви, Ниш, 2014;
- Илић, И. Миљуш, И. - Примена међународних стандарда о положају оштећеног у кривичном поступку, Усклађивање права Србије са правом ЕУ, Правни факултет у Нишу, Ниш, 2016;

- С. Кнежевић, Заштита људских права окривљеног у кривичном поступку, Ниш, 2007;
- С. Кнежевић, Основна начела кривичног процесног права, Ниш, 2012;
- М. Симовић, Кривично процесно право - увод и општи дио, Бихаћ, 2005;
- Д. Крапац, Казнено процесно право - институције, Загреб, 2010;
- С. Константиновић Вилић, М. Костић, Пенологија, Свен, Ниш, 2011;

ПОПИС ОСТАЛЕ ИСТРАЖИВАЧКЕ ГРАЂЕ

- Закон о заштитнику грађана „Сл. Гласник РС“, бр. 79/2005 и 54/2007;
- Закон о извршењу кривичних санкција „Сл.гласник РС“ бр. 55/2014 и 35/2019;
- Закон о изменама и допунама Закона о извршењу кривичних санкција, „Сл. гласник РС“ бр. 35/2019;
- Закон о Повељи Уједињених нација („Службени лист ДФЈ“ бр. 69/45);
- Закон о потврђивању Факултативног протокола уз Међународни пакт о грађанским и политичким правима и Закон о потврђивању Другог факултативног протокола уз Међународни пакт о грађанским и политичким правима, који има за циљ укидање смртне казне (Службени лист СРЈ“ - Међународни уговори , бр. 4/2001);
- Закон о ратификацији Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода, измењен у складу са Протоколом број 11, Протокола уз Конвенцију о заштити људских права и основних слобода, Протокола број 4 уз Конвенцију о заштити људских права и основних слобода којима се обезбеђују извесна права и слободе који нису укључени у Конвенцију и први Протокол уз њу, Протокола број 6 уз Конвенцију о заштити људских права и основних слобода о укидању смртне казне, Протокола број 7 уз Конвенцију о заштити људских права и основних слобода и Протокола број 7 уз Конвенцију о заштити људских права и основних слобода о укидању смртне казне у свим околностима, „Службени лист СЦГ“ - Међународни уговори, бр. 9/2003;
- Закон о ратификацији Европске конвенције о спречавању мучења и нечовечног или понижавајућег поступања, измењен и допуњен Протоколом 1 и Протоколом 2 уз Конвенцију, „Сл. лист СЦГ“ - Међународни уговори, бр. 9/2003;
- Закон о ратификацији Конвенције против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака, „Службени лист СФРЈ-Међународни уговори“ бр. 9/91;
- Закон о ратификацији међународног пакта о грађанским и политичким правима „Службени лист СФРЈ”, бр. 7/1971;
- Закон о ратификацији Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима „Службени лист СФРЈ бр. 7/71“;

- Закон о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака, „Службени лист СЦГ – Међународни уговори,“ бр.16/2005 и 2/2006 и „Службени гласник РС – Међународни уговори“, бр. 7/2011;
- Закон о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака, „Службени гласник Србије и Црне Горе - Међународни уговори“, бр. 16/2005 и 2/2006 и „Службенигласник РС - Међународни уговори“, бр. 7/2011;
- Законик о кривичном поступку, „Сл. Гласник РС“, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - одлука УС и 62/2021 - одлука УС
- Устав Републике Србије, „Сл. Гласник РС“, бр. 98/2006;
- Кривични законик, „Сл. гласник РС“ бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019;
- Правилник о кућном реду за примену мере притвора, „Сл. гласник РС“, бр. 35/99;
- Одлука о утврђивању Националне стратегије правосуђа, „Сл. гласник РС“, бр. 44/2006;
- Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, Савет Европе, Рим, 1950;
- Европска конвенција о спречавању мучења и нечовечних или понижавајућих казни или поступака, Савет Европе, Стразбур, 1987;
- Конвенција против мучења и других облика окрутног, нехуманог или понижавајућег поступања или кажњавања затвореника, Генерална скупштина УН, 1984;
- Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, Генерална скупштина УН, Њујорк, 1966;
- Повеља Уједињених нација, ОУН, Сан Франциско, 1945;
- Универзална декларација о људским правима, Генерална скупштина УН, Париз 1948;
- Америчка конвенција о људским правима, Организација америчких држава, Сан Хозе, 1969;
- Афричка повеља о људским правима и правима човека, Организација афричког јединства, Наироби, 1981;

- Арапска повеља о људским правима, Лига арапских држава, Тунис, 2004;
- Међународни пакт о грађанским и политичким правима, УН, Њујорк 1966;

СУДСКА ПРАКСА

Одлуке Европског суда за људска права

- Ahmed v. Austria, App. No. 25964/94 (17/12/1996);
- Aksoy v. Turkey, App. No. 21987/93 (18/12/1996);
- Al. Adsani v. the United Kingdom, App. No. 35763/97 (21/11/2001);
- Albert and La Compte v. Belgium, App. No. 7299/75 7496/76 (24/10/1983);
- Assenov and Others v. Bulgaria, App. No. 24760/94 (28/10/1998);
- Axel Springer AG v. Germany, App. No. 39954/08 (07/02/2012);
- Aydin v. Turkey, App. No. 23178/94, (25/09/1997);
- Barbu Anghelescu v. Romania, App. No. 46430/99 (05/10/2004);
- Bati and Others v. Turkey, App. No. 33097/96 and 57834/00 (03/06/2004);
- Bazjaks v. Latvia, App. No. 71572/01 (19/10/2010);
- Beganović v. Croatia, App. No. 46423/06, (25/06/2009);
- Bensaid v. UK, App. No. 44599/98 (6/2/2001);
- Boicenco v. Moldova, App. No. 41088/05 (11/07/2006);
- Bouyid v. Belgium, App. No. 23380/09 (28/09/2015);
- Campbell and Cosans v. The United Kingdom, App. No. 7511/76 and 7743/76 (22/03/1983);
- Cruz Varas v. Sweden, App. No. 15576/89 (20/03/1991);
- Cyprus v. Turkey App. No. 25781/94 (10/05/2001);
- D. v. UK, App. No. 146/96 (2/05/1997);
- Denizci and Others v. Cyprus, App. no. 25316-25321/94 and 27207/95, (23/05/2001);
- Denmark, Norway, Sweden, and the Netherlands v. Greece, App. No. 3321/67, 3322/67, 3323/67, 3344/67, Commission report of 5 November 1969, (1969) ‘The Greek Case;

- Dorđević v. Croatia, App. No. 41526/10 (24/07/2007);
- Elci and Others v. Turkey, App. No. 23145/9 and 25091/94 (13/11/2003);
- El-Masri v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia, App. No. 39630/09 (13/12/2012);
- Erdoğan Yağız v. Turkey, App. No. 27473/02 (6/3/2007);71
- Farbtuhs v. Latvia, App. No. 4672/02 (02/12/2004);
- Gafgen v. German, App. No. 22978/05 (01/06/2010);
- Gedrimas v. Lithuania, App. No. 21048/1 (12/07/2016);
- Gladović v. Croatia, App. No. 28847/08 (10 /05/2011);
- Gömi and Others v. Turkey, App. No. 35962/97 (21/12/2006);
- Gül v. Turkey, App. No. 22676/ 93 (14/12/2000);
- Gülbahar and Others v. Turkey, App. No. 5264/03 (21/10/2008);
- Hajnal v. Serbia, App. No. 36937/06 (19/09/2012);
- Habimi and Others v. Serbia, App. No. 19072/08 (03/06/2014);
- Hurtado v. Switzerland, App. No.17549/90 (28/01/1994);
- Indelicato v. Italy, App No. 31143/96 (18/10/2001);
- Ireland v. United Kingdom, App. No. 5310/71 (18/01/1978);
- Jones and Others v. the United Kingdom, App. No. 34356/06 and 40528/06 (14/01/2014);
- Jevtović v. Serbia App. No. 29896/14 (03/12/2019);
- Khadisov and Tsechoyev v. Russia, App. No. 21519/02 (05/02/2009);
- Khlaifia and Others v. Italy, GC App. No. 16483/12 (15/12/2016);
- Kleutin v. Ukraine, App. No. 5911/05 (23/06/2016);
- Kolevi v. Bulgaria, App. No. 1108/02 (5/11/2009);
- Kudla v. Poland, GC App. No. 30210/96 (26/10/ 2000);
- Kuzmenko v. Russia, App. No. 18541/04 (21 /12/ 20109);
- Labita v. Italy, GC App. No. 26772/95 (06/04/2000);
- Lakatoš and Others v. Serbia App. No. 3363/08 (07/01/2014);

- M and V v. Romania, App. No. 29032/04 (27/09/2011) §111
- M.C. v. Bulgaria, App. No. 39272/98 (04/12/2003);
- Marguš v. Croatia, GC App. No. 4455/10 (27/05/2014);
- Menesheva v. Russia, App. No. 59261/00 (09/06/2006);
- Messina v. Italy, (dec.) App. No. 25498/94 (08/06/1999);
- Mikheyev v. Russia, App. No. 77617/0 (26/01/2006);
- Minelli v. Switzerland, (dec.) App. No. 14991/02 (14/06/2005);
- Mirosław Garlicki v. Poland, App. No. 36921/07 (04/06/2011);
- Milanović v. Serbia App. No. 44614/07 (14/12/2010);
- M.S.S. v. Belgium and Greece, App. No. 30696/09 (21/1/2011);
- Paul and Audrey Edwards v. the United Kingdom, App. No. 46477/99 (14/03/2002);
- Pretty v. The United Kingdom, App. No. 2346/02 (29/04/2002);
- Prosecutor v. Furundžija, App. No. IT-95-17/1-T, Judgment, (10/12/1998);
- Ramirez Sanchez v. France GC App. No. 59450/00 (04/07/2006);
- Finland, App. No. 20972/92 (16/12/1997);
- Ribitsch v. Austria, App. No. 18896/91 (04/12/1995);
- Rohde v. Denmark, App. No. 69332/01 (21/10/2005);
- Saadi v. Italy, GC App. No. 37201/06 (28/02/2008);
- Salman v. Turkey, App. No. 21986/93 (27/06/2000) §100;
- Savitsky v. Ukraine, App. No. 38773/05 (26/07/2012);
- Selmouni v. France, GC App. No. 25803/94 (28/07/1999);
- Sevtap Veznedaroglu v. Turkey, App. No. 32357/96 (11/04/2000);
- Shamayev and Others v. Georgia and Russia, App. No. 36378/02 (12/04/2005);
- Soering v. United Kingdom, App. No. 14038/88 (07/07/1989);
- Suleymanov v. Russia, No. 32501/11 (22/01/2013);
- Stanimirović v. Serbia App. No. 26088/06 (18/10/2011);

- Tanrikulu v. Turkey, GC App. No. 23763/94 (08/07/1999);
- The Sunday Times v. The United Kingdom, App. No. 6538/74 (26/04/1979);
- Tomasi v. France, App. No.12850/87 (27/08/1992);
- Vilvarajah and Others v. UK, App. No. 13163/87, (30/10/1991);
- Wieser v. Austria, App. No. 2293/03 (22/02/2007);
- Y. v. Latvia, App. No. 61183/08 (21/10/2014);
- Yankov v. Bulgaria, App. No. 39084/97 (11/12/2003);
- Zličić v. Serbia, App. No. 73313/17 and 20143/19, (26/01/2021);

Остала истраживачка грађа:

- Национални механизам за превенцију тортуре, Годишњи извештај за 2021. годину, Београд, јул 2022;
- Council of Europe: CPT/Inf (2009)1: Report to the Government of Serbia on the Visit to Serbia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 19 to 29 November 2007, Strasbourg, 14 January 2009;
- Advisory opinion on the applicability of statutes of limitation to prosecution, conviction and punishment in respect of an offence constituting, in substance, an act of torture, 2022;
- Комитет против тортуре, Завршна разматрања другог периодичног извештаја Републике Србије, CAT/C/SRB/CO/2, 2015;

Електронски извори:

- Интернет сајт Националног механизма за превенцију тортуре [Годишњи извештаји \(npm.rs\)](http://npm.rs) приступљено; 26.08.2022. године

САЖЕТАК

Како је забрана мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања забрана апсолутног карактера и како јесте једна од најзначајних одлика савремених правних система који карактеришу модерна демократска друштва, у раду је извршена анализа постојећих правних стандарда поменуте забране на националном, регионалном и међународном нивоу, као и анализа имплементације установљених стандарда у правни систем Републике Србије. Посебна пажња у раду посвећена је притвору као институту кривичног процесног права и лицима која се налазе у притвору, с обзиром да се управо та лица налазе у контроли државних органа, те као таква најчешће бивају изложена неодговарајућем третману. У раду су издвојене и критички сагледане одредбе Кривичног законика, Законика о кривичном поступку и Закона о извршењу кривичних санкција Републике Србије у погледу забране мучења, нечовечног и понижавајућег поступања и кажњавања, те је извршена анализа степена усклађености решења националног права са стандардима Европског суда за људска права. Аутор је у раду изложио теоријска разматрања забране мучења, нечовечног и понижавајућег поступања и кажњавања, али и праксу Европског суда за људска права с циљем указивања на правне стандарде и критеријуме који се примењују приликом оцене повреде забране мучења, нечовечног и понижавајућег поступања и кажњавања, како би на тај начин стручној и општој јавности приближио битне сегменте и примере свих правила које Европски суд за људска права узима у обзир приликом оцене повреде овог права.

Кључне речи: притвор, забрана мучења, нечовечног и понижавајућег поступања, ЕСЉП, ЕКЉП, људска права

ABSTRACT

“ Prohibition of torture, inhuman and degrading treatment of persons in custody”

Since the prohibition of torture, inhuman or degrading treatment or punishment is a prohibition of an absolute nature and is one of the most significant features of modern legal systems that characterize modern democratic societies, the paper analyzes the existing legal standards of the aforementioned prohibition at the national, regional and international levels, as well as analysis of the implementation of established standards in the legal system of the Republic of Serbia. Special attention in the paper is devoted to custody as an institution of criminal procedural law and persons in custody, given that these persons are under the control of state authorities, and as such are most often exposed to inappropriate treatment. In the paper, the provisions of the Criminal Code, the Code of Criminal Procedure and the Law on the Execution of Criminal Sanctions of the Republic of Serbia regarding the prohibition of torture, inhuman and degrading treatment and punishment are isolated and critically reviewed, and an analysis of the degree of compliance of the national law with the standards of the European Court of Human Rights was carried out. In the paper, the author presented the theoretical considerations of the prohibition of torture, inhuman and degrading treatment and punishment, as well as the practice of the European Court of Human Rights with the aim of indicating the legal standards and criteria that are applied when assessing the violation of the prohibition of torture, inhuman and degrading treatment and punishment, as would thus bring the important segments and examples of all the rules that the European Court of Human Rights takes into account when assessing the violation of this right to the professional and general public.

Key words: custody, prohibition of torture, inhuman and degrading treatment, ECtHR, ECHR, human rights

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Димитрије Андрејић рођен је 02.01.1998. године у Нишу, где је најпре 2012. године завршио основну школу „Цар Константин“, док је 2016. године у саобраћајно-техничкој школи „12. фебруар“ као техничар друмског саобраћаја матурирао одличним успехом. Школске 2016/2017. године Димитрије уписује Правни факултет Универзитета у Нишу, где међу првима у својој генерацији дипломира 2020. године, са оствареном просечном оценом 8.03. У школској 2021/2022. години уписује мастер студије на Правном факултету Универзитета у Нишу, на општем смеру, ужој кривичноправној научној области.

Као такмичар екипа Правног факултета освојио је 2. место на XV Регионалном такмичењу у симулацији суђења пред Европским судом за људска права у Стразбуру, одржаном 2021. године, 1. место на Националном такмичењу у симулацији кривичног поступка, на коме осваја и награду за најбољег браниоца окривљеног, одржаном у Нишу 2020. године, 3. место на Pre-Moot такмичењу у симулацији суђења пред Европским судом за људска права, које је одржано у Нишу 2021. године. Учествовао је и заједно са екипом Правног факултета Универзитета у Нишу остварио победу у симулацији суђења пред Европским судом за људска права, одржаној у Сарајеву, 2021. године, под покровитељством Савета Европе. У својству академског тренера је заједно са екипама Правног факултета освојио 1. место на Националном такмичењу у симулацији кривичног поступка, одржаном у Нишу 2021. године, 1. место на такмичењу у симулацији суђења пред Европским судом за људска права, у оквиру Обуке за примену Европске конвенције о људским правима, на Правном факултету у Нишу 2022. године. На Pre-Moot такмичењу у симулацији суђења пред Европским судом за људска права, које је одржано у Нишу 2022. године нашао се у улози судије.

Током основних студија, учествовао је у бројним дебатама, семинарима и симулацијама суђења, а освојио је 1. место на такмичењу у беседништву, одржаном 2019. године на Правном факултету Универзитета у Нишу, у категорији „слободна тема“, као и 1. место на дебатном такмичењу одржаном на Универзитету у Нишу поводом обележавања међународног дана студената.

Димитрије је имао прилике да као говорник учествује на трибини, одржаној на Правном факултету Универзитета у Нишу, са темом: „Насилје у породици – Актуелне тенденције у европском праву људских права и примени националног законодавства“, да

одржи предавање у оквиру „Школе права и економије“ одржаној 2022. године у Нишу, на тему : Значај пресуда Европског суда за људска права приликом измене домаћег законодавства“, као и предавање на тему: „Појам екстериторијалности у јуриспруденцији Европског суда за људска права“ у оквиру Обуке за примену Европске конвенције о људским правима, на Правном факултету у Нишу, одржаној 2022. године. Током августа 2021. године боравио је у Летонији, у оквиру међународног пројекта „Волонтеризам у кризи“, који је одржан под покровитељством програма Европске уније, „Europe for citizens“.

Од 2021. године обавља свој приправнички стаж за полагање правосудног испита као адвокатски приправник у Нишу. Активиста је у невладином сектору у области заштите људских права. Течно говори енглески језик и служи се руским језиком.

**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА
МАСТЕР РАДА**

Име и презиме аутора мастер рада: Димитрије Андрејић

Наслов мастер рада: **ЗАБРАНА МУЧЕЊА, НЕЧОВЕЧНОГ И
ПОНИЖАВАЈУЋЕГ ПОСТУПАЊА ПРЕМА ЛИЦИМА У ПРИТВОРУ**

Ментор: доцент др Иван Илић

Изјављујем да је електронски облик мастер рада у „pdf“ формату истоветан штампаном облику, који сам предала Правном факултету, Универзитета у Нишу.

У Нишу, дана _____.

Потпис аутора

_____

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ И ОДОБРАВАЊУ ОБЈАВЉИВАЊА МАСТЕР РАДА

Изјављујем да мастер рад, под насловом

ЗАБРАНА МУЧЕЊА, НЕЧОВЕЧНОГ И ПОНИЖАВАЈУЋЕГ ПОСТУПАЊА ИЛИ КАЖЊАВАЊА

Пријављен и одбрањен на Правном факултету, Универзитета у Нишу:

-представља резултат сопственог истраживачког рада;

-није у целини, нити у деловима с моје стране пријављиван за одбрану на другим факултетима или универзитетима;

-не крши ауторска права или интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се овај мастер рад чува у библиотеци и објави на сајту Правног факултета, Универзитета у Нишу.

Аутор мастер рада: Димитрије Андрејић

У Нишу, _____.

Потпис аутора

_____